Το τέλος της μεταπολίτευσης;

Ενώ συμπληρώνονται 20 χρόνια από την κατάρρευση της στρατιωτικής δικτατορίας τον Ιούλη του 1974, η επέτειος συνοδεύεται από μια ολόκληρη φιλολογία για το "τέλος της μεταπολίτευσης". Ο Σαμαράς βγήκε και το διακήρυξε το βράδυ των ευρωεκλογών, θέλοντας να αυτοπροβληθεί σαν η διέξοδος απέναντι στα "παλιά κόμματα" που ιδρύθηκαν στη μεταπολίτευση. Οι προφήτες, όμως, που βιάζονται να κλείσουν το κεφάλαιο της μεταπολίτευσης δεν περιορίζονται μόνο στους δεξιούς δημαγωγούς. Κι ο Λαλιώτης από τη μεριά του ΠΑΣΟΚ εμφανίζεται υποστηρικτής της ίδιας φιλολογίας.

Είκοσι χρόνια, όμως, δεν είναι τόσα πολλά ώστε να έχει σβηστεί η μνήμη εκείνης της καυτής περιόδου που άνοιξε με την πτώση της χούντας. Μιας περιόδου κρίσης και αναταραχής για την άρχουσα τάξη και ορμητικής εισβολής της εργατικής τάξης στο προσκήνιο. Το σπάσιμο του "γύψου" της δικτατορίας έδινε την ευκαιρία να ξεπεταχτούν απεργίες και συνδικάτα, να ανθίσουν μαζικά οι ιδέες της αριστεράς και του σοσιαλισμού, να εμφανιστούν για πρώτη φορά σε τέτοια κλίμακα οργανώσεις της επαναστατικής αριστεράς. Με άλλα λόγια άνοιγε μια περίοδος κατακτήσεων για την εργατική τάξη, που το ζήτημα δεν είναι πώς θα πάρει τέλος αλλά πώς θα δικαιωθεί.

Οι επίσημες αναδρομές στη μεταπολίτευση μιλάνε πάντα για το ρόλο του Καραμανλή που έφερε τη δημοκρατία μαζί με τις αποσκευές του στο αεροπλάνο από το Παρίσι. Μιλάνε για τις δραματικές συσκέψεις των πολιτικών αρχηγών με τους πανικόβλητους στρατοκράτες που κατέρρεαν και κλείνουν λίγο-πολύ με την επιστροφή του Ανδρέα Παπανδρέου, η οποία ολοκλήρωσε το "πολιτικό σκηνικό που έμελλε να κυριαρχήσει τα επόμενα 20 χρόνια". Αυτό που ξεχνάνε είναι τις εικόνες της μεταπολίτευσης από τα κάτω.

Στις 4 Οκτώβρη του 1974 οι εργάτες της Νάσιοναλ Καν, στη Μάντρα της Ελευσίνας κατέβηκαν σε απεργία καταγγέλλοντας την απόλυση ενός αγωνιστή εργάτη και διεκδικώντας αυξήσεις και σωματείο. Μαζί με τους Ελληνες απεργήσαν και οι εκατοντάδες Πακιστανοί εργάτες που απασχολούσε ο Κασνακίδης. Ο χορός του μεγάλου εργατικού κινήματος της μεταπολίτευσης είχε ανοίξει. Με χρονολογική σειρά κατεβαίνουν σε απεργία οι Τεχνικοί Τύπου, η ΙΙΤ, η ΗΒΗ, η Ολυμπιακή, η Πεσινέ, οι μεταλλωρύχοι του Μποδοσάκη, τα ναυπηγεία της Ελευσίνας, οι γιατροί του ΚΑΤ, οι έκτακτοι του ΟΠΑΠ, οι μεταλλωρύχοι του Μαντέμ-Λάκο, οι οικοδόμοι, οι τραπεζοϋπάλληλοι...

Στις αρχές του '75 το σύνθημα "απεργία" συνεπαίρνει την εργατική τάξη. Τα μεγάλα εργοστάσια γίνονται τα κάστρα του απεργιακού αγώνα: Βιαμάξ, Βιοχάλκο, Ναυπηγεία, Ορυχεία, Πίτσος, Εσκιμό, Τριαντέξ, Φούλγκορ, Βιοχρώμ, ΕΤΜΑ, Λαδόπουλος, ΜΕΛ, Ιζόλα, Τρικοπί...

Τα αιτήματα είναι σχεδόν κοινά: αυξήσεις, όχι απολύσεις, σωματείο, ελευθερίες στους χώρους δουλειάς. Οι απεργίες είναι πολυήμερες και σκληρές, συνήθως αναγκάζουν την εργοδοσία να γονατίσει. Η εμπειρία της εξέγερσης του Πολυτεχνείου φέρνει ξανά την κατάληψη του εργοστάσιου στο οπλοστάσιο του εργατικού κινήματος. Οι απεργιακές φρουρές (π.χ. στα ορυχεία ή στον Πίτσο κλπ.) δίνουν σκληρές μάχες με τους ροπαλοφόρους του Καραμανλή. Εργατικές διαδηλώσεις κατακλύζουν την Αθήνα: οι απεργοί των Ναυπηγείων

Ελευσίνας καταλαμβάνουν την πλατεία Συντάγματος. Οι εργάτες της ΜΕΛ από τη Θεσσαλονίκη εγκαθίστανται στα Προπύλαια. Η συμπαράσταση του κόσμου είναι συγκλονιστική. Το μήνυμα του αγώνα περνάει από εργοστάσιο σε εργοστάσιο.

Αυτός ο σεισμός στον ίδιο τον πυρήνα της εργατικής τάξης, βάζει σε κίνηση τους πάντες.

Οι άστεγοι και οι παραπηγματούχοι στο Πέραμα συγκρούονται σκληρά με την α-

Κλωστοϋφαντουργοί εργάτες της Τριαντέξ απεργούν το καλοκαίρι του '75

στυνομία που πήγε να τους γκρεμίσει τα "αυθαίρετα". Εργάτες, φοιτητές, μαθητές τρέχουν στο πλευρό τους.

Στα σχολεία η απαγόρευση του συνδικαλισμού καταργείται. Οι μαθητές μπαίνουν δυναμικά στον αγώνα. Στις φοιτητικές εκλογές, το 80% των φοιτητών ψηφίζει αριστερά!

Ξεσπούν τεράστιες αγροτικές κινητοποιήσεις. Οι ντοματοπαραγωγοί της Ηλείας παίρνουν τα τρακτέρ και ξεκινάνε για την Αθήνα. Στην Πάτρα η αστυνομία τους φράζει το δρόμο. Χιλιάδες εργάτες και νέοι κατεβαίνουν στο πλευρό τους. Οι βερικοκοπαραγωγοί συγκρούονται σκληρά στον Ισθμό. Στο Προκόπι της Εύβοιας οι φτωχοί αγρότες καταλαμβάνουν το τσιφλίκι του Μπαίκερ...

Αυτή ήταν η μεταπολίτευση από τα κάτω: ο κόσμος της δουλειάς ήταν σε κίνηση. Ο αγώνας έφερε σημαντικές κατακτήσεις, κύρια στο μεροκάματο και τις συνδικαλιστικές ελευθερίες.

Η μεταπολίτευση, εκτός από τους μεγάλους εργατικούς και λαϊκούς αγώνες, ήταν μια περίοδος μαζικής μετατόπισης προς τα αριστερά. Εκατοντάδες χιλιάδες εργάτες στρέφονταν προς τον σοσιαλισμό, έπεφταν "με τα μούτρα" στα μαρξιστικά βιβλία και τα επιχειρήματα, αναζητούσαν κυριολεκτικά τα αριστερά κόμματα για να οργανωθούν.

Μέσα σ' αυτό το κύμα της ριζοσπαστικοποίησης, τα ρεφορμιστικά κόμματα κατόρθωσαν να χτιστούν σαν μαζικά κόμματα σχεδόν από το μηδέν.

Το ΠΑΣΟΚ, ιδρύθηκε το 1974 από το ΠΑΚ που δεν είχε ούτε στοιχειώδεις προσβάσεις στο εργατικό κίνημα και τη νεολαία. Το ΚΚΕ και το ΚΚΕεσ. ήταν πολύ αδύναμα, μέσα από την ήττα του 1967 και τη διάσπαση του '68. Και όμως, σε δύο χρόνια αυτά τα κόμματα είχαν αποκτήσει δεκάδες χιλιάδες μέλη και ρίζες στην εργατική τάξη και τη νεολαία.

Η μεταπολίτευση, είναι το πιο επίκαιρο παράδειγμα, για το πόσο γρήγορα μπορεί να οργανωθεί πολιτικά η εργατική τάξη μέσα σε μια περίοδο κρίσης.

Το νόημα αυτής της κίνησης των εργατών ήταν απλό και συγκεκριμένο: αναζητούσαν τη δύναμη, ήθελαν να χτίσουν το συλλογικό πολιτικό όπλο που θα τους επέτρεπε να ανατρέψουν το καθεστώς της εκμετάλλευσης και της καταπίεσης.

Ομως, τα κόμματα της μεταρρυθμιστικής αριστεράς απέδειξαν στη μεταπολίτευση ότι δεν ήθελαν και δεν μπορούσαν να παλέψουν γι' αυτόν τον σκοπό.

Μιλούσαν στους εργάτες για σοσιαλισμό, αλλά συμπλήρωναν ότι αυτό το καθήκον θα έρθει ...αργότερα, αφού πρώτα "σταθεροποιηθεί η δημοκρατία".

Αυτή η στρατηγική, που υποσχόταν τον σοσιαλισμό μέσα από διαδοχικά "στάδια" οδηγούσε τους ρεφορμιστές στην άρνηση να συγκρουστούν με τη δεξιά. Τους εγκλώβιζε στο δίλημμα "ή Καραμανλής ή τανκς" που πρώτος διατύπωσε ο τότε υποψήφιος βουλευτής της Ενωμένης Αριστεράς Μίκης Θεοδωράκης.

Είκοσι χρόνια μετά, η αξία της αναδρομής στη μεταπολίτευση συνίσταται ακριβώς στο να θυμηθούμε την επικαιρότητα της εισβολής των μαζών στο προσκήνιο.

Το κόμμα του Καραμανλή, το κόμμα που βοήθησε την άρχουσα τάξη να ξεπεράσει την περιπέτεια της μεταπολίτευσης, βρίσκεται σήμερα σε βαθιά κρίση. Δεν έχει την παραμικρή ιδέα για την αντιμετώπιση της βαθιάς οικονομικής κρίσης που συγκλονίζει τον ελληνικό καπιταλισμό, βρίσκεται στο χαμηλότερο σημείο της εκλογικής επιρροής του και σπαράσσεται από τις πιο σκληρές διαμάχες στο εσωτερικό του.

Το ΠΑΣΟΚ, το κόμμα που προβλήθηκε σαν η εναλλακτική λύση για την εργατική τάξη, αναδεικνύει για άλλη μια φορά από τη θέση της κυβέρνησης την αδυναμία του κοινοβουλευτικού δρόμου ν' αλλάξει την κοινωνία.

Οι υποσχέσεις για σταδιακές αλλά ρεαλιστικές αλλαγές όχι μόνο δεν δικαίωσαν τις προσδοκίες της μεταπολίτευσης, αλλά σήμερα φτάνουν στο σημείο να μετατρέπονται σε επιθέσεις σε βάρος της εργατικής τάξης. Σε περικοπές των οικονομικών και κοινωνικών κατακτήσεων, σε απαράδεχτες ανοχές απέναντι σε νεοφασίστες, ρατσιστές και κάθε λογής νοσταλγούς που απειλούν τις ίδιες τις ελευθερίες μας. Τα "ελαφρά" ΜΑΤ του Παπαθεμελή παραταγμένα στον Πειραιά για να προστατέψουν τους "μεταφασίστες" του Φίνι ήταν συμβολική εικόνα αυτού του καταντήματος.

Η λύση μπροστά σε όλα αυτά δεν βρίσκεται στις κούφιες υποσχέσεις για "εκσυγχρονισμό" και "ανανέωση", αλλά στην πάλη για να ξαναπιάσουμε το νήμα της επαναστατικής αλλαγής που περιείχε η μεταπολίτευση. Τότε οι φωνές της επαναστατικής αριστεράς δεν κατάφεραν να συγκροτήσουν ένα μαζικό εργατικό κόμμα για την ανατροπή του καπιταλισμού.

Σήμερα η εργατική αγανάκτηση ξαναβάζει αυτό το καθήκον στην ημερήσια διάταξη. Σήμερα έχουμε το πλεονέκτημα των εμπειριών από τη μεταπολίτευση για να βαδίσουμε σ' αυτή την κατεύθυνση πιο τολμηρά, πιο ξεκάθαρα, πιο αποφασιστικά.

■

Το ΠΑΣΟΚ σήμερα

Μπορεί να αλλάξει;

Χιλιάδες εργάτες που συγκρούστηκαν με τη Νέα Δημοκρατία βλέπουν ότι η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ τους έχει γυρίσει την πλάτη. Προσωρινά ή μόνιμα; Η *Μαρία Στύλλου* επιχειρηματολογεί γιατί δεν υπάρχει ελπίδα ότι το ΠΑΣΟΚ θα αλλάξει.

Τα αποτελέσματα των ευρωεκλογών επιβεβαιώνουν την άποψη του Ενγκελς, ότι με τις εκλογές δεν αλλάζει το σύστημα, αλλά και ότι λειτουργούν σαν θερμόμετρο για τις διαθέσεις της εργατικής τάξης. Μετά τις εκλογές του Οκτώβρη και την εκτίναξη του ΠΑΣΟΚ στο 47% τα πρόσφατα αποτελέσματα έκφρασαν τον θυμό και την αγανάκτηση απέναντι στην κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ.

Οι θεωρίες περί απομάκρυνσης του κόσμου από την πολιτική, περί του τέλους της μεταπολίτευσης, περί αλαζονείας των δύο μεγάλων κομμάτων κλπ., θεωρίες που προέρχονται από διάφορους δεξιούς αναλυτές, αλλά που βολεύουν και την ηγεσία του ΠΑΣΟΚ, αρνούνται να αντιμετωπίσουν κατάματα την πραγματικότητα.

Η αγανάκτηση και ο θυμός δεν στρέφονται αφηρημένα ενάντια στην πολιτική, αλλά συγκεκριμένα ενάντια στη λιτότητα, την ανεργία, τις περικοπές που καθημερινά βουλιάζουν την εργατική τάξη στην απόγνωση. Γι' αυτό άλλωστε και ο θυμός από την πολιτική της κυβέρνησης η "φθορά του ΠΑΣΟΚ" όπως λέγεται) δεν πήγε προς τη Νέα Δημοκρατία, ούτε προς την Πολιτική Ανοιξη, αλλά προς τα αριστερά, ενισχύοντας κύρια τον ΣΥΝ και πολύ λιγότερο το ΚΚΕ.

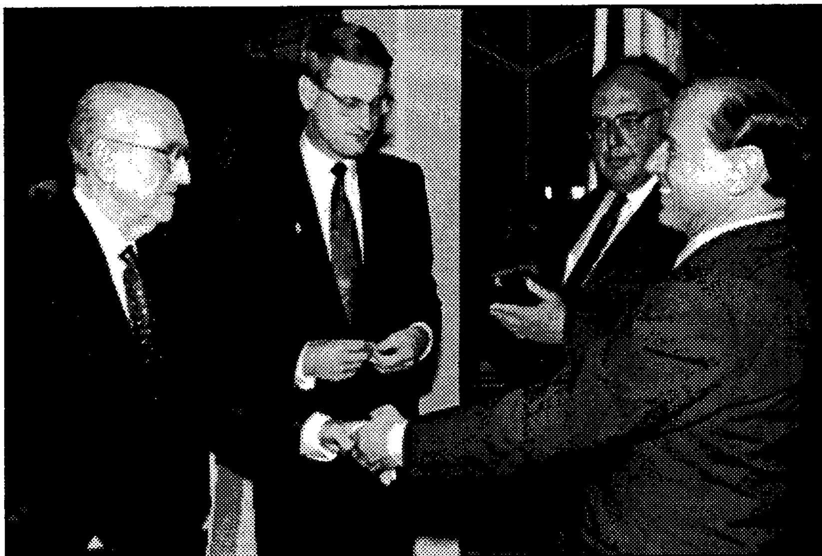
Η επιλογή προς τον ΣΥΝ δεν είναι αποτέλεσμα του παραμυθιού που προσπαθεί να σερβίρει το ΚΚΕ στα μέλη του περί "ποιοτικής" ψήφου σε σχέση με το τι πήρε το ίδιο, αλλά της εικόνας που έχουν οι εργάτες για το ΚΚΕ. Η αντιπολίτευσή του στο ΠΑΣΟΚ, ποτέ δεν μεταφράστηκε σε αγώνες, αλλά σε γενικόλογες καταγγελίες. Γι' αυτό και οι εργάτες δεν είχαν λόγο να το προτιμήσουν.

Πριν από τις εκλογές

Η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, από την αρχή υποστήριζε ότι ακολουθεί μια οικονομική πολιτική με την οποία θα κατάφερνε να πείσει τους καπιταλιστές να σταματήσουν την κερδοσκοπία και να στραφούν σε επενδύσεις. Υποστήριζε ότι θα μπορούσε να αποκαταστήσει τέτοιο κλίμα εμπιστοσύνης για την πορεία της ελληνικής οικονομίας, ώστε οι διάφοροι επιχειρηματίες να ξαναρχίσουν να κάνουν επενδύσεις και όχι να τοποθετούν τα κέρδη τους σε ρέπος ή στο παιχνίδι των ξένων νομισμάτων. Προς αυτή την κατεύθυνση θα βοη-

θούσε το πακέτο Ντελόρ, η μείωση των ε-πιτοκίων που θα πραγματοποιούνταν πολύ γρήγορα και το ήρεμο κοινωνικό κλίμα που, σε αντίθεση με τη ΝΔ, θα μπορούσε να εξασφαλίσει η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ.

Από την εργατική τάξη, από τα συνδικάτα, από τους οργισμένους εργάτες ζητούσε μια περίοδο αναμονής και υπομονής μέχρι η οικονομία να φτάσει στο σημείο της ανάκαμψης και έτσι να ανοίξουν οι δουλειές, να μειωθεί η ανεργία, να αυξηθούν οι μισθοί και τα μεροκάματα.

Οι εργάτες δεν έριξαν τη ΝΔ για να δούν τις χειραψίες με τον Μπερλουσκόνι

Τι ειρωνεία! Η κυβέρνηση της ανάπτυξης μετατράπηκε σε κυβέρνηση των κερδοσκόπων σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα. Η κρίση της δραχμής στα μέσα Μάη ανάγκασε την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ να προσαρμοστεί και όχι να συγκρουστεί με τους κερδοσκόπους.

Τα μεγαθήρια των Ελλήνων καπιταλιστών, είτε στην Ελλάδα είτε στο εξωτερικό, όλη την προηγούμενη περίοδο ακολουθούσαν τα χνάρια της τάξης τους σε παγκόσμιο επίπεδο. Σε περίοδο οικονομικής ύφεσης, προτιμούσαν να τοποθετούν τα λεφτά τους στον τζόγο παρά σε καινούργιες επενδύσεις. Το αποτέλεσμα ήταν να κινούν τεράστια ποσά -τρισεκατομμύρια δολάρια- ανάμεσα σε νομίσματα, μετοχές, ομόλογα και πρόσφατα σε πρώτες ύλες, με στόχο να αγοράζουν όταν είναι φτηνά και να πουλάνε όταν ακριβαίνουν.

Το αντίστοιχο συνέβηκε και με τη δραχμή στα μέσα Μάη, όταν κυκλοφόρησε η φήμη ότι επίκειται υποτίμησή της. Τότε τραπεζίτες, εφοπλιστές, έμποροι και διάφοροι άλλοι επιχειρηματίες έτρεξαν να μετατρέψουν σε άλλα νομίσματα όλες τις καταθέσεις που διέθεταν σε δραχμές, ελπίζοντας ότι έτσι θα μπορούσαν να κερδίσουν από μια μελλοντική υποτίμηση. Η κυβέρνηση αποφάσισε να δώσει τη μάχη της "σταθερής" δραχμής για να δώσει ένα μάθημα στους κερδοσκόπους, όμως το κόστος μιας τέτοιας επιχείρησης αποδεικνύεται πολύ βαρύ για την εργατική τάξη, χωρίς παράλληλα να καταφέρει να σταματήσει ούτε για λίγο την κερδοσκοπία.

Με την αύξηση των επιτοκίων του Ιούνη και του Ιούλη, αύξηση που έγινε για να εμποδιστεί η φυγάδευση κεφαλαίων, τα κέρδη των τραπεζών και των "ρεπατζήδων" έφτασαν στα ουράνια, ενώ την κάλυψη του κρατικού ελλείμματος η κυβέρνηση υπολογίζει ότι θα την εξασφαλίσει μέσα από τις ιδιωτικοποιήσεις και τις μεγαλύτερες περικοπές στις δημόσιες δαπάνες. Κανένας πια δεν αμφιβάλλει ότι το φθινόπωρο η ανεργία θα ανέβει ακόμα περισσότερο, ενώ τα νοσοκομεία, τα σχολεία, η δημόσια συγκοινωνία θα βρίσκονται στα πρόθυρα της διάλυσης και της εγκατάλειψης.

Οι αντιδράσεις απέναντι στην κυβέρνηση ήταν ακαριαίες από διάφορα εργατικά κομμάτια. Την είδηση για ιδιωτικοποίηση του ΟΤΕ ακολούθησε συνέδριο της ΟΜΕ-ΟΤΕ όπου πάρθηκε ομόφωνα η απόφαση ότι δεν θα επέτρεπαν μια τέτοια κίνηση. Την απόφαση για απολύσεις στην Ολυμπιακή την μπλοκάρισαν οι σύλλογοι των επιμέρους κλάδων παρόλο που η ΟΣΠΑ την είχε δεχτεί.

Οι διαμαρτυρίες δεν περιορίστηκαν μόνο σε αποφάσεις των συνδικάτων, αλλά έγιναν και κινητοποιήσεις που απείλησαν να μπλοκάρουν τις εκλογές. Οι απολυμένοι της Πειραϊκής Πατραϊκής κατέλαβαν για τέσσερις μέρες τη Νομαρχία της Πάτρας, με το σκεπτικό ότι στη Νομαρχία βρίσκονται οι εκλογικοί κατάλογοι. Το ίδιο και οι εργαζόμενοι στους δήμους του Λεκανοπέδιου που κατέβηκαν σε στάση εργασίας και διαδήλωση, απειλώντας ότι θα κάνουν απεργία διαρκείας εάν δεν έπαιρναν το εκλογικό επίδομα που τους είχαν υποσχεθεί. Και οι δυο κινητοποιήσεις έκλεισαν με συμβιβασμό, όχι τον καλύτερο για τους εργαζόμενους.

Αυτό δείχνει και το κλίμα μέσα στο οποίο έγιναν οι ευρωεκλογές και το γιατί η ηγεσία του ΠΑΣΟΚ, αλλά και των άλλων κομμάτων, έπεσαν τόσο έξω στις προβλέψεις τους για τα αποτελέσματα. Σ' αυτές τις εκλογές δεν υπήρχαν αναποφάσιστοι - με την έννοια της παθητικής αντιμετώπισης των εξελίξεων- αλλά αγανακτισμένοι εργαζόμενοι που έψαχναν να δούνε με ποιο τρόπο θα έκφραζαν τον θυμό τους και στην κάλπη.

Μετά τις εκλογές

Το ΠΑΣΟΚ στο 2ο συνέδριό του το φθινόπωρο του '90 είχε αποφασίσει τη διάλυση των κλαδικών του οργανώσεων. Είχε ήδη την εμπειρία της Γενικής Απεργίας του Σεπτέμβρη του '90 και της πίεσης που έβαζαν οι εργατικές του οργανώσεις μέσα στο κόμμα. Παρότι στην κυβέρνηση βρισκόταν η ΝΔ, η ηγεσία του ΠΑΣΟΚ ήταν αντίθετη με εκείνες τις απεργίες. Κι όπως κάθε ρεφορμιστικό κόμμα, προσπάθησε να διαλύσει τη δυνατότητα της εργατικής βάσης να λειτουργεί συλλογικά, να παίρνει αποφάσεις και να πιέζει το ίδιο της το κόμμα.

Ομως απ' ό,τι δείχνουν οι πρόσφατες εξελίξεις δεν έχει καταφέρει να σταματήσει τις αντιδράσεις στο εσωτερικό του.

Η κρίση στην ΠΑΣΚΕ έχει πάρει εκρηκτικές διαστάσεις. Στις υπό ιδιωτικοποίηση επιχειρήσεις οι αντιδράσεις μέσα στην ΠΑΣΚΕ εξελίσσονται σε χιονοστοιβάδα.

Στα κρατικά διυλιστήρια της Θεσσαλονίκης τα μέλη της ΠΑΣΚΕ παραιτήθηκαν από τη διοίκηση του σωματείου γιατί διαφωνούν με την ιδιωτικοποίηση. Στην ΟΜΕ-ΟΤΕ γίνονται επανειλημμένες συσκέψεις της ΠΑΣΚΕ στην προσπάθεια να κάμψουν τις αντιστάσεις της βάσης και να την πείσουν να δεχτεί τη διαδικασία της μετοχοποίησης. Η εικόνα είναι παρό-

μοια και στον ΟΑΣΑ και στον ΟΣΕ και στα νοσοκομεία. Παντού συσκέψεις για να ε-λέγξουν τις αντιδράσεις, για να πείσουν τα μέλη της ΠΑΣΚΕ ότι πρέπει να συνεργαστούν με την κυβέρνηση και παντού η εικόνα είναι λίγο πολύ η ίδια. Μικρή συμμετοχή, αποχωρήσεις και παράπονα για το τι κάνει η παράταξη. Σε μάζεμα της ΠΑΣΚΕ του ΟΑΣΑ υπήρχαν άτομα που υποστήριζαν ότι η γραμμή της "Εργατικής Αλληλεγγύης" είναι η μόνη σωστή για τον χώρο. Οτι δηλαδή χρειάζονται απεργιακές κινητοποιήσεις και όχι άλλη αναμονή.

Οι συνέπειες φαίνονται άμεσα και στο κλίμα που υπάρχει μέσα στους εργατικούς χώρους.

Στα νοσοκομεία παρόλο που η ΠΟΕΔΗΝ δεν έχει ακόμα τολμήσει να κηρύξει ούτε μια 24ωρη, γίνονται κινητοποιήσεις, όπως π.χ. στο Αγλαΐα Κυριακού, μέσα από τις αποφάσεις των σωματείων των χώρων.

Στον ΟΑΣΑ, μετά την άρνηση της κυβέρνησης να δώσει αυξήσεις, η πίεση στα αμαξοστάσια αναγκάζει τα σωματεία να οργανώνουν γενικές συνελεύσεις ανά αμαξοστάσιο.

Και η ίδια εικόνα υπάρχει κι αλλού: ξαφνική στάση και συνέλευση στα τρόλεϊ για τη συλλογική σύμβαση αναγκάζει την κυβέρνηση να υπογράψει. Αναβρασμός ξανά μέσα στους Δήμους γιατί η υπόσχεση για το επίδομα έχει μείνει στον αέρα.

Οπως είπε και ένας εργάτης της Πειραϊκής Πατραϊκής στην Πάτρα, "το ΠΑΣΟΚ μεγάλωσε από μας. Το 1974 πήρε 13%, το 1977 ανέβηκε στο 25% και το 1981 έφτασε στο 48%. Αυτό το οφείλει ό-χι στον Λάτση και στον Βαρδινογιάννη, αλλά σε μας. Γι' αυτό το ΠΑΣΟΚ θα πρέπει να αρχίσει να παίρνει υπόψη του τους από κάτω."

Δεν θα μπορούσε να υπάρχει καμιά καλύτερη περιγραφή του ποιος κόσμος κουβεντιάζει και το τι συζητήσεις γίνονται μέσα στο ΠΑΣΟΚ. Η ίδια εικόνα υπάρχει και στις τοπικές οργανώσεις. Η μοίρα των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων είναι ότι έχουν ανάγκη την ενεργοποίηση των "α-πό κάτω" και στις γειτονιές και στα εργοστάσια και στις εργατικές πολυκατοικίες για να κερδίσουν τις εκλογές. Κι επειδή οι ευρωεκλογές μπορεί να τέλειωσαν, αλλά έρχονται οι δημοτικές τον Οκτώβρη, οι τοπικές οργανώσεις του ΠΑΣΟΚ είναι το κέντρο της πολιτικής συζήτησης για το πώς μπορεί να αλλάξει το ΠΑΣΟΚ -πώς μπορεί να γίνει ξανά το κόμμα των "μη προνομιούχων" όπως κάποτε υποστήριζε ότι είναι και όχι το κόμμα των Λάτσηδων και των Βαρδινογιάννηδων. Οι συζητήσεις είναι αρκετά αγριεμένες, και σε διάφορες περιπτώσεις γίνονται προσπάθειες από τα πάνω να κλείσει η συζήτηση. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι σε περιοχές όπου τα μέλη είναι αγριεμένα και με αριστερές α-πόψεις, όπως στο Περιστέρι, απαγόρευσαν όχι μόνο να έρθει ομιλητής στη συγκέντρωση της ΟΣΕ, αλλά και να οργανωθεί τομεακή συνέλευση του ΠΑΣΟΚ.

Η αλήθεια είναι ότι κι άλλες φορές το ΠΑΣΟΚ είχε αντιμετωπίσει παρόμοιες α-νταρσίες, όπως το 1985, όταν ο Σημίτης - τότε υπουργός Εθνικής Οικονομίας- επέβαλε ένα σταθεροποιητικό πρόγραμμα που πάγωνε για δύο τουλάχιστον χρόνια τους μισθούς και τις συντάξεις. Το αποτέλεσμα ήταν η διάσπαση της ΠΑΣΚΕ σε δυο κομμάτια. Στη μειοψηφία που κράτησε τη σφραγίδα της ΓΣΕΕ και την πλειοψηφία που έφτιαξε την ΣΣΕΚ, (Σοσιαλιστική Συνδικαλιστική Εργατική Κίνηση) και που σε συνεργασία με το ΚΚΕ έλεγχε τις περισσότερες διοικήσεις των εργατικών σωματείων. Σήμερα μπορεί η κρίση να μην έχει πάρει τέτοιες δραματικές διαστάσεις -και το πιο πιθανό είναι ότι δεν θα πάρει γιατί στις ηγεσίες και του κόμματος και των συνδικάτων δεν έχουν μείνει πια αριστερά στελέχη- όμως η διάσταση αυτών των αντιδράσεων είναι πιο μεγάλη. Αλλωστε για να επέλθει αυτή η διάσταση δεν χρειάστηκε να περάσουν 4 χρόνια όπως τότε. Αρκεσαν μόνο κάποιοι μήνες.

Μπορεί να αλλάξει;

Η αμυδρή ελπίδα ότι μπορεί να αλλάξει το ΠΑΣΟΚ είναι αυτή που κρατάει έναν κόσμο μέσα στο ΠΑΣΟΚ. Τα επιχειρήματα που ακούγονται είναι ότι αξίζει να δώσει κανένας αυτή τη μάχη από τα μέσα, γιατί είναι πιο αποτελεσματικό ένα μεγάλο κόμμα από μια μικρή σοσιαλιστική οργάνωση. Το ερώτημα εάν μπορεί να αλλάξει το ΠΑΣΟΚ επιζητάει πραγματικά απάντηση. Κι αυτή είναι καθαρά και ειλικρινά **όχι.**

Τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα στην κυβέρνηση αποδεικνύουν περίτρανα το τι σημαίνει απόσταση ανάμεσα στα λόγια και στην πράξη. Κερδίζουν τις εκλογές με υποσχέσεις ότι θα ικανοποιήσουν τις εργατικές διεκδικήσεις και όταν γίνονται κυβέρνηση καταλήγουν να εφαρμόζουν την ίδια πολιτική όπως και τα δεξιά παραδοσιακά αστικά κόμματα. Ιδιαίτερα δε σε περίοδο οικονομικής κρίσης σαν τη σημερινή, αυτά τα κόμματα κρατάνε το κύριο βάρος της επίθεσης ενάντια στην εργατική τάξη. Τέτοια παραδείγματα είναι ο ρόλος της γερμανικής σοσιαλδημοκρατίας στις αρχές της δεκαετίας του '30 πριν α-πό την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία, στην Γαλλία τη δεκαετία του '80 με πρόεδρο τον Μιτεράν και με κυβέρνηση σοσιαλιστών, το '85 στην Ελλάδα με το σταθεροποιητικό πακέτο του Σημίτη, και ο κατάλογος συνεχίζεται.

Στην πραγματικότητα αυτά τα κόμματα πολύ γρήγορα ανακαλύπτουν ότι, ενώ βρίσκονται στην κυβέρνηση, δεν έχουν την εξουσία. Αντίθετα η εξουσία βρίσκεται στους τραπεζίτες και τους βιομήχανους, στη στρατιωτική και πολιτική γραφειοκρατία που μπορεί και αποφασίζει ε-ρήμην της κυβέρνησης. Γι' αυτό πολύ γρήγορα αυτά τα κόμματα αποδέχονται αυτό το ρόλο και προσαρμόζονται.

Ταυτόχρονα σαν κόμματα κοινοβουλευτικά, ενδιαφέρονται να εξασφαλίζουν ψήφους που θα τους δώσουν τη δυνατότητα να παραμένουν στην κυβέρνηση. Ενδεικτικό του τι σημαίνει το κυνήγι των ψήφων, είναι η συνεργασία που προσπαθεί να εξασφαλίσει το ΠΑΣΟΚ με την Πολιτική Ανοιξη ενόψει των δημοτικών εκλογών. Επειδή το να ξανακερδίσει τους θυμωμένους εργάτες σημαίνει σύγκρουση με τους καπιταλιστές και επειδή κάτι τέτοιο δεν είναι διατεθειμένο να το κάνει, ο μόνος τρόπος να μην έχει κι άλλη πτώση είναι να αναζητήσει ψήφους κάνοντας δεξιά ανοίγματα και συνεργασίες.

Αλλωστε δεν υπάρχει στην ηγεσία του ΠΑΣΟΚ κανένας που να σπρώχνει το κόμμα προς τα αριστερά. Ο Σημίτης και η Βάσω Παπανδρέου προσπαθούν να εμφανιστούν σαν τα εκσυγχρονιστικά στοιχεία έξω από το πρωθυπουργικό περιβάλλον. Στην πραγματικότητα βρίσκονται ακόμα δεξιότερα από τη σημερινή ηγεσία.

Ο εκσυγχρονισμός δεν σημαίνει μια δίκαιη κοινωνία όπου οι άνεργοι βρίσκουν δουλειά, οι άρρωστοι νοσοκομείο, οι ά-στεγοι σπίτι και οι πεινασμένοι μπορούν να χορτάσουν. Αντίθετα "εκσυγχρονιστές" σημαίνει επιστροφή στην περίοδο που η εργατική τάξη δεν είχε ούτε συνδικάτα, ούτε κόμματα και οι καπιταλιστές ή-ταν αυτοί που ανενόχλητοι αποφάσιζαν τα πάντα.

Οι "εκσυγχρονιστές" υποστηρίζουν μαζί με τον Πάγκαλο ότι το πρόβλημα της κυβέρνησης είναι ότι φοβάται το πολιτικό κόστος και γι' αυτό δεν ήταν αρκετά αποφασιστική από πιο νωρίς. Συμφωνούν δηλαδή, με ιδιωτικοποιήσεις, περικοπές κλπ., μόνο που νομίζουν ότι θα έπρεπε να είχαν γίνει νωρίτερα.

Αλλά ακόμα και ο Τσοβόλας και ο Γιαννόπουλος, που εμφανίζονται με αριστερές ή φιλολαϊκές κριτικές απέναντι στους υπουργούς του ΠΑΣΟΚ, ούτε στο 3ο συνέδριο ούτε καμιά άλλη στιγμή σ' όλο αυτό το διάστημα δεν πάλεψαν για καμιά άλλη προοπτική. Εκτός από το να εμφανίζονται "αδικημένοι", δεν έχουν να προτείνουν τίποτα στους δυσαρεστημένους του ΠΑΣΟΚ.

Η πραγματικότητα είναι ότι, ενώ στις τοπικές του ΠΑΣΟΚ και στην ΠΑΣΚΕ τα μέλη δίνουν τις κάρτες τους πίσω, στην ηγεσία δεν υπάρχει ούτε ένας που να υποστηρίζει -πολύ περισσότερο να παλεύει- για να γίνει το ΠΑΣΟΚ ένα κόμμα εργατικό. Αντίθετα μοιάζει πως όλοι συμφωνούν ότι χρειάζεται επιτάχυνση της πολιτικής της οποίας το κόστος θα είναι τεράστιο για την εργατική τάξη.

Η αντιμετώπιση

Ποια μπορεί να είναι η αντιμετώπιση απέναντι σ' αυτή την κρίση του ΠΑΣΟΚ -ενός από τα μεγαλύτερα ακόμα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα; Οσον αφορά το ΚΚΕ και τον ΣΥΝ, σαν κοινοβουλευτικά κόμματα, το μόνο που τους ενδιαφέρει είναι πώς θα καταφέρουν να κερδίσουν ψήφους. Οπως το ΠΑΣΟΚ, έτσι και τα υπόλοιπα ρεφορμιστικά κόμματα δεν έχουν τίποτα άλλο να προτείνουν παρά το δικό τους δυνάμωμα στις εκλογές. Ετσι, παρότι ξέρουν τι κατάσταση επικρατεί στους εργατικούς χώρους, και θα ήταν ευκαιρία να πρωτοστατήσουν σε απεργιακές κινητοποιήσεις, δεν κάνουν τίποτα. Τέτοια παραδείγματα υπάρχουν σε μια σειρά από χώρους και σωματεία όπου, ενώ θα μπορούσε να αποφασιστεί απεργία, ούτε το ΚΚΕ ούτε ο ΣΥΝ παίρνουν πρωτοβουλία.

Η αντιμετώπιση των επαναστατών είναι τελείως διαφορετική από την ψηφοθηρική τακτική των ρεφορμιστικών κομμάτων.

Οι επαναστάτες χρειάζεται να δεθούν και να επιχειρηματολογούν σ' αυτό τον κόσμο γιατί χρειάζεται να χτίσουμε ένα σοσιαλιστικό κόμμα τελείως διαφορετικό απ' αυτό που έχει γνωρίσει. Ενα κόμμα που δεν θα προσαρμόζει τις ιδέες του και τη δράση του με στόχο να κερδίσει έδρες στο κοινοβούλιο. Ενα κόμμα που θα οργανώνει τη δράση εκεί που βρίσκεται η πραγματική μας δύναμη: στα εργοστάσια, στις υπηρεσίες, στις τράπεζες, στα σχολεία, στις εργατικές πολυκατοικίες. Γιατί μόνο η οργανωμένη εργατική τάξη μπορεί να συγκρουστεί με τα αφεντικά και με το σύστημά τους.

Το γεγονός ότι εκεί βρίσκεται η δύναμη το είδαμε πολλές φορές. Η Γενική Απεργία το φθινόπωρο του '90 και το '92, η απεργία του ΟΤΕ και της ΔΕΗ το '93, οι καταλήψεις των σχολών και των σχολείων τα προηγούμενα χρόνια, ήταν αυτά που έφτασαν τη ΝΔ στην κατάρρευση και στην εκλογική ήττα. Δεν ήταν σίγουρα η αντιπολίτευση που αντιμετώπισε από το ΠΑΣΟΚ, ούτε η θεωρία περί "ώριμου φρούτου" που χρησιμοποιούσε η ηγεσία του όλα αυτά τα χρόνια.

Εαν το εργατικό κίνημα έχει τη δύναμη να δώσει τέτοιες μάχες και να νικάει, τότε έχει και τη δύναμη να ανατρέψει αυτό το σάπιο σύστημα και να κτίσει μια κοινωνία χωρίς ανεργία και φτώχεια, χωρίς φασισμό και πολέμους.

Για να κερδίσουμε αυτόν τον κόσμο σ' αυτές τις ιδέες και για να τον πείσουμε για ένα τέτοιο κόμμα και μια τέτοια κοινωνία, χρειάζεται να βρισκόμαστε μαζί, να συζητάμε και να παρεμβαίνουμε από κοινού σε ό,τι συμβαίνει. Οι σοσιαλιστικές ιδέες είναι πολύ δυνατές, όμως η πρακτική του σοσιαλιστών είναι το πιο δυνατό όπλο για να κερδίσουμε αυτό τόν κόσμο στην επανάσταση. Γι' αυτό στις μάχες που έρχονται, στη σύγκρουση ανάμεσα στη θυμωμένη εργατική τάξη και την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, ο ρόλος των επαναστατών σοσιαλιστών είναι να πείθουν με την ενωτική παρέμβασή τους ότι υπάρχει εναλλακτική λύση.

Μουντιάλ

Ποδόσφαιρο και κέρδη

Αυτό το καλοκαίρι κυριολεκτικά μας μπουκώνουν με αθλητικές φιέστες. Ο *Πέτρος Τσάγκαρης* γράφει για το ρόλο του αθλητισμού στα χρόνια του κεφάλαιου και για το αν μπορεί η εργατική τάξη να πάρει το "παιχνίδι" στα χέρια της.

Το Μουντιάλ και το Μουντομπάσκετ στρογγυλοκάθονται αυτό το καλοκαίρι σε συζητήσεις, τηλεοπτικές μεταδόσεις και αφιερώματα του Τύπου. Είναι πασιφανές ότι το ποδόσφαιρο και το μπάσκετ, κάτω από τέτοιες συνθήκες, ανεβαίνουν άμεσα στο επίπεδο της πολιτικής. Ομως, άραγε, μόνο τότε είναι που συγχέονται με την πολιτική; Η αθλητική καθημερινότητα είναι απολίτικη;

Η άμεση εμπειρία υποδεικνύει το αντίθετο. Οπως όλα τα άλλα πολιτισμικά φαινόμενα μέσα στον καπιταλισμό, έτσι και ο αθλητισμός έχει ενταχθεί στη σφαίρα της οικονομίας, σε μια διαδικασία δηλαδή όπου κινητήριος μοχλός είναι το κέρδος: ο αθλητισμός είναι ένα σύνολο εμπορευμάτων. Ανθρώπινα σώματα, γηπεδικές εγκαταστάσεις, τηλεοπτικά δικαιώματα, ενδυμασίες, φάρμακα και τεχνικός εξοπλισμός, τεχνογνωσία, ακόμη και ολόκληρα σωματεία, αλλά και αθλητικός Τύπος, διαφημίσεις, διατροφή και τουρισμός είναι πράγματα που πουλιούνται και αγοράζονται. Μια ολόκληρη "βιομηχανία" απαρτίζει σήμερα αυτό που λέγεται κόσμος των σπορ.

Η σχέση του αθλητισμού με την πολιτική δεν εξαντλείται όμως στην εμπορευματοποίησή του. Για την άρχουσα τάξη ο αθλητισμός, εκτός από μια μηχανή κέρδους, είναι και μια μηχανή ιδεολογικού ελέγχου των καταπιεσμένων. Οι στόχοι είναι δύο: πρώτο το πέρασμα της ιδεολογίας της άρχουσας τάξης στους εργάτες και δεύτερο η διάπαση κομματιών της εργατικής τάξης και η δημιουργία αλληλεγγύης με τα ίδια τους τα αφεντικά.

ΤΟ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟ ΙΔΕΩΔΕΣ

Η επιστροφή σε ένα ιδανικό παρελθόν είναι συνήθως το περιτύλιγμα μέσα στο οποίο σερβίρονται αυτές οι λειτουργίες του αθλητισμού. Το ολυμπιακό ιδεώδες είναι η πιο χαρακτηριστική περίπτωση: οι υποτιθέμενες αρχαίες ρίζες γεμίζουν με ψεύτικα στολίδια για τις ανάγκες του σήμερα και έτσι συσκοτίζονται στοιχειώδεις αλήθειες γι' αυτό το "άσπιλο" παρελθόν:

Στην αρχαιότητα, όσο πιο πλούσιος ήταν κανείς τόσο περισσότερες πιθανότητες είχε να στεφθεί ολυμπιονίκης μια και θα είχε το χρόνο και το χρήμα, ώστε να ασχοληθεί και να πληρώσει για την προπόνηση η οποία ήταν απαραίτητη σύμφωνα με το νόμο. Οι απλοί πολίτες συνήθως δεν είχαν καν την οικονομική δυνατότητα να φτάσουν και να μπουν στο στάδιο της Ολυμπίας.

Ούτε βέβαια οι αγώνες είχαν σαν κίνητρο την ευγενή άμιλλα. Στην πραγματικότητα οι ολυμπιονίκες της ελληνικής αρχαιότητας κέρδιζαν χρήματα, προβολή και πολιτική επιρροή που -για τα δεδομένα της εποχής- δεν μπορεί καν να ονειρευτεί ο πιο ακριβοπληρωμένος σημερινός παγκόσμιος πρωταθλητής. Στην Αθήνα οι ολυμπιονίκες επιχορηγούνταν με το -αρκετά μεγάλο για την εποχή- ποσό των 500 δραχμών, ενώ τα άλλα προνόμια που αποκτούσαν (ατέλειες, δωρεάν θεάματα) επεκτείνονταν και για μια σειρά απογόνους τους. Η πολιτική δύναμη ήταν το σημαντικότερο έπαθλο όμως. Οι νικητές των αγώνων ήταν συνήθως αριστοκρατικοί και το δάφνινο στεφάνι γινόταν συχνά το εφαλτήριό τους για ο-

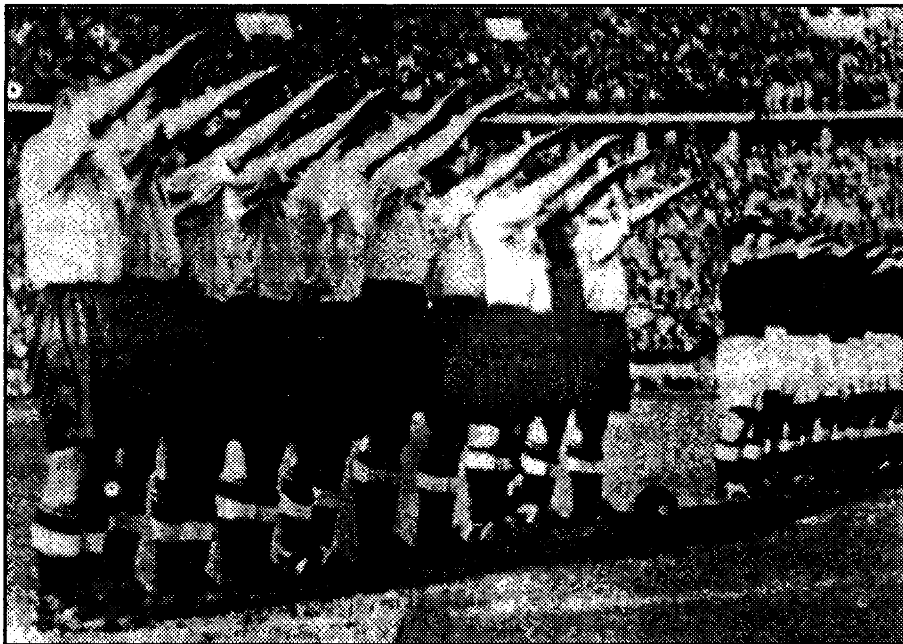
λιγαρχικά πραξικοπήματα γι'αυτό ίσως ο δημοκρατικός Ευριπίδης έγραφε ότι *"κακών όντων μυρίων καθ' Ελλάδα, ουδέν κάκιον έστιν αθλητών γένος"* (έλεγε δηλαδή ότι υπάρχουν πολλά κακά πράγματα στην Ελλάδα, τίποτα όμως δεν είναι χειρότερο από την "φάρα" των αθλητών)[1].

Με τη βιομηχανική επανάσταση ο -χαμένος για αιώνες αθλητισμός- έρχεται να υπηρετήσει με την ιδεολογική και οικονομική του λειτουργία τις ανάγκες της καινούργιας άρχουσας τάξης, των καπιταλιστών. Οι ρίζες του σημερινού αθλητισμού βρίσκονται εκεί και όχι στο μακρινό παρελθόν.

Στα τέλη του περασμένου αιώνα ο βαρόνος Ντε Κουμπερτέν πρωτοστατεί για το ξαναστήσιμο των Ολυμπιακών Αγώνων. Ο ίδιος διατείνεται ότι θέλει να θεραπεύσει την ανθρωπότητα από την "καθολική νεύρωση". Οπως έγραφε, *"οι ψυχονευρώσεις χαρακτηρίζονται από ένα είδος εξαφάνισης της ρωμαλέας και ανδροπρεπούς αίσθησης, και δεν υπάρχει τίποτε καλύτερο από τον αθλητισμό για να την αναζωογονήσει και να τη διατηρήσει"*[2]. Ο σεξισμός του είναι δευερεύον στοιχείο μπρος στο πραγματικό περιεχόμενο των απόψεών του. Γιατί η "νεύρωση" που βλέπει στην κοινωνία αποκτάει πολιτική μορφή όταν τα πράγματα λέγονται με το όνομά τους: Ο Κουμπερτέν είναι φανατικός εχθρός όχι μόνο του αναδυόμενου σοσιαλιστικού κινήματος, αλλά και της ίδιας της δημοκρατίας. Ενας μαρξιστής θεωρητικός του αθλητισμού, ο Βινάι, έλεγε για τον Κουμπερτέν: *"Ο ίδιος άνθρωπος, ο οποίος έφερε τη νεολαία κοντά στον "φιλειρηνικό ανταγωνισμό", ήθελε να προπαρασκευάσει τη νεολαία της Γαλλίας να πολεμήσει για την πατρίδα της στο πεδίο της μάχης. Ηταν ένας πεπεισμένος μιλιταριστής, ο οποίος αρνούνταν να συζητήσει τον ειρηνισμό γιατί πίστευε ότι η λαχτάρα της μάχης ήταν ριζωμένη στην ανθρώπινη φύση"*[3].

Πράγματι αυτός ήταν ο στόχος της άρχουσας τάξης όσον αφορά τη χρήση του αθλητισμού στο κατώφλι του αιώνα: ασκήσεις πειθαρχίας σχεδιασμένες να παράγουν έναν πειθαρχημένο υπήκοο σε καιρό ειρήνης και έναν άφοβο μαχητή στον πόλεμο.

Η πειθαρχία, η αποδοτικότητα, η σκληρή δουλειά, η υποταγή στην ιεραρχία (πχ, στον προπονητή) αντανακλούν πολύ καλά το ίδιο το καπιταλιστικό σύστημα μέσα στον αθλητισμό και είναι ιδέες που θέλουν τα αφεντικά να περνούν μέσα στους εργάτες. Μάλιστα, ο αθλητισμός μπήκε στην υπηρεσία του πουριτανισμού, καθώς η θρησκεία είχε σε μεγάλο βαθμό αποδυναμωθεί σαν μέσο ελέγχου της σεξουαλικότητας των νέων.

Μουντιάλ 1938: οι διπλωματικές επιλογές της αγγλικής άρχουσας τάξης επιβάλλουν στη βρετανική ομάδα (στα λευκά) το ναζιστικό χαιρετισμό στον αγώνα με τη Γερμανία.

Η γραφειοκρατική άρχουσα τάξη των σταλινικών καθεστώτων χρησιμοποίησε πολύ άμεσα τον αθλητισμό για τις ανάγκες του ανταγωνισμού με τη Δύση. Ο Πάβελ Στεποβόι -απολογητής του σοβιετικού αθλητικού οικοδομήματος- έγραφε το 1984:

"Η πολιτική στον τομέα της σωματικής αγωγής και του αθλητισμού έχει οικονομικό (ή παραγωγικό-οικονομικό) περιεχόμενο. Εχουμε υπόψη μας τη δράση του ΚΚΣΕ και των καθοδηγούμενων από αυτό κρατικών και κοινωνικών οργανώσεων, τις μορφές και τις μεθόδους που εφαρμόζονται για την αξιοποίηση της σωματικής αγωγής και του αθλητισμού με στόχο την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, την ανύψωση του πολιτιστικού-τεχνικού επιπέδου των εργαζομένων...

Η επιστήμη και η πρακτική επισημαίνουν την τεράστια παραγωγική απόδοση αυτών που ασχολούνται με τη φυσική αγωγή και τον αθλητισμό... Στο εργοστάσιο ΒΕΦ της Ρίγας, στα τμήματα όπου εισήχθηκε η παραγωγική γυμναστική αυξήθηκε κατά 3,3% η παραγωγικότητα της εργασίας"[4].

Οι ίδιοι οι Ολυμπιακοί Αγώνες πιστοποιούν τον χαρακτήρα του αθλητισμού στην εποχή του ιμπεριαλισμού. Μέσα στα στάδια ανταγωνίζονται όχι μόνο αντίπαλοι αθλητές αλλά και αντίπαλα κράτη, αντίπαλοι καπιταλισμοί. Στις νίκες υψώνονται σημαίες και εν είδει στρατιωτικής τελετής ανακρούονται εθνικοί ύμνοι. Τώρα δεν σταματούν οι πόλεμοι για χάρη των Ολυμπιάδων, αλλά οι Ολυμπιάδες για χάρη των πολέμων. Η 6η, η 12η, και η 13η Ολυμπιάδα δεν έγιναν γιατί "συμπέσανε" με τους δύο παγκόσμιους πολέμους. Αλλά κι όταν γίνονταν Ολυμπιάδες δεν σήμαινε ότι σταματούσαν οι πόλεμοι. Την ώρα της "ολυμπιακής ανακωχής" η αεροπορία των ΗΠΑ συνέχιζε ανενόχλητη τη σφαγή στο Βιετνάμ.

Σήμερα ο αθλητισμός είναι οργανωμένος σε εθνικό και διεθνές επίπεδο κάτω από μια τεράστια ιεραρχία που κορυφή της έχει τις διεθνείς ομοσπονδίες (ΦΙΦΑ, ΟΥΕΦΑ κλπ) και όπου φυσικά δεν υπάρχει κανενός είδους δημοκρατία: Η ηγεσία του παγκόσμιου Ολυμπισμού δηλαδή τα μέλη της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής είναι, στο μεγαλύτερο ποσοστό, βασιλιάδες, σουλτάνοι, πρίγκιπες, λόρδοι, μαρκήσιοι, σεΐχιδες κλπ. Η εκλογή νέων μελών γίνεται από τους ίδιους οι οποίοι και καθιέρωσαν ότι όσοι έχουν εκλεγεί μέχρι το 1966 παραμένουν ισόβια μέλη της. Ο πρόεδρός της εκλέγεται για 8 χρόνια. Ανάμεσα στην ένατη και τη δέκατη σύνοδο του ανώτατου οργάνου του ολυμπιακού κινήματος, του Ολυμπιακού Συνέδριου, χρειάστηκε να περάσουν ...43 χρόνια (1930-1973).

ΤΟ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ

Το ποδόσφαιρο δεν ήταν από την αρχή ένα ευρύτατα διαδεδομένο λαοφιλές άθλημα. Τον 19ο αιώνα το έπαιζαν οι σπουδαστές των καλών ιδιωτικών σχολείων και των πανεπιστημίων στην Αγγλία, δηλαδή οι γόνοι ή τα υποψήφια στελέχη της άρχουσας τάξης. Οταν μετά το 1860 εμφανίζεται ένα πολύ στοιχειώδες ενδιαφέρον από την πλευρά των εργατών για το ποδόσφαιρο, διάφοροι καπιταλιστές αρπάζουν την ευκαιρία. Αρχίζουν μια πολύ συνειδητή προσπάθεια καλλιέργειας του ποδοσφαίρου από τα πάνω, ελπίζοντας έτσι να κρατήσουν μακριά από την πολιτική και τον συνδικαλισμό το νεαρό βιομηχανικό προλεταριάτο που συνέρρεε στις πόλεις[5].

Αργότερα ακολούθησαν και οι άλλες άρχουσες τάξεις. Η λατρεία του ποδοσφαίρου καλλιεργήθηκε συστηματικά σε όλο τον κόσμο, με αποκορύφωμα τις χώρες της Λατινικής Αμερικής.

Στην Ελλάδα η άρχουσα τάξη αφομοίωσε πολύ καλά αυτές τις δυνατότητες του ποδοσφαίρου. Με ελάχιστες δαπάνες (ακόμη και σήμερα επίσημοι αγώνες γίνονται σε περιφραγμένες αλάνες) μπόρεσε να παγιδέψει - περιστασιακά πάντα- τους εργάτες. Καταπιεσμένοι ολόκληρη τη βδομάδα από το αφεντικό, αγανακτισμένοι από τη μιζέρια, μπορούν την Κυριακή να εκτονωθούν στο γήπεδο ενάντια στους επίσης καταπιεσμένους εργάτες της αντίπαλης ομάδας. Ο εχθρός δεν είναι το αφεντικό, αλλά τα χανούμια, οι βαζέλες, οι γάβροι, κλπ.

Η έλλειψη δημοκρατίας που υπάρχει στα όργανα του κλασικού αθλητισμού βρίσκει την αποθέωσή της στο ποδόσφαιρο. Η αντίληψη ότι οι ομάδες χτίζονται και ελέγχονται από τα κάτω, μέσα από τους τοπικούς συνδέσμους, είναι μια αυταπάτη. Οι πρόεδροι των ομάδων δεν ψηφίζονται από τους οπαδούς. Αντίθετα το λόγο έχουν οι μεγαλοπαράγοντες της ομάδας και πολλές φορές -όταν πρόκειται για μεγάλους συλλόγους- το ίδιο το κράτος. Οι περισσότεροι πρόεδροι είναι είτε μεγαλοκαπιταλιστές είτε άνθρωποι του υποκόσμου (επίσης όμως μεγαλοκαπιταλιστές). Εχουν τη δυνατότητα να εξαγοράζουν ή και να διαλύουν "προβληματικούς" συνδέσμους φιλάθλων της ομάδας.

Η αντίληψη ότι οι ομάδες χτίζονται και ελέγχονται από τα κάτω, μέσα από τους τοπικούς συνδέσμους είναι μια αυταπάτη. Οι πρόεδροι των ομάδων δεν ψηφίζονται από τους οπαδούς. Αντίθετα το λόγο έχουν οι μεγαλοπαράγοντες της ομάδας και πολλές φορές - όταν πρόκειται για μεγάλες ομάδες- το ίδιο το κράτος.

Η προσπάθεια συνειδητής διάσπασης των εργατών μέσα από αθλήματα όπως το ποδόσφαιρο και το μπάσκετ φαίνεται ανάγλυφα στα πολεμικά ανακοινωθέντα του αθλητικού Τύπου ("θα τους σκίσουμε", "τους λιώσαμε" κ.α.), αλλά παίρνει την πιο άγρια μορφή της όταν δένεται με τον εθνικισμό. Και πάλι ελληνικά τα παραδείγματα:

Πέρυσι η επίσημη καλλιέργεια του τουρκοφάγου εθνικισμού στην Ελλάδα οδήγησε στην προσχεδιασμένη επίθεση (από φασιστικές ομάδες που δράσανε με απόλυτη άνεση ανάμεσα στους οπαδούς του Αρη) ενάντια στους παίκτες και τους οπαδούς της Εφες Πίλσεν στον τελικό του Κυπέλλου Κυπελλούχων στο μπάσκετ.

Και φυσικά δεν χρειάζεται να επιχειρηματολογήσει κανείς για να αποδείξει την εθνικιστική ελληνική εκστρατεία στις ΗΠΑ στο φετινό Μουντιάλ. Η εικόνα του αεροπλάνου με σποτάκι ελληνοαμερικάνικης φίρμας που διαμήνυε στους θεατές του αγώνα Αργεντινής-Ελλάδας ότι "η Μακεδονία είναι και θα παραμείνει ελληνική" μιλάει από μόνη της. Η "τεσσάρα" που ακολούθησε ήταν ευτυχώς το μόνο άμεσο καταπραϋντικό γι' αυτή την υστερία.

Ακριβώς εκεί όμως βρίσκεται και η αδυναμία της ιδεολογικής λειτουργίας του αθλητισμού. Ανεβάζοντας σε βαθμό παροξυσμού τις "εθνικές αθλητικές προσδοκίες" η άρχουσα τάξη δεν μπορεί να προλάβει τις κρίσεις όταν αυτές οι προσδοκίες πέσουν στο κενό. Οι γρίνιες, οι βρισιές, η αγανάκτηση για την κοροϊδία όχι μόνο ευνουχίζουν τις προσπάθειες χειραγώγησης των εργατών, αλλά πολλές φορές υπονομεύουν τις κερδοφόρες προσδοκίες που επενδύονται στον εθνικισμό.

ΚΕΡΔΗ

Οι μπίζνες που γίνονται γύρω από τον αθλητισμό επίσης αποκαλύφθηκαν σε αυτό το Μουντιάλ. Αν η πιο γελοία τους μορφή είναι οι συμφωνίες που έκλεινε ο Παναγούλιας και ο Τριβέλλας με εταιρίες που θα επιδείκνυαν τους ποδοσφαιριστές στην ομογένεια, υπάρχουν και πολύ πιο σοβαρές εκδοχές τους. Οι μεγάλοι σύλλογοι είτε του ευρωπαϊκού ποδοσφαίρου είτε του αμερικανικού μπάσκετ είναι ισχυρές καπιταλιστικές εταιρίες που πραγματοποιούν τεράστια κέρδη. Δίπλα τους οι μάνατζερ των αθλητών, οι διαφημιστές και οι σπόνσορες. Μόνο για τα τηλεοπτικά δικαιώματα των αγώνων μπάσκετ της Α1 στην Ελλάδα θα εισπραχθούν 4,6 δισ. δραχμές για την περίοδο 1994-95. Το κράτος συμμετέχει κι αυτό στο πανηγύρι των κερδών μέσα από τον τζόγο του ΠΡΟ-ΠΟ και άλλων τυχερών παιχνιδιών. Η Γουίλιαμς-Ρενό, η εταιρία για την οποία οδηγούσε ο μακαρίτης ο Σένα, θα εισπράξει λόγω του θανάτου του 6 δισ. από ασφαλιστικές εταιρίες.

Στην ίδια την Ελλάδα ο τζίρος των καπιταλιστών στον αθλητισμό-θέαμα είναι μια σκέτη πρόκληση: ο Κόκκαλης ζητάει από το κράτος να του χαρίσει μια έκταση όπου θα κτίσει ένα καινούργιο κλειστό γήπεδο αμύθητης αξίας και ο Γιαννακόπουλος δίνει 2 δισεκατομμύρια για την απόκτηση ενός μπασκετμπολίστα, τη στιγμή που για τις χιλιάδες των οπαδών των δύο ομάδων εξαγγέλλεται σκληρή λιτότητα γιατί δεν ...υπάρχουν λεφτά.

Το ποδόσφαιρο και το μπάσκετ είναι πηγές που τρέφουν την εθνική υπερηφάνεια, το απατηλό αίσθημα ότι όλοι οι Ελληνες είμαστε το ίδιο, τρέφουν όμως ταυτόχρονα πλουσιοπάροχα και κάποια πορτοφόλια.

Παράλληλα, ο ανταγωνισμός οδηγεί στην ανάπτυξη φαρμακοβιομηχανιών που προσπαθούν να βελτιώσουν την αποδοτικότητα των αθλητών γιατί αυτή είναι βασική προϋπόθεση για να υπάρξουν τα παραπάνω. Το τι είναι παράνομο και το τι νόμιμο το καθορίζει κάθε φορά ο συσχετισμός δυνάμεων σε αυτή την κούρσα του τεχνολογικού ανταγωνισμού. Ετσι σιγά- σιγά, νόμιμα ή παράνομα, τα αναβολικά γίνονται ο κανόνας και όχι η εξαίρεση. Ετσι ο Μαραντόνα δεν είναι αργεντίνικο "προνόμιο". Τον Μάιο βρέθηκε ντοπαρισμένος ο Ελληνας πρωταθλητής στο επί κοντώ Τσίτουρας. Ηταν το τελευταίο μόνο παράδειγμα μιας σειράς Ελλήνων πρωταθλητών που έχουν πιαστεί ντοπαρισμένοι. Οπως αποκάλυπτε ήδη από το 1989 ο αθλητρίατρος Ροντογιάννης "*σχεδόν*

το 10% των ριπτών κάνουν χρήση αναβολικών. Εχουν πεθάνει μέχρι τώρα στην Ελλάδα δύο σφυροβόλοι που έκαναν χρήση αναβολικών. Και στους δύο προκάλεσαν καρκίνο"[6].

Η "επιστημονικότητα" του αθλητισμού στο σταλινικό στρατόπεδο αποδεικνύεται σιγά-σιγά ότι επίσης βασιζόταν σε μια τέτοια τεχνολογία. Ειδικά μετά την κατάρρευση της Ανατολικής Γερμανίας που ήταν το καμάρι του ανατολικού πρωταθλητισμού αποκαλύπτεται -δυστυχώς με την παραμόρφωση του ίδιου του κορμιού τους- ότι δεκάδες αθλητές υποχρεώνονταν στη χρήση αναβολικών.

ΞΑΝΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙ

Ο αθλητισμός είναι ανθρώπινη ανάγκη. Και σαν υγιεινή και σαν διασκέδαση και σαν θέαμα. Ωστόσο η συντριπτική πλειοψηφία των εργαζόμενων δεν έχει τον ελεύθερο χρόνο για να ασχοληθεί ενεργά με τον αθλητισμό. Οι καπιταλιστές αφήνουν με το σταγονόμετρο να αναζωογονείται το σώμα και το μυαλό των εργατών που μαραζώνει κάθε μέρα στη δουλειά. Αλλες φορές πάλι δεν υπάρχουν καν τα χρήματα που απαιτούνται για να επιδοθεί κανείς στο άθλημα που του αρέσει.

Αλλά και οι ίδιοι οι επαγγελματίες, αυτοί που επιλέγουν να ζήσουν από τον αθλητισμό, έχουν μια σειρά προβλήματα. Σε διάφορα αθλήματα που δεν αποφέρουν άμεσα κέρδη αναγκάζονται να βάζουν λεφτά από την τσέπη τους ή να γίνονται αντικείμενα σκληρής εκμετάλλευσης. Ακόμη και οι μεγάλοι πρωταθλητές έχουν μια πλήρως αλλοτριωμένη σχέση με τον αθλητισμό: τα μέλη του σώματός τους μοιάζουν να είναι κάτι ξέχωρο από τους ίδιους. Οι μυς και οι κλειδώσεις τους είναι εμπορεύματα που παζαρεύονται στις διεθνείς αθλητικές αγορές. Δεν μπορούν να διαθέσουν ελεύθερα το ίδιο τους το σώμα, αφού τα συμφωνητικά που έχει κλείσει ο ατζέντης τους συνήθως τους απαγορεύουν να διασκεδάσουν με άλλα αθλήματα, να καταναλώσουν ποτά ή και να κάνουν έρωτα. Ο Τζίμι Πιρς, παλιός Αγγλος ποδοσφαιριστής στις αρχές της δεκαετίας του '70, σχολίαζε με τον πιο εύστοχο τρόπο την αλλοτρίωση των επαγγελματιών:

"Οι επαγγελματίες δεν αφήνονται να παίξουν το φυσικό τους παιχνίδι. Είμαι σίγουρος πως οι παίκτες του πρωινού της Κυριακής απολαμβάνουν μεγαλύτερη ευχαρίστηση από τους επαγγελματίες"[7].

Είναι, συνεπώς, μια χαμένη υπόθεση ο αθλητισμός στα χρόνια του κεφάλαιου; Κάθε άλλο. Γιατί ακόμη και μέσα σ'αυτό το σύστημα έχουμε να διεκδικήσουμε πράγματα: θέλουμε να παίζουμε το δικό μας ποδόσφαιρο, το δικό μας μπάσκετ. Αυτό που είναι ακόμη παιχνίδι και διασκέδαση. Γι' αυτό μπορούμε να απαιτούμε περισσότερους χώρους άθλησης για ψυχαγωγία της πλειοψηφίας του κόσμου και όχι Παλαί ντε Σπορ όπου θα τζογάρονται δισεκατομμύρια και όπου οι εργάτες θα χαζεύουν παθητικά ένα θέαμα που όλο και θα χειροτερεύει για χάρη της νίκης.

Αλλά και μέσα στον αθλητισμό-θέαμα θα πρέπει να έχουμε διεκδικήσεις: θα πρέπει να ζητάμε φτηνότερα εισιτήρια και -κυρίως- την οριστική εξαφάνιση των ΜΑΤ και της αστυνομίας απ' αυτούς τους χώρους, όπως και από όλους τους άλλους χώρους που ζει, δουλεύει, σπουδάζει ή διασκεδάζει η νεολαία. Συνθήματα όπως το "έξω οι μπάτσοι από το κλειστό" μπορεί να κάνουν έξαλλους τους χρυσοπληρωμένους δημοσιογραφίσκους των καναλιών, είναι ωστόσο δίκαια αιτήματα.

Ο αθλητισμός, όπως και σχεδόν κάθε τι άλλο σε αυτή την κοινωνία, είναι στα χέρια της άρχουσας τάξης. Οπως και οι άλλοι θεσμοί δεν μπορεί να εκδημοκρατιστεί από τα μέσα. Για να πάρει η εργατική τάξη το παιχνίδι στα χέρια της θα χρειαστεί να αλλάξει ολόκληρη την κοινωνία.

Αλλάζοντας συνολικά αυτό το σύστημα θα αλλάξει συνολικά ο αθλητισμός. Τότε μόνο θα πάψει να είναι στην υπηρεσία του κέρδους, του εθνικισμού, του μιλιταρισμού και του πουριτανισμού. Τότε μόνο θα συμβάλει στην ελεύθερη ολοκλήρωση της προσωπικότητας όλων των ανθρώπων. Τον αθλητισμό θα τον ξανακάνουμε παιχνίδι σε μια κοινωνία όπου μέτρο του πλούτου δεν θα είναι ο εργάσιμος, αλλά ο ελεύθερος χρόνος.

Σημειώσεις

1.Βλ. Γιάννη Κορδάτου, Προϊστορία και Ιστορία του Αρχαίου Αθλητισμού, Εκδόσεις Μπάυρον, σελ. 17-20

2.John Hoberman, Sport and Political Ideology, Heinemann, Λονδίνο 1984, σελ. 132

3.Γκέραρντ Βινάι, Το ποδόσφαιρο ως ιδεολογία, εκδ. Διεθνής Βιβλιοθήκη, σελ. 87

4.Πάβελ Στεποβόι, Αθλητισμός Πολιτική και Ιδεολογία, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, σελ. 9, 37

5. Βλ. Βινάι σελ. 24, 71

6. Αναφέρεται από τον Ιό της Κυριακής στο περιοδικό Εψιλον της 19/6/94

7. Βλ. Βινάι σελ. 20

Ρατσισμός και Βιολογία

Παλιές ρατσιστικές θεωρίες προσπαθούν να εκσυγχρονιστούν χρησιμοποιώντας τις τελευταίες εξελίξεις της βιολογίας. Ο *Στέλιος Γκούσκος* εξηγεί γιατί οι ρατσιστές δεν μπορούν να βρουν κάλυψη πίσω από τα γονίδια των ανθρώπων.

Στις προκαπιταλιστικές κοινωνίες οι άρχουσες τάξεις δεν είχαν την ανάγκη να απολογούνται για τις κοινωνικές διακρίσεις και αδικίες. Αντίθετα, στον καπιταλισμό, το πιο φιλελεύθερο από όλα τα προϋπάρχοντα συστήματα, υπάρχει η ανάγκη θεωρητικοποίησης και δικαιολόγησης των διακρίσεων που γίνονται με βάση την τάξη, τη φυλή, τη θρησκεία ή το φύλο. Ετσι, και με τον ρατσισμό: καθώς η εμφάνισή του συμβαδίζει με την ίδια την ανάπτυξη του καπιταλισμού, οι προσπάθειες για επιστημονική στήριξή του συμβαδίζουν με όλες τις φάσεις ανάπτυξης αυτού του τρόπου παραγωγής.

Στην αυγή του καπιταλισμού, με το δουλεμπόριο να ανθεί από την Αφρική προς τις φυτείες της Καραϊβικής και της Αμερικής, οι ρατσιστικές θεωρίες χρησιμοποιούνται για να δικαιολογηθεί η χρησιμοποίηση των μαύρων ως δούλων σ' αυτές τις φυτείες. Αργότερα, στα μέσα του 19ου αιώνα, όταν ο καπιταλισμός περνάει στην ιμπεριαλιστική του φάση και μοιράζει τον κόσμο σε αποικίες, οι ρατσιστικές θεωρίες χρησιμοποιούνται για να δικαιολογήσουν την ανωτερότητα της λευκής φυλής που έχει σαν πεπρωμένο της να εκπολιτίσει όλες τις υπόλοιπες φυλές.

Αυτές οι θεωρίες συνεχίστηκαν στον 20ο αιώνα και κορυφώθηκαν στη ναζιστική περίοδο, αφού κυρίαρχο στοιχείο της φασιστικής ιδεολογίας ήταν η ανωτερότητα της αρείας φυλής. Ακριβώς αυτή η σύνδεση με τα εγκλήματα των ναζί είχε σαν αποτέλεσμα να υποχωρήσουν για αρκετές δεκαετίες και οι απόπειρες βιολογικής στήριξης του ρατσισμού και η αναζήτηση πολιτιστικών και ιστορικών παραγόντων που θα ερμήνευαν την ανωτερότητα κάποιων φυλών ή εθνών.

Σήμερα, όμως, η αναβίωση του ρατσισμού συνοδεύεται από καινούργιες προσπάθειες βιολογικής στήριξής του. Γίνεται πια καθήκον για όποιον θέλει να παλέψει ενάντια στον ρατσισμό να δίνει απαντήσεις και σε αυτό το επίπεδο.

Αποικιοκρατία

Κάποιες ρατσιστικές θεωρίες προσπάθησαν να στηρίξουν τις αντιλήψεις περί διαφορών ανάμεσα στις φυλές και περί ανωτερότητας των λευκών σε ανατομικά κριτήρια. Στοιχεία όπως το μέγεθος και το σχήμα του κεφαλιού, οι γωνίες του προσώπου, το σχήμα της μύτης, του μετώπου ή του σαγονιού υποτίθεται ότι αντανακλούν τις δυνατότητες του ανθρώπινου εγκεφάλου και δίνουν στους ανθρώπους συγκεκριμένα χαρακτηριστικά τα οποία διαφέρουν από φυλή σε φυλή. Ενας από τους πιο δημοφιλείς ζωολόγους του 19ου αιώνα, ο Λουίς Αγκασίζ, ισχυριζόταν ότι οι ραφές στα κρανία των μαύρων μωρών κλείνουν νωρίτερα από ό,τι στα κρανία των λευκών μωρών, με αποτέλεσμα οι εγκέφαλοι να παγιδεύονται και να είναι επικίνδυνη η πολύ μάθηση για τα μαύρα παιδιά. Μια μελέτη της πρώτης Ανθρωπολογικής Εταιρείας στο Λονδίνο αποφαίνονταν: "*Υπάρχουν σοβαροί λόγοι γιατί πρέπει να ταξινομήσουμε τους νέγρους, σε διαφορετικό ανθρώπινο είδος από ό,τι είναι οι Ευρωπαίοι...*".

Γίνονται προφανείς οι πολιτικές επιπτώσεις αυτών των αντιδραστικών θεωριών, καθώς είναι κομμένες και ραμμένες για να δικαιολογήσουν τη δουλεία και την αποικιοκρατία. Σήμερα όλες αυτές οι απόπειρες ηχούν πραγματικά γελοίες, ωστόσο στην εποχή τους προβάλλονταν ως η τελευταία λέξη της επιστήμης. Εκτός από τις εντελώς ψεύτικες και αντιεπιστημονικές περιπτώσεις, έγιναν απόπειρες να χρησιμοποιηθούν ακόμη και πραγματικά ριζοσπαστικές επιστημονικές θεωρίες όπως αυτή του Δαρβίνου για την εξέλιξη των ειδών. Η θεωρία της εξέλιξης διαλύει ό-

λες αυτές τις φιλολογίες περί ιεραρχίας ανάμεσα στις ανθρώπινες φυλές καθώς και για τη θεϊκή καταγωγή του ανθρώπινου είδους, εξηγώντας ότι όλοι προερχόμαστε από τους πιθήκους. Διάφοροι βιολόγοι και κοινωνιολόγοι προσπάθησαν να χρησιμοποιήσουν αυτή τη θεωρία για να ερμηνεύσουν την ίδια την κοινωνία. Οι ανώτερες τάξεις, ισχυρίζονται, είναι περισσότερο προικισμένες από τις κατώτερες ("εργάτες γίνονται αυτοί που είναι βλάκες, καπιταλιστές γίνονται αυτοί που είναι έξυπνοι") και το ίδιο ισχύει για τις ανθρώπινες φυλές: υπάρχουν φυλές που έχουν διαμορφωθεί για να κυβερνάνε και άλλες που απομένει να εξαφανιστούν.

Αυτό το τελευταίο παράδειγμα δείχνει ότι η επιστήμη δεν μπορεί αυτόματα να διαψεύσει αυτές τις αντιδραστικές ιδεολογίες και ότι είναι αναγκαίο να δοθεί πολιτική μάχη.

Κουρδιστά πορτοκάλια

Περνώντας στη σημερινή περίοδο, η πρόοδος της επιστήμης δεν εμποδίζει τους ρατσιστές από το να επιχειρούν να παρουσιάσουν ξανά μια βιολογική βάση για τις ίδιες θεωρίες. Οπως και παλιότερα έτσι και σήμερα δεν πρόκειται για απόπειρες κάποιων περιθωριακών ρατσιστών. Μετά από την πρόσφατη εξέγερση στο Λος Αντζελες, ένα από τα πιο σοβαρά επιστημονικά περιοδικά της Αμερικής, το Nature, άνοιξε συζήτηση σχετικά με το βαθμό ευφυίας των μαύρων και με το κατά πόσο σχετίζεται με το μέγεθος του εγκεφάλου. Ο εκδότης του επίσης δημοφιλούς αμερικανικού περιοδικού Science, ισχυρίζεται ότι το πρόβλημα των αστέγων της Αμερικής εξηγείται βιολογικά: "Οι άστεγοι έχουν πρόβλημα με τα γονίδιά τους". Είναι χαρακτηριστική άλλωστε η δημοσιότητα που δόθηκε στην ανακάλυψη του "γονιδίου της ομοφυλοφιλίας". Αρα δεν πρόκειται για απόπειρες του μακρινού παρελθόντος ούτε στρέφονται αποκλειστικά ενάντια στους μαύρους. Στο στόχαστρο βρίσκονται επίσης και οι άστεγοι, οι αλκοολικοί, οι ναρκομανείς, οι ομοφυλόφιλοι, οι παραβάτες του νόμου κλπ.

Προωθείται η άποψη ότι αυτό που καθορίζει τους ανθρώπους είναι τα γονίδιά τους, ότι ουσιαστικά είμαστε κουρδιστά πορτοκάλια. Η βιολογική δομή που έχουμε υποτίθεται ότι μας προδιαθέτει προς ορισμένες κατευθύνσεις και έτσι εξηγούνται όλες οι διακρίσεις (πλούσιοι-φτωχοί, ανώτερες-κατώτερες φυλές, διαφορετικοί σεξουαλικοί προσανατολισμοί) και ορίζονται οι παρεκκλίσεις σε σχέση με το φυσιολογικό: λευκός, πλούσιος, ετερόφυλόφιλος. Και όπως τα γονίδια καθορίζουν τα άτομα, έτσι καθορίζουν το πόσο επιθετική, ανταγωνιστική ή φιλόμουση είναι μια συγκεκριμένη κοινωνία. Αυτή η "σοσιοβιολογία" δηλ η προσπάθεια ερμηνείας της κοινωνίας με βάση βιολογικούς όρους έχει αρχίσει να εκλαϊκεύεται και να τροφοδοτεί με τη σειρά της παρόμοιες αντιλήψεις σε πιο καθημερινό επίπεδο. Ενας Ελληνας συγγραφέας (Κωστόπουλος) εξηγεί την κρίση στα Βαλκάνια σαν αποτέλεσμα του ταμπεραμέντου των βαλκανικών λαών, το οποίο οφείλεται στα γονίδια τους.

Αραγε, οι σύγχρονες εξελίξεις στη βιολογία δικαιολογούν όλες αυτές οι θεωρίες ή πρόκειται πάλι για ρατσιστική διαστρέβλωσή τους; Υπάρχουν πολλά παραδείγματα όπου αυτές οι θεωρίες στηρίζονται λιγότερο ή περισσότερο σε απάτη και ελάχιστα σε επιστημονικά δεδομένα. Μία μελέτη που συσχέτιζε το τεστ ευφυΐας (το περίφημο IQ test) με το χρώμα των ανθρώπων, αποδείχτηκε πριν από 7 χρόνια ότι ήταν εξ ολοκλήρου κατασκευασμένη. Πριν από πέντε χρόνια Λονδρέζοι επιστήμονες δήλωσαν ότι ανακάλυψαν το γονίδιο για τη σχιζοφρένεια, πολύ γρήγορα όμως αναγκάστηκαν να αποσύρουν τον ισχυρισμό τους. Το 1990 επίσης "ανακαλύφθηκε" το γονίδιο που είναι υπεύθυνο για τον αλκοολισμό, σχέση που ποτέ δεν επαληθεύτηκε.

Το ίδιο προβληματική είναι η ανακάλυψη του γονιδίου που προκαλεί την ομοφυλοφιλία και που προβλήθηκε τόσο πολύ από τα ΜΜΕ. Είναι μία μελέτη που πραγματοποιήθηκε σε 40 ζευγάρια ομοφυλόφιλων διδύμων αδερφών και αποφαίνεται ότι υπάρχουν πιθανότητες μεγαλύτερες από το μέσο όρο να είναι κανείς ομοφυλόφιλος εάν έχει ένα συγκεκριμένο τμήμα του γενετικού κώδικα. Το πρώτο πρόβλημα είναι στο τι θεωρεί κανείς "μέσο όρο". Η συγκεκριμένη μελέτη θεωρεί ότι το ποσοστό των ομοφυλόφιλων στον συνολικό πληθυσμό είναι 2%, ποσοστό που είναι εξαιρετικά υποτιμημένο όπως δείχνουν σχετικές κοινωνιολογικές μελέτες. Επίσης δεν δόθηκε καμία ερμηνεία για το γεγονός ότι στα 7 από τα 40 ζευγάρια διδύμων αδερφών απουσίαζε εντελώς το συγκεκριμένο γενετικό υλικό, ότι οι ομοφυλόφιλοι εκφράζονται σε διαφορετικές ηλικίες καθώς και ότι εκτός από τους αποκλειστικά ομοφυλόφιλους και ετεροφυλόφιλους υπάρχει ένα μεγάλο φάσμα ενδιάμεσων σεξουαλικών συμπεριφορών. Στην πραγματικότητα, το πόσο διαδεδομένη είναι η ομοφυλοφιλία εξαρτάται όχι από τα γονίδια, αλλά από την κοινωνία και την εποχή (στην αρχαία Ελλάδα, για παράδειγμα, θεωρείτο απόλυτα φυσιολογική).

Ο παράγοντας περιβάλλον

Πέρα όμως από τις περιπτώσεις των γονιδίων-φαντασμάτων, μήπως ωστόσο υπάρχουν κάποια πραγματικά ευρήματα που να αποδεικνύουν ότι τα γονίδια όντως καθορίζουν τα χαρακτηριστικά των ανθρώπων και είναι η βάση για την ταξινόμηση τους σε φυλές, ικανότητες κλπ. Η αντίληψη που καλλιεργείται ότι η πορεία ανάπτυξης ενός οργανισμού από την αρχή ως το τέλος του εμπεριέχεται στα γονίδια και ότι η επίδραση του περιβάλλοντος είναι ελάχιστα σημαντική, δεν είναι σωστή. Το ανθρώπινο σώμα αποτελείται από δεκάδες δισεκατομμύρια διαφορετικά κύτταρα, και το κάθε κύτταρο έχει δεκάδες χιλιάδες διαφορετικές πρωτεΐνες. Στο κέντρο της πρωτεΐνης βρίσκονται τα γονίδια που με τη σειρά τους αποτελούνται από μια μεγάλη σειρά τεσσάρων νουκλεοτιδίων (A, T, C, G). Οι συνδυασμοί των τεσσάρων νουκλεοτιδίων που αποτελούν το κάθε γονίδιο εξυπηρετούν δύο λειτουργίες: καθορίζουν ποια είναι η σύσταση των μορίων πρωτεΐνης που αποτελούν το σώμα μας και δημιουργούν το μηχανισμό που αρχίζει και σταματά την παραγωγή πρωτεϊνών.

Αυτή η δεύτερη λειτουργία επηρεάζεται από τις συνθήκες του περιβάλλοντος. Η ανάπτυξη συνεπώς ενός οργανισμού δεν εξαρτάται μόνο από το γενετικό του υλικό, τις πληροφορίες δηλαδή που μεταφέρουν τα γονίδια, αλλά και από το περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύσσεται.

Επιπλέον, οι τελευταίες εξελίξεις στη βιολογία αποκαλύπτουν ένα ακόμα παράγοντα που ονομάστηκε developmental noise. Πρόκειται για τις τυχαίες παραλλαγές στην ανάπτυξη ενός οργανισμού που οφείλονται σε ανεπαίσθητες μεταβολές των περιβαλλοντικών συνθηκών. Πειράματα με ινδικά χοιρίδια δείχνουν ότι ακόμα και η σεξουαλική μορφολογία και συμπεριφορά μπορεί να επηρεαστεί από εξωτερικές-περιβαλλοντικές αλλαγές. Αρσενικά ινδικά χοιρίδια που ευνουχίζονται κατά τη γέννησή τους υιοθετούν "θηλυκή" στάση κατά τη συνουσία, ενώ χορήγηση τεστοστερόνης σε γενετικά θηλυκά έμβρυα έχει σαν αποτέλεσμα αυτά όχι μόνο να αναπτύξουν πέος αλλά και η όλη τους συμπεριφορά να είναι περισσότερο αρσενική παρά θηλυκή.

Κάποιοι ωστόσο από τους βιολόγους που επιμένουν αντιδραστικά ορίζουν συμβιβαστικά σε ένα ποσοστό 80% την επίδραση του γενετικού υλικού και σε 20% την επίδραση του περιβάλλο-

ντος. Ούτε μια τέτοια αντιμετώπιση όμως -που προσπαθεί να βάλει από την πίσω πόρτα την αντίληψη ότι, έστω κατά 80%, οι άνθρωποι είναι κουρδιστά πορτοκάλια- είναι σωστή.

Στην πραγματικότητα η σχέση ανάμεσα στο περιβάλλον και το γενετικό υλικό δεν είναι σταθερή, αλλά διαρκώς μεταβαλλόμενη. Το φυσικό περιβάλλον και πολύ περισσότερο το πολιτιστικό και κοινωνικό περιβάλλον, μιλώντας για ανθρώπους, είναι που καθορίζει τα χαρακτηριστικά της εξέλιξης. Μια αλλαγή στο περιβάλλον μπορεί να προκαλέσει πολύ σημαντικές αλλαγές, ακόμα και να καταργήσει διαφορές μεταξύ των ατόμων που αποδίδονται στο γενετικό υλικό. Αν και μπορεί να υπάρχουν μέσες βιολογικές διαφορές στη σωματική διάπλαση και δύναμη μεταξύ ανδρών και γυναικών (και αυτές είναι λιγότερες από ό,τι συνήθως πιστεύεται), αυτές οι διαφορές γρήγορα γίνονται άσχετες και εξαφανίζονται από πρακτική άποψη σε ένα κόσμο γεμάτο αυτοματισμούς, μηχανές κλπ.

Αντίστροφα, το πόσο διαφέρουμε εξαιτίας των περιβαλλοντικών διαφορών εξαρτάται από τα γονίδια μας. Ξέρουμε από πειράματα ότι οργανισμοί με συγκεκριμένα γονίδια είναι πολύ ευαίσθητοι σε περιβαλλοντικές μεταβολές, ενώ άλλοι οργανισμοί με διαφορετικά γονίδια δεν είναι.

Το φυσικό περιβάλλον - και πολύ περισσότερο το πολιτιστικό και κοινωνικό περιβάλλον, μιλώντας για ανθρώπους- είναι που καθορίζει τα χαρακτηριστικά της εξέλιξης.

Οι γενετικές διαφορές, που σίγουρα υπάρχουν μεταξύ μας, είναι πολύ λίγες και σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να κατασκευαστούν ιεραρχήσεις μεταξύ φυλών και ανθρώπων. Από έρευνες γνωρίζουμε ότι το 85% όλων των διαπιστωμένων ανθρώπινων γενετικών διαφορών εμφανίζεται μεταξύ ατόμων από την ίδια εθνολογική ομάδα, ένα άλλο 8% εμφανίζεται μεταξύ ατόμων διαφορετικών εθνολογικών ομάδων της ίδιας όμως φυλής, **και μόνο το 7%** των γενετικών διαφορών εμφανίζεται ανάμεσα σε άτομα που ανήκουν σε διαφορετικές ανθρώπινες φυλές. Δεν δικαιολογείται λοιπόν κανένας ισχυρισμός ότι τα γονίδια ενός Ελληνα ή ενός Γερμανού είναι διαφορετικά -πόσο μάλλον ανώτερα- από τα γονίδια ενός μαύρου, καθώς η μεγαλύτερη απόκλιση υπάρχει ήδη ανάμεσα σε άτομα της ίδιας κοινωνίας παρά ανάμεσα σε διαφορετικές φυλές. Ούτε υπάρχει ίχνος απόδειξης ότι οι κοινωνικές τάξεις διαφέρουν με οποιονδήποτε τρόπο στα γονίδια τους, με εξαίρεση στο βαθμό που η προέλευση ενός έθνους ή μιας φυλής χρησιμοποιείται σαν κριτήριο οικονομικού διαχωρισμού.

Στην υπηρεσία του κέρδους

Υπάρχει σε εξέλιξη σήμερα ένα τεράστιο ερευνητικό πρόγραμμα με Αμερικάνους και Ευρωπαίους βιολόγους, το Πρόγραμμα Καταγραφής των Ανθρώπινων Γονιδίων (Human Genome Project) με προϋπολογισμό για την τρέχουσα δεκαετία 600 δισ. δολάρια. Στόχος του είναι η καταγραφή όλων των γονιδίων που υπάρχουν στον ανθρώπινο οργανισμό. Η διάρκεια του έργου εκτιμάται στα 30 χρόνια και οι εμπνευστές του ισχυρίζονται ότι, όταν ολοκληρωθεί, θα μπορέσουμε να έχουμε όλες τις δυνατές παραλλαγές του ανθρώπινου τύπου και να εξάγουμε τα απαραίτητα συμπεράσματα για οτιδήποτε σχετίζεται με τον ανθρώπινο οργανισμό.

Ελπίζουν έτσι ότι θα ανοίξει ο δρόμος για την καταπολέμηση μιας σειράς ασθενειών, καθώς με μια τέτοια καταγραφή θα βρούμε τα γονίδια που προκαλούν τις αρρώστιες και η Γενετική Μηχανική θα λύσει τα προβλήματα επεμβαίνοντας σε αυτά. Επίσης, αφού θα έχουμε διαμορφώσει τον ομαλό μέσο τύπο, θα μπορέσουμε να βρούμε γιατί κάποιοι είναι άστεγοι, ομοφυλόφιλοι, αλκοολικοί, εγκληματίες κλπ.

Το πρώτο σημείο που θέλει προσοχή είναι το να μιλά κανείς για αυτή τη σειρά γονιδίων, σαν να είναι όλοι οι άνθρωποι ίδιοι. Δύο άνθρωποι διαφέρουν κατά μέσο όρο περίπου κατά 600.000 νουκλεοτίδια και τα γονίδια δύο ανθρώπων διαφέρουν κατά μέσο όρο κατά 20 νουκλεοτίδια. Τίθεται τότε το ερώτημα ποιου ατόμου το γενετικό υλικό θα θεωρηθεί ως πρότυπο; Το δεύτερο προβληματικό σημείο είναι η προσπάθεια να καθιερωθεί μια άμεση και αποκλειστική σχέση γονιδίου και ασθένειας, καθώς παραμελείται εντελώς η επίδραση του περιβάλλοντος. Ανησυχία επίσης προκαλεί η χρησιμοποίηση μιας τέτοιας καταγραφής σαν κριτήριο για την πρόσληψη κάποιου ή την ασφάλιση του από μια ασφαλιστική εταιρία και γενικά στο κατά πόσο θα επιδρά στην γενικότερη ένταξη ή απόρριψη ενός ατόμου. Το ότι τέτοιες έρευνες κατευθύνονται με κριτήριο το κέρδος και όχι με κριτήριο τις ανθρώπινες ανάγκες φαίνεται από το γεγονός ότι οι ερευνητές που ηγούνται του προγράμματος (και είναι σχεδόν όλοι μέτοχοι σε βιοτεχνολογικές εταιρίες) έχουν καταθέσει αίτηση για πατεντάρισμα (!) περίπου 3.000 γονιδίων που σχετίζονται με τον εγκέφαλο, με στόχο την οικονομική εκμετάλλευση κάποιου μελλοντικού φαρμακολογικού προϊόντος.

Τα παραπάνω δεν σημαίνουν ότι καταδικάζουμε κάθε προσπάθεια κατανόησης του κόσμου γύρω μας ή μέσα μας. Χρειάζεται όμως να απαντάμε σε όσους επιχειρούν να χρησιμοποιήσουν την επιστήμη για να δικαιολογήσουν ή να κατασκευάσουν κοινωνικές διακρίσεις. Ξέρουμε ότι οι εξελίξεις στη βιολογία και τη Γενετική Μηχανική μπορούν να ωφελήσουν πραγματικά τους ανθρώπους. Θα μπορούσαμε να βρούμε τρόπους να καταστρέψουμε τα τοξικά απόβλητα που απειλούν τον πλανήτη και τη ζωή σε αυτόν, να δημιουργήσουμε υβρίδια στα φυτά τα οποία θα δώσουν περισσότερο αποδοτικές και ανθεκτικές καλλιέργειες, να εξασφαλίσουμε πρώτες ύλες (πχ. συνθετικά καύσιμα από πριονίδι), να αναπτύξουμε νέες πηγές ενέργειας μέσω της ανακύκλωσης των απορριμμάτων ή της βιόμαζας. Τεράστια περιθώρια δίνονται επίσης στην ιατρική για ανάπτυξη εμβολίων ή για τη θεραπεία γνωστών γενετικών ασθενειών. Η επιστήμη μπορεί πραγματικά να λειτουργήσει προς όφελος της πλειοψηφίας της ανθρωπότητας και όχι προς όφελος των ρατσιστών.

Καταλαβαίνουμε ότι οι καπιταλιστές καλλιεργούν τον ρατσισμό για να διαιρούν και να αποπροσανατολίζουν την εργατική τάξη, και ότι επιδιώκουν να τον στηρίξουν βιολογικά αφενός για να δικαιολογήσουν και να παρουσιάσουν ως φυσικές τις ανισότητες και τις διακρίσεις που υπάρχουν στο σύστημά τους αφετέρου για να μας οδηγήσουν στη μοιρολατρική και παθητική αντιμετώπιση ότι τα πράγματα δεν πρόκειται ή δεν πρέπει να αλλάξουν. Παρότι αυτές οι θεωρίες στηρίζονται κυριολεκτικά στην άμμο, χρειάζεται ωστόσο να τους δοθεί απάντηση. Μπορούμε και πρέπει να καταρρίψουμε τις ρατσιστικές θεωρίες ανοίγοντας ταυτόχρονα την προοπτική ότι παλεύουμε για μια καλύτερη κοινωνία, μια σοσιαλιστική κοινωνία, όπου η επιστήμη θα εξυπηρετεί πραγματικά τις ανάγκες των ανθρώπων και όχι τα ρατσιστικά ιδεολογήματα και τα οικονομικά πλάνα των καπιταλιστών.

Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του '74

Η επίσημη προπαγάνδα για την Κύπρο έχει σύνθημα το "Δεν ξεχνώ". Στην πράξη η μνήμη της είναι πολύ επιλεκτική. Ο *Πάνος Γκαργκάνας* ανατρέχει στις πραγματικές συνθήκες και το χαρακτήρα της σύγκρουσης.

Αυτό τον Ιούλη κλείνουν 20 χρόνια από το πραξικόπημα της ελληνικής χούντας στην Κύπρο και την εισβολή της Τουρκίας που ακολούθησε.

Τα γεγονότα εκείνων των ημερών συνήθως παρουσιάζονται με τρόπο που υποβαθμίζει τη σημασία του πραξικοπήματος και τονίζει την "επέμβαση του Αττίλα". Ο ρόλος του Ιωαννίδη και της χουντικής κυβέρνησής του περιορίζεται στη συνειδητή ή ασυνείδητη αδυναμία τους να καταλάβουν ότι έπαιξαν το παιχνίδι της Τουρκίας και ότι της έδωσαν την ευκαιρία -με τις πλάτες των ΗΠΑ- να αρπάξει το 40% της Κύπρου.

Μ' αυτό τον τρόπο χάνεται η πραγματική εικόνα της σύγκρουσης του 1974 και η άρχουσα τάξη στην Ελλάδα απαλλάσσεται από τις ευθύνες της που ήταν τεράστιες -τόσες όσες και της άλλης πλευράς.

Το 1974 στο έδαφος της Κύπρου έγινε ένας περιορισμένος ελληνοτουρκικός πόλεμος, που δεν γενικεύτηκε γιατί η ελληνική χούντα κατέρρευσε. Ηταν ένα θερμό επεισόδιο σε έναν παρατεταμένο ελληνοτουρκικό ψυχρό πόλεμο, μια αντιδραστική διαμάχη, ανάμεσα σε δυο καπιταλισμούς που φιλοδοξούν να αναδειχτούν σε κυρίαρχους υποϊμπεριαλισμούς της περιοχής.

Σήμερα, 20 χρόνια μετά, η απειλή μιας τέτοιας αντιδραστικής σύγκρουσης δεν έχει πάψει να υπάρχει. Αντίθετα, όλα τα στοιχεία μιας νέας κρίσης παρόμοιας με αυτή του 1974, υπάρχουν ξανά. Και γι' αυτό είναι απαραίτητο να σταθούμε προσεχτικά στις εμπειρίες του 1974 για να βγάλουμε τα απαραίτητα συμπεράσματα: τι είναι αυτό που έσπρωξε και σπρώχνει σε μια αναμέτρηση Ελλάδας-Τουρκίας, υπάρχει κάποια πλευρά που έχει το δίκιο με το μέρος της και πώς μπορούμε να σταματήσουμε έναν άδικο πόλεμο;

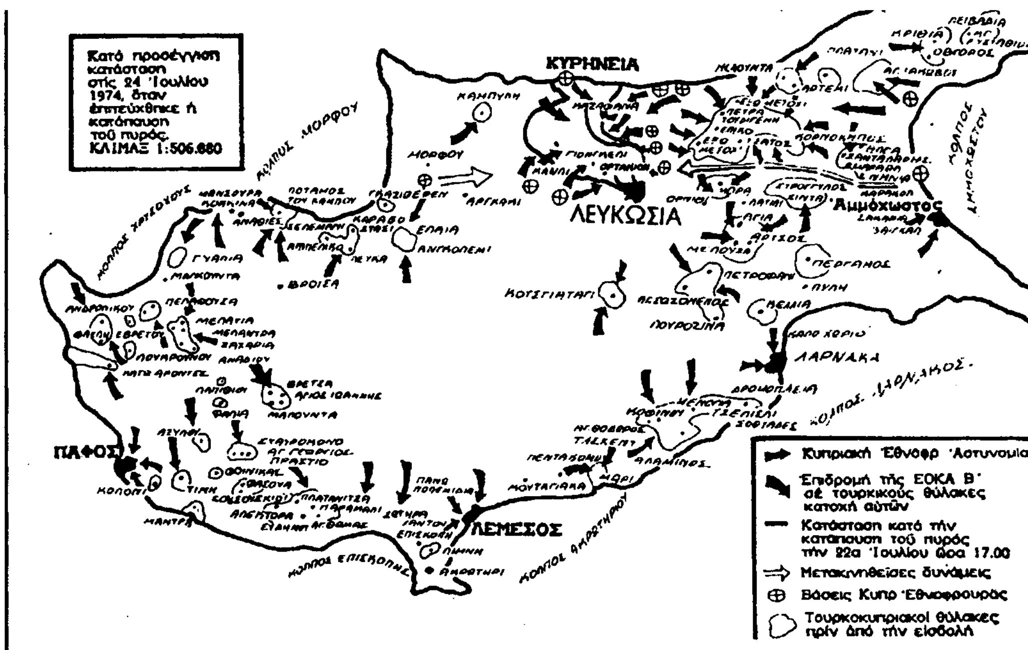
Προαιώνιοι εχθροί;

Για τις εθνικιστικές απόψεις, είναι αδιανόητο ακόμα και το να τεθούν αυτά τα ερωτήματα. Η Ελλάδα και η Τουρκία είναι προαιώνιοι εχθροί και το μόνο ερώτημα που μπαίνει είναι πώς θα αντιμετωπιστεί η τουρκική απειλή.

Το πόσο λάθος είναι αυτή η αντιμετώπιση φαίνεται και μόνο αν θυμηθούμε τον πόλεμο του 1922, τότε που ο ελληνικός στρατός συμμετείχε στο πλευρό των μεγάλων ιμπεριαλιστικών δυνάμεων σε μια αντιδραστική εκστρατεία στα βάθη της Μικράς Ασίας. Δεν είναι, δηλαδή, αυτονόητο το ποιος έχει το δίκιο με το μέρος του: άλλο το 1821, άλλο το 1922 και άλλο το 1974. Χρειάζεται συγκεκριμένη αντιμετώπιση σε κάθε ιστορική περίοδο.

Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και τη συγκρότηση των δύο στρατοπέδων του Ψυχρού Πολέμου, η Ελλάδα και η Τουρκία συναποτελούν τη νοτιοανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ. Τα τελευταία 40 χρόνια οι απόπειρες θεμελίωσης "ελληνοτουρκικής φιλίας" στα πλαίσια της δυτικής συμμαχίας εναλλάσσονται με δραματικές κρίσεις: 1955, 1963-64, 1974, 1987.

Πώς εξηγείται αυτό το φαινόμενο; Η πιο συνηθισμένη θεωρία είναι ο "αμερικάνικος δάκτυλος". Οι ΗΠΑ, αλλά και οι Ευρωπαίοι σύμμαχοι, προτιμάνε την Τουρκία απέναντι στην Ελλάδα (γιατί θεωρούν ότι έχει μεγαλύτερη στρατηγική σημασία) και έτσι την ενθαρρύνουν να προβάλλει απαιτήσεις και διεκδικήσεις σε βάρος της Ελλάδας. Η Ελλάδα είναι πάντοτε αδικημένη και αμυνόμενη και αντιστέκεται όχι μόνο στην Τουρκία αλλά έμμεσα και στις μεγάλες ιμπεριαλιστικές χώρες.

Αυτή η εξήγηση δεν ταιριάζει με τα γεγονότα. Στην κρίση του 1963-64 παραδείγματος χάρη, όταν οι ελληνοκυπριακές ένοπλες ομάδες έκλειναν τον τουρκοκυπριακό πληθυσμό σε μικρούς θύλακες-γκέτο, οι ΗΠΑ είχαν απευθύνει τελεσίγραφο στην Τουρκία για να μην επέμβει στην Κύπρο [1]. Και στην κρίση του 1973-74 αρχικά η χούντα στην Ελλάδα ήταν το χαϊδεμένο παιδί του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού στην περιοχή, καθώς ήταν σίγουρα πολύ πιο φιλική σε σύγκριση με τις τουρκικές κυβερνήσεις εκείνης της εποχής. [2]

Στην πραγματικότητα ο ελληνικός και ο τούρκικος καπιταλισμός βρίσκονταν και βρίσκονται σε ανταγωνισμό για την κατάκτηση της θέσης του κυρίαρχου υποϊμπεριαλισμού στην περιοχή. Η ίδια η μεταπολεμική εξέλιξη του ιμπεριαλισμού ανέδειξε πολλές τέτοιες τοπικές συγκρούσεις. Χιλή-Αργεντινή, Ιράν-Ιράκ, Ινδία-Πακιστάν είναι μερικά από τα πιο γνωστά παραδείγματα τέτοιων ανταγωνισμών.

Η έννοια του υποϊμπεριαλισμού[3] δεν καλύπτει μόνο το ρόλο του τοπικού χωροφύλακα που εξυπηρετεί τις στρατηγικές ανάγκες του ιμπεριαλισμού. Συνδυάζεται και με το ρόλο της αναδυόμενης οικονομικής δύναμης που μετατρέπεται σε "κεφαλοχώρι" της περιοχής. Σε ορισμένες περιπτώσεις η ανάπτυξη του καπιταλισμού στις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες -η διεθνοποίηση του κεφάλαιου, η αποαποικιοποίηση, οι πιέσεις του Ψυχρού Πόλεμου- έφερε κάποιες χώρες στην αναμφισβήτητη θέση της τοπικής κυρίαρχης δύναμης, π.χ. τη Νότια Αφρική απέναντι σε ολόκληρο τον αφρικανικό νότο. Αλλού, όμως, οι διεκδικητές ήταν περισσότεροι από ένας.

Κάτω απ' αυτό το πρίσμα πρέπει να δούμε και την κορύφωση της ελληνοτουρκικής διαμάχης το 1974.

Αιγαίο: πετρέλαια και αεροναυτικός έλεγχος.

Αν και ο πόλεμος έγινε στην Κύπρο, είναι μύθος ότι στόχος της κάθε πλευράς ήταν να προστατεύσει τη δική της κοινότητα στην Κύπρο. Ο καλύτερος τρόπος για να το δούμε αυτό, είναι να κατανοήσουμε το ρόλο που έπαιξε στη σύγκρουση η διαμάχη για το Αιγαίο.

Στις 15 Ιούλη 1974 όταν εκδηλώθηκε το πραξικόπημα Ιωαννίδη-Σαμψών στην Κύπρο, το Εθνικό Συμβούλιο Ασφαλείας της Τουρκίας συνεδρίασε έκτακτα για να εξετάσει την κατάσταση. Βασικός εισηγητής ήταν ο Ντενίζ Μπαϊκάλ, στενός συνεργάτης τότε του Ετσεβίτ και υπουργός Οικονομικών, ο οποίος τόνισε: *"Δεν μας απασχολεί αν έγινε πραξικόπημα ή όχι. Αν ανατράπηκε ο Μακάριος ή όχι... Το σημαντικό είναι ότι η Ελλάδα επίσημα θα μας κυκλώσει από το Νότο, θα είναι σε θέση να ελέγξει την κεντρώα και ανατολική Μικρασία και να δεσπόσει στην Ανατολική Μεσόγειο. Τούτο είναι το επίμαχο σημείο. Γιατί το φλέγον ζήτημα στις ελληνοτουρκικές σχέσεις αναφέρεται στο Αιγαίο. Εχει σχέση με την υφαλοκρηπίδα. Το πρόβλημα προέκυψε όταν η Ελλάδα ανεκάλυψε πετρέλαιο στην περιοχή...*

... Η μη προσέγγιση της Ελλάδος σε συνεννόηση -μετά τις συζητήσεις της Οττάβας και των Βρυξελλών- η έξοδος του Τσανταρλή (τουρκικό ερευνητικό σκάφος) με τη συνοδεία τουρκικών πολεμικών σκαφών στις αμφισβητούμενες περιοχές του Αιγαίου για έρευνες ήταν μια πραγματική κατάσταση. Επί μέρες με το χέρι στη σκανδάλη τουρκικά και ελληνικά πλοία ήταν αντιμέτωπα. Η Ελλάδα, τότε, με την πίεση του ΝΑΤΟ δέχτηκε να παρακαθήσει στις συνομιλίες στην Οττάβα και στις Βρυξέλλες, οι οποίες όμως δεν απέδωσαν. Αν δεν μεσολαβούσε η παρούσα κρίση (εννοεί στην Κύπρο), το έναυσμα θα ήταν το Αιγαίο. Η κυβέρνηση Ετσεβίτ ήταν αποφασισμένη..." [4]

Το 1973-74 ήταν η χρονιά του τρίτου αραβοϊσραηλινού πόλεμου στη Μέση Ανατολή, η χρονιά του αραβικού εμπάργκο στο πετρέλαιο προς τη Δύση, το ξέσπασμα της "πετρελαϊκής κρίσης" που έστειλε την τιμή του πετρέλαιου στα ύψη. Κοιτάσματα που προηγούμενα θεωρούνταν περιθωριακά και αντιοικονομικά απέκτησαν ξαφνικά μεγάλη οικονομική και στρατηγική αξία. Αυτό ήταν το υπόβαθρο της εκρηκτικής αντιπαράθεσης για την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου.

Η χούντα είχε ήδη προχωρήσει με την ανακάλυψη του Πρίνου και η τούρκικη κυβέρνηση απάντησε παραχωρώντας άδειες για εκμετάλλευση κοιτασμάτων μέσα στα διεθνή ύδατα του Αιγαίου. Το "νομικό" ζήτημα αν τα νησιά έχουν δικαιώματα στην υφαλοκρηπίδα ή όχι έγινε καυτό

μέτωπο: υπολογίζοντας και την υφαλοκρηπίδα των νησιών η Ελλάδα έπαιρνε στον έλεγχό της το 97% της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου, αποκλείοντας σχεδόν ολοκληρωτικά την Τουρκία από τα πετρέλαιά του.

Το Αιγαίο όμως δεν έγινε σημείο αντιπαράθεσης μόνο γι' αυτό το λόγο. Εξίσου σημαντικό ήταν και το ζήτημα του ελέγχου πάνω στα αεροναυτικά περάσματά του. Ο πόλεμος στη Μέση Ανατολή το 1973 είχε υπογραμμίσει τις διαστάσεις που είχε πάρει η αντιπαράθεση ΗΠΑ-ΕΣΣΔ για τον έλεγχο των θαλασσών σε παγκόσμια κλίμακα. Βρισκόμασταν τότε στη φάση του Ψυχρού Πολέμου όπου οι κινήσεις των πυρηνικών υποβρυχίων, των αεροπλανοφόρων και των συνοδευτικών στόλων των δύο υπερδυνάμεων ήταν κρίσιμο μέτωπο.

Στη Διάσκεψη για το Δίκαιο της Θάλασσας τα δυό στρατόπεδα έδιναν μάχες για τον έλεγχο των στρατηγικών σημείων όπου υπήρχαν στενά ή αρχιπελάγη. Διάφορες χώρες έβλεπαν τη στρατηγική θέση τους να αναβαθμίζεται ή να υποβαθμίζεται ανάλογα με την έκβαση αυτών των συγκρούσεων για τους Διεθνείς Κανόνες για τα χωρικά ύδατα, τον εναέριο χώρο και τις οδηγίες διέλευσης από τα περάσματα.

Η Ελλάδα ήταν μια από αυτές τις χώρες χάρη στα νησιά του Αιγαίου. Οπως γράφει ο Θάνος Βερέμης:

"Η διάταξη των ελληνικών νησιών και η πυκνότητα συγκέντρωσής τους σε ορισμένα σημεία του Αιγαίου σχηματίζουν αλλεπάλληλα στενά θαλάσσια περάσματα (choke points) που ελέγχουν τον διάπλου πολεμικών σκαφών στην περιοχή."[5]

Το 1973-74 ήταν παιζόμενο αν οι Διεθνείς Κανόνες θα έδιναν το δικαίωμα στη χούντα να κηρύξει το Αιγαίο κλειστό αρχιπέλαγος μετατρέποντας όλα τα περάσματα σε ελληνικά χωρικά ύδατα. Τον Απρίλη του 1973 οκτώ χώρες (Κύπρος, Ελλάδα, Ινδονησία, Μαλαισία, Μαρόκο, Φιλιππίνες, Ισπανία και Υεμένη) ζήτησαν αυξημένα δικαιώματα ελέγχου πάνω στη ναυσιπλοΐα. Σύμφωνα με μια εκτίμηση, εκείνη η πρόταση θα έδινε στις κυβερνήσεις 12-15 χωρών με περάσματα τη δυνατότητα να ελέγχουν τους στόλους όλων των μεγάλων θαλάσσιων δυνάμεων [6].

Οι Διεθνείς Διασκέψεις για το Δίκαιο της Θάλασσας δεν έφτασαν στο σημείο να κηρύξουν το Αιγαίο κλειστή θάλασσα. Εδωσαν, όμως, τη δυνατότητα επέκτασης των χωρικών υδάτων σε 12 μίλια, το οποίο στα μάτια της Τουρκίας σήμαινε σχεδόν ναυτικό αποκλεισμό. Σύμφωνα με υπολογισμούς του τούρκικου Υπουργείου Αμυνας:

"η Ελλάδα κατέχει σήμερα το 43,5% του Αιγαίου ενώ η Τουρκία έχει το 7,5%. Με την επέκταση των υδάτων στα 12 μίλια η Ελλάδα θα κατείχε το 71,5%... Τα διεθνή ύδατα από 49% θα περιορίζονταν στο 19,7%"[7]

Στις 12 Ιούνη 1974 η κυβέρνηση Ετσεβίτ προειδοποίησε τη χούντα στην Ελλάδα ότι η επέκταση των χωρικών υδάτων σε 12 μίλια στο Αιγαίο θα αποτελούσε αφορμή πολέμου.

Ουσιαστικά τα πετρέλαια και η στρατηγική σημασία του Αιγαίου είχαν οδηγήσει ήδη στις αρχές του καλοκαιριού του '74 στα πρόθυρα ενός ελληνοτουρκικού πόλεμου.

Κύπρος - η τυχοδιωκτική εξόρμηση

Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες η χούντα του Ιωαννίδη αποφάσισε να προχωρήσει στο πραξικόπημα στην Κύπρο.

Ηταν μια κίνηση πολλαπλής σκοπιμότητας.

Πρώτα απ' όλα ήταν μια κίνηση με στόχο τη συσπείρωση της άρχουσας τάξης και των μηχανισμών της γύρω από το κλονισμένο στρατιωτικό καθεστώς. Είχε προηγηθεί η εξέγερση του Πολυτεχνείου που είχε συγκλονίσει συθέμελα τη χούντα. Η απόπειρα σταθεροποίησης μέσα από το "φιλελεύθερο πείραμα" Μαρκεζίνη είχε αποτύχει και η δεύτερη βάρδια της χούντας είχε αναγκαστεί να κλείσει όπως όπως το καπάκι.

Οι στρατοκράτες ήταν διασπασμένοι τουλάχιστο σε τρεις μερίδες -στην κλίκα του Παπαδόπουλου που μόλις είχε ανατραπεί μετά την αποτυχία της "ομαλοποίησης", στην κλίκα του Ιωαννίδη που μόλις είχε πάρει τον έλεγχο ξανακατεβάζοντας τα τανκς στους δρόμους και στις κλίκες που ήδη προσανατολίζονταν στις γέφυρες με τους πολιτικούς (Ντάβος, Γκράτσιος). Ενα πετυχημένο πραξικόπημα στην Κύπρο θα λειτουργούσε σαν τονωτική ένεση για το καθεστώς στην Αθήνα.

Παράλληλα ο Ιωαννίδης υπολόγιζε ότι

το πραξικόπημα στην Κύπρο θα αναβάθμιζε τη θέση του τόσο απέναντι στην Τουρκία όσο και απέναντι στις ΗΠΑ. Η επέκταση του έλεγχου της χούντας στην Κύπρο δεν θα είχε μόνο εσωτερικές επιπτώσεις για το καθεστώς. Είχε πολύ προφανή στρατηγική σημασία στην αναμέτρηση με την Τουρκία. Ο ελληνικός καπιταλισμός θα κατοχύρωνε το προβάδισμα του σαν ο πιο σημαντικός συνεταίρος των ιμπεριαλιστών, και στο Αιγαίο και στη Μέση Ανατολή.

Η κατοχύρωση αυτή γινόταν πιεστική για τον ελληνικό καπιταλισμό επειδή δεν ήταν καθόλου σίγουρος για τη στάση που θα κρατούσε η ελληνοκυπριακή άρχουσα τάξη μέσα στις συνθήκες εκείνης της κρίσης. Ο Μακάριος είχε κερδίσει τις προεδρικές εκλογές του 1968 με ποσοστό 95% και είχε κάνει σε πολλές περιπτώσεις επίδειξη ανεξαρτησίας απέναντι στο "εθνικό κέντρο". Ο κυπριακός καπιταλισμός δεν ήταν απλά και μόνο ένα "αβύθιστο αεροπλανοφόρο" που περίμενε παθητικά τη σύγκρουση Αθήνας-Αγκυρας για τον έλεγχό του. Ηταν η τρίτη κορυφή ενός τριγώνου και είχε τα δικά του ανοίγματα και προς τη Μέση Ανατολή και προς την ΕΣΣΔ.[8]

Ο Μακάριος αντιμετώπισε την όξυνση της ελληνοτουρκικής διαμάχης στο Αιγαίο σαν ευκαιρία να απαλλαγεί από τις πιέσεις της χούντας. Στις 12 Ιούλη 1974 ζήτησε με επιστολή του την απομάκρυνση των αξιωματικών της Εθνοφρουράς. Η απάντηση του Ιωαννίδη ήταν το πραξικόπημα της 15 Ιούλη.

Για όσους υποστηρίζουν ότι η παρουσία ελληνικού στρατού στην Κύπρο θα είχε να παίξει ρόλο "εθνικοαπελευθερωτικό", εκείνη ήταν η στιγμή της αλήθειας. Ολες οι πηγές συμφωνούν ότι αν επικρατούσε το πραξικόπημα Ιωαννίδη-Σαμψών, θα προχωρούσε στην Ενωση της Κύπρου με την Ελλάδα.

Κι όμως οι εργάτες και η νεολαία της Κύπρου αντιστάθηκαν μαχητικά στην απόπειρα της χούντας να τους επιβάλει τους υποτιθέμενους "εθνικούς πόθους" τους με τη βία. Οι συνδυασμένες δυνάμεις της ΕΛΔΥΚ, της Εθνοφρουράς και της ΕΟΚΑ-Β δεν είχαν καταφέρει να επιβάλουν τον έλεγχο τους μέχρι τις 20 Ιούλη που ξεκίνησε η επέμβαση του τούρκικου στρατού.

Το αποτυχημένο αυτό πραξικόπημα αναφέρεται πάντοτε σαν προδοτικό, κρίνοντας από το αποτέλεσμα -δηλαδή από το γεγονός ότι στο τέλος νίκησε η Τουρκία. Ομως αυτό δεν είναι απόδειξη ότι η χούντα ξεκίνησε τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του '74 γυρεύοντας να χάσει... Το μόνο στοιχείο που προβάλλεται σαν απόδειξη προδοσίας είναι οι πληροφορίες ότι ο Σαμψών είχε σκοπό να εξαιρέσει τους τουρκοκυπριακούς θύλακες από την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα.

Ακόμα κι αν θεωρήσουμε αυτές τις πληροφορίες ακριβείς (πράγμα υπερβολικό, γιατί μέσα στις συνθήκες κρίσης που επικρατούσαν κανένας δεν μπορεί να πει με σιγουριά ποιες θα ήταν οι επόμενες κινήσεις της κάθε πλευράς), οι τουρκοκυπριακοί θύλακες μέχρι το 1974 αποτελούσαν μό-

εργατική δημοκρατία

Σοσιαλιστική Εργατική Εφημερίδα

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΤΟΥ ΚΛΗΡΙΔΗ

ΠΑΙΡΝΕΙ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΦΤΩΧΟΥΣ ΚΑΙ ΔΙΝΕΙ ΣΤΟΥΣ ΠΛΟΥΣΙΟΥΣ

νο το 4% του κυπριακού εδάφους. Οι σφαγές του 1963-64 και του 1967 είχαν ξεριζώσει τους Τουρκοκύπριους από τα χωριά τους και είχαν κλείσει το 18% του πληθυσμού μέσα σε κλειστά γκέτο που αποτελούσαν μόνο το 4% του εδάφους. Είναι δύσκολο να θεωρηθεί "διχοτόμηση" μια ένωση της Κύπρου κάτω από τέτοιες συνθήκες.

Ενα άλλο επιχείρημα περί προδοσίας είναι οι δεσμοί της χούντας με τους Αμερικάνους, οι οποίοι τελικά την εμπόδισαν να αντιδράσει στην τούρκικη απόβαση στην Κύπρο. Δεν υπάρχει, όμως, κανένα αποδεικτικό στοιχείο ότι ο αμερικάνικος ιμπεριαλισμός πριν από τον Ιούλη του '74 ευνοούσε την τούρκικη κυβέρνηση απέναντι στην ελληνική χούντα. Το αντίθετο. Οι ΗΠΑ ήθελαν να αποφύγουν έναν πόλεμο ανάμεσα στους συμμάχους της νοτιοανατολικής πτέρυγας του ΝΑΤΟ, αλλά το ποια πλευρά θα δεχόταν τις μεγαλύτερες πιέσεις να αποδεχτεί την έκβαση της κρίσης χωρίς να αντιδράσει **δεν** ήταν προκαθορισμένο. Η χούντα σίγουρα είχε το πράσινο φως για το πραξικόπημα και αν κατάφερνε να ελέγξει την κατάσταση στην Κύπρο και στην Ελλάδα, ίσως θα κρατούσε την εύνοια των ΗΠΑ.

Αυτό που έδωσε τη χαριστική βολή στην τυχοδιωκτική πολεμική εξόρμηση του Ιωαννίδη ήταν η μαζική αντίσταση και στην Κύπρο και στην Ελλάδα.

Η "επιστράτευση της σαγιονάρας"

Η μεγαλύτερη έκπληξη περίμενε τους στρατοκράτες της χούντας όταν προσπάθησαν να κηρύξουν επιστράτευση στην Ελλάδα για να αντιμετωπίσουν τον πόλεμο που ήδη είχε ξεσπάσει στην Κύπρο. Η επιστράτευση εξελίχθηκε σε ένα φοβερό φιάσκο. Ο κόσμος διαισθανόταν ότι ο εχθρός βρίσκεται μέσα στην ίδια μας τη χώρα και δεν είναι άλλος από τη χούντα και τους στρατοκράτες που είχαν μακελέψει το Πολυτεχνείο. Αντί για κλίμα πολεμικού ενθουσιασμού κυριαρχούσε η πολιτική συζήτηση και η προσμονή της ευκαιρίας για αντιχουντική δράση. Στα καφενεία, στις πλατείες, στα τρένα που μετέφεραν τους επιστρατευμένους, το μίσος απέναντι στη χούντα διατυπωνόταν ανοιχτά. Οι επιστρατευμένοι εργάτες μετέφεραν την οργή τους και μέσα στους στρατώνες. Οι αξιωματικοί διαπίστωναν με τρόμο ότι όχι μόνο δεν έλεγχαν την επιστράτευση αλλά ότι χαλάρωνε σημαντικά η πειθαρχία και μέσα στους φαντάρους. Ποτέ δεν τόλμησαν να μοιράσουν όπλα στους χιλιάδες εργάτες που μάζεψαν στους στρατώνες. Δεν τολμούσαν καν να τους βάλουν στη διαδικασία των ασκήσεων, της υποταγής στα στρατιωτικά παραγγέλματα και της ομοιομορφίας της στολής. Η τηλεόραση αναγκαστικά έδινε στις ειδήσεις ζωντανές τις εικόνες της απειθαρχίας και της διάλυσης, της "επιστράτευσης της σαγιονάρας". Αυτή η αυθόρμητη αντίδραση των εργατών έκανε τους στρατοκράτες να κα-

ταλάβουν ότι το καθεστώς τους δεν άντεχε να προχωρήσει σε κλιμάκωση του πολέμου.

Η αντιπολεμική - αντιχουντική διάθεση του κόσμου στρίμωξε τη χούντα στη γωνία μιας στρατιωτικής ήττας στην Κύπρο και ταυτόχρονα ενός ανεξέλεγκτου ξεσπάσματος στο εσωτερικό. Στη Βόρεια Ελλάδα ο στρατηγός Ντάβος έστειλε μήνυμα ("προνουντσιαμέντο") ότι οι αξιωματικοί των μονάδων του υποστηρίζουν ένα άνοιγμα προς τους πολιτικούς. Ο στρατηγός Γκιζίκης, ο "Πρόεδρος Δημοκρατίας" της χούντας του Ιωαννίδη, κάλεσε τον Καραμανλή και την κυβέρνηση "Εθνικής Ενότητας" να βγάλουν τα κάστανα από τη φωτιά.

Οι εφημερίδες της εποχής προσπάθησαν να εξηγήσουν το φιάσκο της επιστράτευσης με θεωρίες ότι η χούντα δεν είχε όπλα να μοιράσει, δεν ήταν οργανωτικά έτοιμη για πόλεμο. Αυτά ήταν θεωρίες εκ των υστέρων. Η αλήθεια είναι ότι ο Ιωαννίδης είχε αρχίσει ένα τρομακτικό αγώνα δρόμου εξοπλισμών παραγγέλνοντας μαχητικά Φάντομ και βομβαρδιστικά Α7, που οι Αμερικάνοι ήταν πρόθυμοι να του πουλήσουν.

Δεν ήταν οι πολεμικές προετοιμασίες που έλλειψαν από τη χούντα. Ο καθοριστικός παράγοντας ήταν το μίσος των εργατών και της νεολαίας για τους καραβανάδες. Το πρώτο αυθόρμητο σύνθημα στις διαδηλώσεις της Αθήνας ήταν "Φόλα στο σκύλο της ΕΣΑ" και "ΕΣΑ, ΕΣ-ΕΣ, βασανιστές". Το τελευταίο πράγμα που ήταν διατεθειμένος να δεχτεί ο κόσμος από εκείνο το καθεστώς ήταν να τον οδηγήσει σε πόλεμο. Αυτή ήταν η δύναμη που εμπόδισε μια γενικότερη ανάφλεξη του πολέμου, οδηγώντας τη χούντα στην κατάρρευση.

20 χρόνια μετά

Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του '74 τέλειωσε με τρόπο αντίστοιχο με αυτόν που τελειώνουν γενικά οι αντιδραστικοί πόλεμοι. Με την κατάρρευση ενός μισητού καθεστώτος και την κατάκτηση από τη μεριά της εργατικής τάξης των ελευθεριών που είχε στερηθεί. Μπορεί η μεταπολίτευση να μην πήρε διαστάσεις εργατικής επανάστασης σαν αυτές που ξέσπασαν στο τέλος του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου στη Ρωσία και στη Γερμανία, αλλά οι διαδηλώσεις που πλημμύρισαν τους δρόμους μετά τις 23 Ιούλη '74 είχαν όλη τη δυναμική και την απαίτηση να ξηλώσουν όχι μόνο τη χούντα αλλά και τα στηρίγματά της.

Αυτό δεν πρέπει να το ξεχνάμε σήμερα. Γιατί η αντιδραστική διαμάχη ανάμεσα στον ελληνικό και τον τουρκικό καπιταλισμό δεν έχει σταματήσει. Οι εφημερίδες μιλάνε για ένα θερμό καλοκαίρι στο Αιγαίο καθώς το ζήτημα των 12 μιλίων και της αναθεώρησης του καθεστώτος των στενών του Βοσπόρου ξαναβγαίνει στην ημερήσια διάταξη. Πίσω από τις κόντρες για τη ναυσιπλοΐα ξαναφαίνονται καθαρά οι κόντρες για τα πετρέλαια -αυτή τη φορά όχι του Αιγαίου αλλά του Καύκασου.

Ελλάδα, Ρωσία και Κύπρος υποστηρίζουν μαζί τη διακίνηση του πετρέλαιου από τον Καύκασο με τα τάνκερ των εφοπλιστών τους. Ο Λάτσης και ο Γέλτσιν συμφώνησαν για πετρελαιαγωγό που να παρακάμπτει τον Βόσπορο μέσα από Βουλγαρία και Ελλάδα (Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη). Οι Τούρκοι καπιταλιστές προωθούν δικό τους αγωγό από τον Καύκασο στη Μεσόγειο μέσα από την Τουρκία και απειλούν να δυσκολέψουν το πέρασμα των τάνκερ από τον Βόσπορο. Τέτοιες κόντρες βρίσκονται ξανά πίσω από το θερμόμετρο των ελληνοτουρκικών σχέσεων που ανεβαίνει. Οι συζητήσεις για συναντήσεις κορυφής υπουργών ή ακόμα και πρωθυπουργών Ελλάδας και Τουρκίας δεν πρέπει να μας καθησυχάζουν. Ποτέ η ένταση δεν σταμάτησε μέσα από τέτοιες "φιλίες" κορυφής. Το καιρό της χούντας οι δύο κυβερνήσεις μιλούσαν για... Ομοσπονδία Ελλάδας-Τουρκίας, αλλά στο τέλος μάς έφεραν τον πόλεμο. Παράλληλα με τα διάφορα "Νταβός" οι εξοπλισμοί πάντα συνεχίζονται.

Σήμερα οι εξοπλισμοί είναι πολύ ανώτεροι από το 1974. Σύμφωνα με τους Φαϊνάνσιαλ Τάιμς (7/6/94), πηγές του ΟΗΕ υπολογίζουν ότι μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου τεράστιες ποσότητες οπλικών συστημάτων πουλήθηκαν από ΗΠΑ και Γερμανία στην Ελλάδα και στην Τουρκία. Συγκεκριμένα μόνο το 1992-93 οι δύο χώρες παρέλαβαν 2.822 τανκς, 1.084 τεθωρακισμένα, 303 συστήματα πυροβόλων μεγάλου διαμετρήματος, 28 ελικόπτερα μάχης και 14 πολεμικά πλοία.

Πίσω από τα υποκριτικά δάκρυα της άρχουσας τάξης για τον Αττίλα που βίασε την Κύπρο κρύβονται οι πολεμοκάπηλες προετοιμασίες για έναν επόμενο γύρο. Εγκλήματα, βιασμοί και ομαδικοί τάφοι έγιναν και από τις δύο μεριές το '74 γιατί ήταν ένας πόλεμος των καραβανάδων για τα συμφέροντα των καπιταλιστών, χωρίς ίχνος έγνοιας για την τύχη των Ελληνοκύπριων και των Τουρκοκύπριων που έγιναν πρόσφυγες και θύματα πάνω στο ίδιο το νησί τους. Δεν πρέπει να αφήσουμε τους καραβανάδες και τους καπιταλιστές ποτέ να ξανακάνουν τα ίδια, είτε στην Κύπρο είτε στο Αιγαίο.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. *Θ.Βερέμης και άλλοι συγγραφείς:* ***Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις, 1923-1987****, σελ. 224*

2. *Σύμφωνα με το βιβλίο του Νεοκλή Σαρρή* ***Η άλλη πλευρά: πολιτική χρονογραφία της εισβολής στην Κύπρο****, ο τότε πρωθυπουργός της Τουρκίας, σοσιαλδημοκράτης Μπουλέντ Ετσεβίτ το 1974 "διάβαζε άπληστα βιβλία που αφορούσαν την ανατροπή του Αλιέντε στην Χιλή, γιατί ανέμενε ανάλογη τακτική των αμερικάνικων υπηρεσιών και στην Τουρκία". (σελ. 45)*

3. *Για όσους ενδιαφέρονται, μια συνολική και πρωτοποριακή ανάλυση αυτού του φαινόμενου υπάρχει στο παλιό περιοδικό της ΟΣΕ* ***Η ΜΑΜΗ Νο 2 - Γενάρης Φλεβάρης '84****, στο άρθρο της Μαρίας Στύλλου* ***Ο ιμπεριαλισμός σήμερα και οι ελληνοτουρκικοί ανταγωνισμοί.***

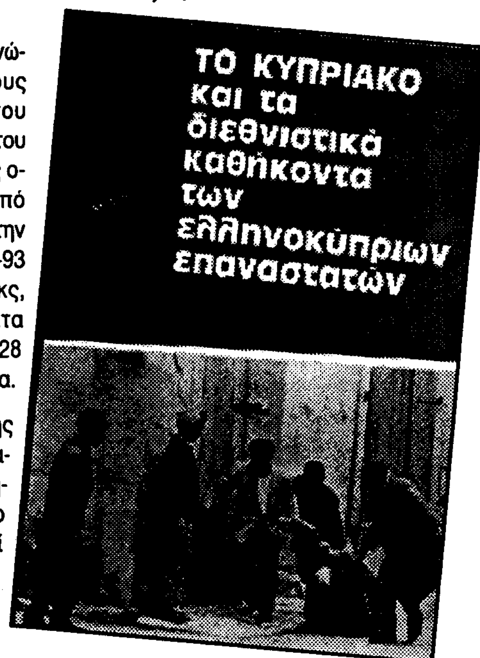
4. *Νεοκλή Σαρρή, Η άλλη πλευρά, σελ. 23-26*

5. *Θ.Βερέμης ό.π., σελ. 201*

6. *Clyde Sanger,* ***Ordering the Oceans, The making of the Law of the Sea****, Zed Press, Λονδίνο 1986, σελ. 91*

7. *Θ.Βερέμης, ό.π., σελ. 208*

8. *Για την πορεία του κυπριακού καπιταλισμού βλέπε στο περιοδικό Η ΜΑΜΗ Νο 2 - Γενάρης Φλεβάρης '84 το άρθρο του Πάνου Γκαργκάνα* ***Κυπριακό: Πρόβλημα εθνικό, διεθνές ή ταξικό;***

Ο σταλινισμός επιστρέφει στην Ανατολική Ευρώπη;

Για την "επιστροφή των κόκκινων" έγραψαν οι εφημερίδες μετά τη νίκη του Σοσιαλιστικού Κόμματος στις ούγγρικες εκλογές. Στο κείμενο αυτό, ο *Σωτήρης Κοντογιάννης* εξετάζει τη φύση των μεταρρυθμισμένων κομμουνιστικών κομμάτων της Ανατολικής Ευρώπης.

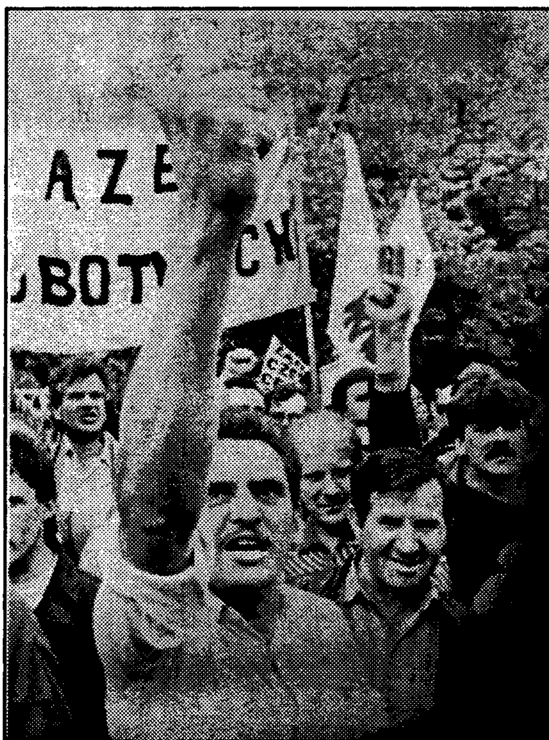
Στις εκλογές του Μάη το Ουγγρικό Σοσιαλιστικό Κόμμα (ΟΣΚ), ο άμεσος απόγονος του παλιού Κομμουνιστικού Κόμματος, κέρδισε την απόλυτη πλειοψηφία, συγκεντρώνοντας το 54% των ψήφων. Από τις 386 έδρες του κοινοβούλιου το ΟΣΚ πήρε τις 209.

Η Ουγγαρία είναι η τρίτη χώρα της Ανατολικής Ευρώπης όπου ένα κόμμα που προέρχεται άμεσα από τα παλιά κομμουνιστικά κόμματα έρχεται στην εξουσία. Τον περασμένο Σεπτέμβρη στην Πολωνία οι εκλογές ανέδειξαν νικητή τη Δημοκρατική Αριστερή Συμμαχία (ΔΑΣ) -όπως έχει μετονομαστεί το ΠΕΕΚ (το παλιό ΚΚ). Και το ίδιο έγινε και στη Λιθουανία.

Οι δεξιές εφημερίδες προσπάθησαν να αξιοποιήσουν αυτές τις εκλογικές νίκες για ψυχροπολεμική κινδυνολογία: *"Ενα φάντασμα πλανάται πάνω από την ανατολική Ευρώπη"* έγραφε χαρακτηριστικά μια ελβετική εφημερίδα. *"Το φάντασμα του κομμουνισμού που πολλοί είχαν θεωρήσει οριστικά νεκρό".*

Την εικόνα της "επιστροφής" καλλιεργούν όμως και τα υπολείμματα του σταλινισμού στη Δύση. Τα εκλογικά αποτελέσματα, λένε, ανταναλκλούν μια απλή αλήθεια: ότι τα πράγματα ήταν καλύτερα πριν. Οι εργάτες στην Ανατολική Ευρώπη, υποστηρίζει ο *Ριζοσπάστης*, έκφρασαν με την ψήφο τους τη νοσταλγία για το παρελθόν.

Αυτή η εικόνα είναι όμως πέρα για πέρα ψεύτικη. Οι εργάτες στην Ανατολική Ευρώπη δεν έχουν ξεχάσει ούτε τη φρίκη, ούτε τη βαρβαρότητα, ούτε τα εγκλήματα του σταλινισμού. Δεν ήταν η αναπόληση του παρελθόντος που χάρισε τις εκλογικές νίκες στα μεταρρυθμισμένα παλιά ΚΚ, αλλά η εργατική αγανάκτηση απέναντι στους νέους διαχειριστές της εξουσίας.

Πολωνία: Μάης 1994, απεργία

Κρατικός Καπιταλισμός

Στην Ανατολική Ευρώπη δεν υπήρχε κανενός είδους σοσιαλισμός. Τα καθεστώτατα στην Πολωνία, την Ουγγαρία, την Ανατολική Γερμανία, την Τσεχοσλοβακία, τη Ρουμανία κλπ., ήταν καθεστώτα κρατικού καπιταλισμού. Καθεστώτα όπου μια μικρή ελίτ, η κρατική γραφειοκρατία - η ηγεσία του κομματικού μηχανισμού, οι διευθυντές των εργοστασίων, οι στρατηγοί- είχε υποτάξει στα δικά της συμφέροντα ολόκληρη την κοινωνία.

Πίσω από τις κόκκινες σημαίες, τα σφυροδρέπανα και τα αγάλματα του Μαρξ και του Λένιν κρύβονταν άγριες δικτατορίες που είχαν ως μοναδικό στόχο να εξασφαλίζουν σε αυτή την άρχουσα τάξη τους αδυσώπητους ρυθμούς εκμετάλλευσης που είχε ανάγκη για να μπορεί να ανταγωνίζεται με επιτυχία τους "συναδέλφους" της στη Δύση.

Γι' αυτό, η ιστορία των 45 χρόνων κυριαρχίας του σταλινισμού στην Ανατολική Ευρώπη είναι γεμάτη εργατικές εξεγέρσεις. Εξεγέρσεις που η άρχουσα τάξη αντιμετώπισε κάθε φορά με την πιο βάρβαρη καταστολή.

Το 1953, τη χρονιά που πέθανε ο Στάλιν, ξεσηκώθηκαν οι εργάτες στο Ανατολικό Βερολίνο. Στην Πολωνία η εξέγερση πέρασε τρία χρόνια αργότερα, για να "εγκατασταθεί" εκεί σχεδόν μόνιμα: 1956, 1970, 1976, 1981.

Το 1956 ξεσηκώθηκαν και οι εργάτες στη Βουδαπέστη. Από 'κει ξεπήδησε ένα κίνημα που μέσα σε λίγες βδομάδες πήρε μοναδικές διαστάσεις. Τα "αντισοσιαλιστικά στοιχεία" έφτιαχναν εργατικά συμβούλια ζωντανεύοντας, μετά από τέσσερις δεκαετίες, τις παραδόσεις της Ρώσικης Επανάστασης. Η γραφειοκρατία κατάφερε να καταστείλει το κίνημα μόνο χάρη στη βοήθεια του ρώσικου στρατού.

Ουγγαρία 1956

Η εξέγερση άνοιξε με μια μαζική διαδήλωση 100.000 ανθρώπων στο κέντρο της Βουδαπέστης στις 22 Οκτώβρη. Η κυβέρνηση του Γκέρο προσπάθησε να την αντιμετωπίσει με τη βία: η "ειδική αστυνομία" (ΑΒΟ) άνοιξε πυρ. Εκείνη την ημέρα δεκάδες διαδηλωτές έπεσαν νεκροί από τις σφαίρες της ΑΒΟ.

Η ωμή καταστολή είχε όμως το αντίθετο αποτέλεσμα. Χιλιάδες εξαγριωμένοι εργάτες, οπλισμένοι με κυνηγετικά όπλα και βόμβες μολότοφ ξεχύθηκαν στους δρόμους, έστησαν οδοφράγματα και συγκρούστηκαν με την αστυνομία. Η εξέγερση γενικεύθηκε. Αστυνομικοί και φαντάροι έδιναν τα όπλα τους στους εργάτες και ενώνονταν με τους διαδηλωτές. Δεκάδες τανκς κυκλοφορούσαν στους δρόμους της Βουδαπέστης έχοντας τις σημαίες και τα σύμβολα της εξέγερσης.

Το καθεστώς, στην αρχή, ένιωσε αναγκασμένο να υποχωρήσει. Ο Γκέρο παραιτήθηκε και τη θέση του πήρε ο - μέχρι πριν λίγο εξόριστος- Ιμρε Νάγκι. Οι εργάτες είχαν πετύχει μια τεράστια νίκη.

Ομως οι επόμενες μέρες επιφύλασσαν νέες εκπλήξεις για το καθεστώς. Οπλισμένοι με αυτοπεποίθηση οι εργάτες, αντί να γυρίσουν ικανοποιημένοι στα σπίτια τους, άρχισαν να οργανώνονται. Επαναστατικά συμβούλια άρχισαν να ξεφυτρώνουν στις πόλεις, τα χωριά, τις συνοικίες, τα γραφεία, τα πανεπιστήμια, τις κολλεκτίβες, τα εργοστάσια. Οι εργάτες της Ουγγαρίας αυθόρμητα έπιαναν ξανά το νήμα της προλεταριακής επανάστασης.

Ο κίνδυνος για το καθεστώς ήταν πια πολύ μεγάλος. Στις 4 Νοέμβρη του 1956 τα πολυβόλα αντήχησαν στα προάστια της Βουδαπέστης. Τα ρώσικα τανκς κύκλωσαν τις εργατογειτονιές και τις "εστίες της αναταραχής". Ακολούθησε μια βάρβαρη και ανελέητη σφαγή. Πάνω από 20.000 σκοτώθηκαν μέσα στις πρώτες μέρες. Ο Νάγκι και οι υπουργοί του συνελήφθηκαν. Υστερα από λίγους μήνες οδηγήθηκαν στο απόσπασμα. Τη θέση του Νάγκι πήρε ο Γιάνος Κάνταρ και την κράτησε μέχρι τον θάνατό του, το 1988.

Τέτοια μισητά καθεστώτα ανέτρεψαν οι επαναστάσεις του '89 στην Ανατολική Ευρώπη. Πέντε χρόνια αργότερα οι εργάτες στην Ουγγαρία, την Πολωνία, την πρώην Ανατολική Γερμανία κλπ., δεν έχουν ξεχάσει. Αυτό που νιώθουν για τον σταλινισμό δεν είναι νοσταλγία, αλλά μίσος.

Τα "θαύματα" της αγοράς

Οι επαναστάσεις του '89 όμως δεν κατάφεραν να ανατρέψουν και την ίδια την άρχουσα τάξη. Σε όλη την Ανατολική Ευρώπη οι στρατηγοί μένουν στις θέσεις τους, οι παλιοί διευθυντές των εργοστασίων γίνονται ιδιοκτήτες, τα στελέχη του κρατικού μηχανισμού γίνονται πρόεδροι διοικητικών συμβουλίων, οι διευθυντές των τραπεζών γίνονται χρηματιστές και τραπεζίτες, οι παλιοί γραφειοκράτες γίνονται αφεντικά, επιχειρηματίες, διευθυντές, μάνατζερ.

Η άρχουσα τάξη στην Ανατολική Ευρώπη είχε αρχίσει να στρέφεται στην αγορά και να φλερτάρει το δυτικό μοντέλο από τις αρχές της δεκαετίας του '80. Η αιτία ήταν η οικονομική κρίση. Οι μεταπολιτεύσεις του '89-'90 επιτάχυναν αυτή τη διαδικασία.

Η Ουγγαρία ήταν, για τους θιασώτες της αγοράς, το μοντέλο της πετυχημένης μετάβασης από την "κομμουνιστική οικονομία στον καπιταλισμό". Η Ουγγαρία, λένε, έχει να δείξει μόνο επιτυχίες. Οι ξένες επενδύσεις -εφτά δισεκατομμύρια δολάρια από το 1990 μέχρι σήμερα- ξεπέρασαν το άθροισμα των ξένων επενδύσεων σε όλες τις άλλες ανατολικές χώρες μαζί. Οι ιδιωτικοποιήσεις έχουν προχωρήσει σε μεγάλη έκταση και βάθος: σήμερα το 60% των προϊόντων παράγεται από τον ιδιωτικό τομέα.

Για την πλειοψηφία του κόσμου, όμως, τα αποτελέσματα αυτών των "επιτυχιών" δεν είναι παρά η φτώχεια και η ανεργία. Η Ουγγαρία, η χώρα "μοντέλο" δεν κατάφερε να αποφύγει τη μοίρα των υπόλοιπων χωρών της Ανατολικής Ευρώπης: την κρίση. Από το 1989 μέχρι σήμερα η παραγωγή έχει πέσει κατά 20%. Η ανεργία έχει φτάσει στο 12%. Ενα τεράστιο κομμάτι του πληθυσμού ζεί κάτω από το επίσημο όριο φτώχειας.

Η αποτυχία της αγοράς είναι όμως μόνο η μια όψη της επίθεσης ενάντια στους εργάτες. Στην Πολωνία η προηγούμενη κεντρώα κυβέρνηση της Χάνα Σούκοβα συμμάχησε με τα μικρά φανατικά καθολικά κόμματα στη Βουλή. Την περασμένη χρονιά ψήφισε νόμο που απαγορεύει τις εκτρώσεις. Η εκκλησία απέκτησε δικαίωμα λόγου στα σχολικά εκπαιδευτικά προγράμματα, απαλλάχτηκε από κάθε φορολογία και χρίστηκε υπεύθυνη για τους γάμους και τα διαζύγια.

Στην ίδια την Ουγγαρία τον περασμένο Σεπτέμβρη, ο κόσμος έμεινε άφωνος όταν είδε το μισό υπουργικό συμβούλιο στο μνημόσυνο του φασίστα και συνεργάτη του Χίτλερ, ναύαρχου Μίκλος Χόρθυ που κυβέρνησε την Ουγγαρία στα χρόνια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου. Ο ίδιος ο

υπουργός Εσωτερικών -και μετέπειτα πρωθυπουργός- Πέτερ Μπόρος εκθείαζε δημόσια τις "ανδρικές αρετές" και την "αναμφισβήτητη ουγγρικότητα" του Χόρθυ. Το Δημοκρατικό Φόρουμ, το μεγαλύτερο από τα δύο κόμματα του συνασπισμού που κυβέρνησε την Πολωνία μετά το '90, έδωσε πολιτική στέγη στους φασίστες. Η κατακραυγή ήταν τόσο μεγάλη που στο τέλος αναγκάστηκε να τους διαγράψει.

Αντί για ευημερία, συνεπώς τα κόμματα που υπόσχονταν τους "παράδεισους της αγοράς" έφεραν μόνο τη φτώχεια, την κρίση και την ανεργία. Αντί για τη δημοκρατία και την ελευθερία, έφεραν τους αντιδραστικούς νόμους και τη συνεργασία με την εκκλησία, τους ακροδεξιούς και τους φασίστες. Γι' αυτό ο κόσμος τους μαύρισε μαζικά στις εκλογές.

Μεταρρυθμιστές

Μπορεί το ΟΣΚ στην Ουγγαρία και η ΔΑΣ στην Πολωνία να έχουν προέλθει από τα παλιά ΚΚ, όμως δεν είναι απλές προεκτάσεις τους. Κανένα απ' τα δύο δεν υποστηρίζει την επιστροφή στο παρελθόν.

Ο ηγέτης του ΟΣΚ, ο Γκιούλα Χορν, ήταν αυτός που, σαν υπουργός Εξωτερικών το '89, άνοιξε τα σύνορα προς τη Δύση, επιτρέποντας έτσι σε χιλιάδες Ανατολικογερμανούς να διαφύγουν στη Δυτική Γερμανία. Αυτή η μαζική φυγή κατέληξε λίγο αργότερα στην ανατροπή του Χόνεκερ και την πτώση του Τείχους. Για τους σταλινικούς ήταν προδότης, όπως και ο Γκορμπατσόφ.

Ούτε το ΟΣΚ στην Ουγγαρία ούτε η ΔΑΣ στην Πολωνία υποστηρίζουν την επιστροφή στο σταλινικό συγκεντρωτικό οικονομικό μοντέλο. Και τα δύο προσανατολίζονται στην αγορά και τις ιδιωτικοποιήσεις. Ο προϋπολογισμός της κυβέρνησης του ΔΑΣ στην Πολωνία είναι πιο "σφιχτός", όχι μόνο από τον προϋπολογισμό της προηγούμενης κυβέρνησης της Σούκοβα, αλλά ακόμα και από τις επιταγές του αδίστακτου Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου!

Αυτό δεν σημαίνει ότι τα μεταρρυθμισμένα παλιά ΚΚ έχουν διακόψει τους δεσμούς τους με την άρχουσα τάξη. Αντίθετα, είναι κόμματα που, ακριβώς επειδή έχουν προέλθει από τα παλιά κόμματα της γραφειοκρατίας, έχουν την εμπιστοσύνη της.

Ταυτόχρονα όμως έχουν καταφέρει να εκφράσουν και την εργατική αγανάκτηση. Στην Πολωνία η ΔΑΣ έχει άμεση σχέση όχι μόνο με τη μεγάλη εργατική συνομοσπονδία OPZZ, αλλά και με το μεγαλύτερο συνδικάτο των καθηγητών και το μεγαλύτερο συνδικάτο ανθρακωρύχων. Στις εκλογές του Σεπτέμβρη κατέβηκε μαζί με το μικρό Πολωνικό Σοσιαλιστικό Κόμμα, ένα κόμμα παλιών αριστερών αντικαθεστωτικών. Αντίστοιχους δεσμούς με τα συνδικάτα έχει και το ΟΣΚ στην Ουγγαρία.

Είναι αλήθεια ότι και οι ηγεσίες και οι κοινοβουλευτικές αντιπροσωπείες και του ΟΣΚ και της ΔΑΣ έχουν πολλά στελέχη των παλιών καθεστώτων. Ομως η αγανάκτηση που νιώθουν οι εργάτες μετά από πέντε χρόνια περικοπών, παγώματος μισθών και απολύσεων είναι τόσο μεγάλη που δεν νοιάζονται για το παρελθόν των ηγετών τους.

Τα μεταρρυθμιστικά κόμματα που έχουν προέλθει από τα παλιά ΚΚ δεν θυμίζουν τα σταλινικά κόμματα της άρχουσας τάξης, αλλά όλο και περισσότερο τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα της Δύσης - κόμματα που από τη μια διατηρούν δεσμούς με το οργανωμένο εργατικό κίνημα και από την άλλη διεκδικούν την εμπιστοσύνη της άρχουσας τάξης.

Μαυρίζοντας την αγορά οι εργάτες στην ανατολική Ευρώπη δεν στρέφονται στον σταλινισμό, αλλά στην αριστερά και τους αγώνες. Απόδειξη η Πολωνία. Εννιά μήνες μετά τις εκλογές οι εργάτες, που τον Σεπτέμβρη έφεραν με την ψήφο τους την Δημοκρατική Αριστερή Συμμαχία στην εξουσία, έχουν αρχίσει τις μαζικές κινητοποιήσεις ενάντιά της. Τον Ιούνη δύο μεγάλα χαλυβουργεία ήταν σε κατάληψη, ενώ οι απεργίες απλώθηκαν από τη μια άκρη της χώρας ως την άλλη. Πέντε χρόνια μετά τις επαναστάσεις του '89, οι εργάτες στην Ανατολική Ευρώπη δείχνουν όχι μόνο ότι μπορούν να περιφρουρήσουν τις ελευθερίες που κέρδισαν, αλλά και ότι αρχίζουν να τις αξιοποιούν.

Ο Μεγάλος Πόλεμος

Μαρκ Φερρό: "Ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος 1914-1918"

"Μακροχρόνιος, οδυνηρός, φονικός ο Μεγάλος Πόλεμος είδε να αλληλοεξοντώνονται εκατομμύρια άνθρωποι... που συμμετείχαν στον πόλεμο από καθήκον, χωρίς να ξέρουν καλά καλά το γιατί".

Μ'αυτά τα λόγια ξεκινάει το βιβλίο του ***Μαρκ Φερρό* "Ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος 1914-1918"**, που κυκλοφορεί μεταφρασμένο στα ελληνικά από τις εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα. Πρόκειται για ένα βιβλίο απαραίτητο σ' όποιον θέλει να μάθει τι πραγματικά ήταν ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος. Γιατί το βιβλίο του Φερρό έρχεται να μας θυμίσει δυο βασικές αλήθειες. Πρώτον, ότι ο Μεγάλος Πόλεμος (όπως έχει καθιερωθεί να λέγεται) ήταν ιμπεριαλιστικός με στόχο το ξαναμοίρασμα των αποικιών. Και δεύτερον, ότι ήταν ένας πόλεμος που αμφισβητήθηκε από τα κάτω, από τους φαντάρους, τους εργάτες και τους αγρότες. Οπως λέει ο συγγραφέας: *"Ακόμα και κατά τη διάρκεια των εχθροπραξιών, μια αμφιβολία γεννήθηκε σε κάποιους απ'αυτούς. Η συνέχιση του πολέμου είχε νόημα; Η τρομερή αυτή σφαγή ήταν πράγματι απαραίτητη; Οι ηγετικοί κύκλοι το βεβαίωναν, ήταν όμως ειλικρινείς;".*

Ηταν αυτή η αμφιβολία που μετατράπηκε σε αγανάκτηση σε εργατική εξέγερση, σε σοσιαλιστική επανάσταση, βάζοντας τέρμα στην ανθρωποσφαγή.

Παραθέτοντας τα αίτια και τις αφορμές του πολέμου, ο Φερρό ξεκαθαρίζει πως προκλήθηκε από τον ανταγωνισμό ανάμεσα στις παλιότερες ιμπεριαλιστικές χώρες και στις νεότερες καπιταλιστικές δυνάμεις που αναπτύχθηκαν στο τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα. Το 1900 ο αγγλικός καπιταλισμός διέθετε τη μεγαλύτερη αποικιακή αυτοκρατορία. Μαζί με την Γαλλία κατείχαν τη μερίδα του λέοντος των αποικιών και μ' αυτόν τον τρόπο απέκλειαν τους ανταγωνιστές τους από σημαντικό τμήμα των πρώτων ύλων και των διεθνών αγορών. Η είσοδος όμως των ΗΠΑ, της Γερμανίας, της Ιαπωνίας, της Ιταλίας, της Ρωσίας και της Αυστροουγγαρίας στο κλαμπ των Μεγάλων Δυνάμεων, έτεινε να ανατρέψει τις ισορροπίες των τελευταίων 50 χρόνων, αφού οι νέες δυνάμεις διεκδικούσαν το μερίδιο τους στην ιμπεριαλιστική ληστεία.

Ο πόλεμος κράτησε 4 χρόνια και εξελίχτηκε σε φριχτές μάχες χαρακωμάτων. Εκατοντάδες χιλιάδες σκοτώνονταν μέσα σε λίγες βδομάδες για την κατάληψη μερικών τετραγωνικών μέτρων... Ο πόλεμος τελείωσε απότομα, όχι γιατί το ήθελαν οι καπιταλιστές, αλλά γιατί τους υποχρέωσαν οι εργατικές εξεγέρσεις.

Απ' όλες τις χώρες, την πιο θεαματική καπιταλιστική ανάπτυξη παρουσίαζε η Γερμανία που στις αρχές του αιώνα μπορούσε να ανταγωνίζεται ακόμα και την Αγγλία. Αμφισβητώντας την αγγλική ηγεμονία στην κορυφή της ιμπεριαλιστικής πυραμίδας, οι Γερμανοί καπιταλιστές διεκδικούσαν περισσότερες αποικίες για τον εαυτό τους.

Η απάντηση των Αγγλων καπιταλιστών ήταν η δημιουργία μαζί με τους Γάλλους και τους Ρώσους της Εγκάρδιας Συνεννόησης (της Αντατ). Ηταν ένας συνασπισμός που είχε σαν στόχο -σύμφωνα με τον Γάλλο υπουργό εξωτερικών Ντελκασέ- την απομόνωση της Γερμανίας, η οποία είχε ήδη συγκροτήσει την Τριπλή Συμμαχία των Κεντρικών Δυνάμεων -της Γερμανίας της Αυστροουγγαρίας και της Ιταλίας.

Ο άγριος ανταγωνισμός ανάμεσα στους δύο ιμπεριαλιστικούς συνασπισμούς οδήγησε σε μία άνευ προηγουμένου κλιμάκωση των εξοπλισμών, προκαλώντας ταυτόχρονα διαδοχικές διεθνείς κρίσεις, όπως αυτή του Μαρόκου το 1906, της Λιβύης το 1911 και τους Βαλκανικούς Πολέμους το 1912-13.

Η δολοφονία του διαδόχου του αυστροουγγρικού θρόνου από Σέρβους εθνικιστές στο Σεράγεβο το καλοκαίρι του 1914 και το αυστροουγγρικό τελεσίγραφο προς την Σερβία, ήταν η αφορμή που ζητούσαν και οι δύο πλευρές για ένα οριστικό ξεκαθάρισμα λογαριασμών. Ετσι στις 4 Αυγούστου ξέσπασε ο πόλεμος.

Η στάση της Ιταλίας είναι αποκαλυπτική για τη ληστρική φύση αυτού του πολέμου. Σύμμαχος της Γερμανίας στην αρχή, προσχώρησε το 1915 στην Συνεννόηση όταν της υποσχέθηκαν εδαφικές προσαρτήσεις σε βάρος της Αυστροουγγαρίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η Ιαπωνία προσχώρησε στην Συνεννόηση για να αποσπάσει τις γερμανικές αποικίες στην Απω Ανατολή. Τέλος, οι ΗΠΑ αφού έμειναν ουδέτερες μέχρι το 1917 περιμένοντας πρώτα την εξασθένηση και των δύο συνασπισμών, έριξαν τελικά το βάρος τους υπέρ της Αγγλίας και της Γαλλίας.

Η δίνη της σύγκρουσης παρέσυρε και τις μικρότερες χώρες που προσδοκούσαν εδαφικά ανταλλάγματα σε βάρος των γειτόνων τους. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία και η Βουλγαρία συμμάχησαν με τις Κεντρικές Δυνάμεις, ενώ οι περισσότερες α-

πό τις υπόλοιπες (και η Ελλάδα) προσχώρησαν σταδιακά στην Συνεννόηση.

Το μοτίβο της κυβερνητικής προπαγάνδας ήταν ίδιο και από τις δύο πλευρές του μετώπου. Κάθε πλευρά κατηγορούσε τους αντιπάλους της σαν αποκλειστικούς υπεύθυνους για την κρίση. Διαβεβαίωνε τους εργάτες και τους αγρότες που καλούσε να καταταγούν, πως θα πολεμήσουν για έναν δίκαιο σκοπό, πως η νίκη του εχθρού θα σήμαινε την επικράτηση του απόλυτου κακού και πάνω απ' όλα πως ο πόλεμος θα διαρκούσε μόλις λίγες εβδομάδες.

Ομως ο πόλεμος κράτησε 4 χρόνια και εξελίχθηκε σε φρικτές μάχες χαρακωμάτων. Εκατοντάδες χιλιάδες σκοτώνονταν μέσα σε λίγες εβδομάδες για την κατάληψη μερικών τετραγωνικών μέτρων. Μέσα από την εξιστόρηση των πολεμικών επιχειρήσεων ο Φερρό μας δίνει το μέγεθος της σφαγής. Στην πόλη Υπρ τον Απρίλη του 1915 σκοτώθηκαν 100.000 Γερμανοί στρατιώτες. Στο Σόμ το 1916, 1.200.000 Αγγλοι, Γάλλοι και Γερμανοί έχασαν τη ζωή τους μέσα σε τρεις μήνες. Στην Πασεντάλε το 1917 χάθηκαν μέσα σε λίγες μέρες 400.000 άνθρωποι. Συνολικά 20 εκατομμύρια νεκροί και 50 εκατομμύρια τραυματισμένοι ή ανάπηροι ήταν ο τραγικός απολογισμός του πολέμου.

Στο μεταξύ, οι καπιταλιστές συνέχισαν να αυξάνουν τα κέρδη τους μέσα από τις πολεμικές παραγγελίες και τη μαύρη αγορά. Στην Γερμανία τα μερίσματα απο μετοχές στις βιομηχανίες δέρματος και χημικών αυξήθηκαν μέσα σε 2 χρόνια περίπου κατά 90%. Το 1917 οι Γερμανοί καπιταλιστές δήλωσαν κέρδη 10 δισεκατομμύρια μάρκα το εξάμηνο. Στην Αγγλία τα κέρδη στον τομέα του καουτσούκ ανέβηκαν 40 φορές μεταξύ 1914-1918. Η ίδια εξέλιξη υπήρχε και στον τομέα του πετρελαίου, των χημικών και του μετάλλου. Αντίστοιχα αστρονομικά κέρδη πραγματοποίησαν οι Γάλλοι και οι Ρώσοι καπιταλιστές, ενώ στις ΗΠΑ τα έσοδα από μετοχές αυξήθηκαν από 3.940 εκατομμύρια δολάρια το 1914 σε 10.730 εκατομμύρια το 1917.

Στη διάρκεια του πολέμου η παραγωγή σε αρκετές χώρες μειώθηκε κατά 40-50%. Οι κυβερνήσεις έπαιρναν σταδιακά τον έλεγχο του συνόλου της οικονομίας στα χέρια τους για να την υποτάξουν στις προτεραιότητες του πολέμου. Επέβαλαν στρατιωτικούς κανονισμούς εργασίας στα εργοστάσια, καταστέλλοντας βίαια τις απεργίες και στέλνοντας στο μέτωπο τους αγωνιστές εργάτες. Στα τέσσερα αυτά χρόνια τα θανατηφόρα εργατικά ατυχήματα αυξήθηκαν κατά 35% στην Αγγλία, ενώ στην Γερμανία έγιναν 112.257 εργατικά ατυχήματα.

Ο πληθωρισμός που κυμαινόταν από 300% έως 700% σε όλες τις χώρες εξανέμιζε τα εργατικά εισοδήματα. Το δελτίο στα τρόφιμα και τα καύσιμα έφερε τους πληθυσμούς αντιμέτωπους με τον θάνατο από τον λιμό και το κρύο. Ρούχα από χάρτινες ίνες και παπούτσια με ξύλινες σόλες εμφανίστηκαν στην Γερμανία. Προσωρινή αδυναμία τεκνοποιίας παρουσιάστηκε σ' ένα μεγάλο αριθμό γυναικών εξαιτίας των άθλιων συνθηκών διαβίωσης.

Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες το απεργιακό κίνημα που είχε παγώσει στην αρχή του πολέμου κάνει την επανεμφάνισή του από το 1916 και μετά. Οι εργάτες έρχονται σε σύγκρουση με τις κυβερνήσεις που τους επιβάλλουν διαρκώς νέες θυσίες. Αμφισβητούν τους ρεφορμιστές σοσιαλδημοκράτες ηγέτες και τις ηγεσίες των συνδικάτων που τους καλούν να υπομείνουν τις θυσίες αυτές. Στρέφουν την προσοχή τους στους επαναστάτες σοσιαλιστές, που, αν και αρχικά αποτελούσαν μια μειοψηφία, συνέχιζαν την διεθνιστική τους δράση, καταγγέλλοντας την αντιδραστική φύση του πολέμου και παλεύοντας για την ειρήνη.

Η νίκη της σοσιαλιστικής επανάστασης στην Ρωσία το 1917 και η υπογραφή της ειρήνης ανάμεσα στο νέο εργατικό κράτος και τις Κεντρικές Δυνάμεις, έδωσε τεράστια ώθηση στο εργατικό κίνημα σε όλες τις χώρες. Στην Αγγλία και την Γαλλία το 1917 γίνονται κατά μέσο όρο 40 απεργίες τον μήνα. Στο Τορίνο της Ιταλίας η γενική απεργία του 1917 εξελίσσεται σε σύγκρουση οδοφραγμάτων με την αστυνομία. Τα συνθήματα που κυριαρχούσαν ήταν "ειρήνη" και "κάτω ο πόλεμος".

Στην Γερμανία και την Αυστροουγγαρία οι γενικές απεργίες του 1917 κορυφώνονται με τις εξεγέρσεις του 1918. Τον Οκτώβρη εκείνου του χρόνου οι εργάτες της Βιέννης ξεσηκώνονται, ανατρέπουν τον αυτοκράτορα και δίνουν την ανεξαρτησία στους καταπιεσμένους από την αυτοκρατορία λαούς.

Τον ίδιο μήνα ξεσπάει η εξέγερση στην Γερμανία. Συμβούλια εργατών και στρατιωτών εμφανίζονται παντού και ο αυτοκράτορας δραπετεύει στην ουδέτερη τότε Ολλανδία. Οι καπιταλιστές προσφέρουν την κυβέρνηση στους σοσιαλδημοκράτες, ελπίζοντας πως αυτοί θα καταφέρουν να ελέγξουν το κίνημα. Η νέα κυβέρνηση ζητάει αμέσως ανακωχή και ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις.

Οι κυβερνήσεις της Αγγλίας και της Γαλλίας δεν τολμούν να αρνηθούν την πρόταση παρότι τα γερμανικά στρατεύματα βρίσκονται σε υποχώρηση. Φοβούνται μήπως εξεγερθούν και οι δικοί τους στρατιώτες, αφού ήδη από το 1917 τα στρατεύματα της Συνεννόησης σαρώνονται από στάσεις και λιποταξίες.

Ετσι λοιπόν, η φρικιαστική ανθρωποσφαγή παίρνει τέλος.

Σίγουρα η καταπληκτική εξιστόρηση του πολέμου από τον Φερρό απαλύνει δύο βασικές αδυναμίες του βιβλίου. Μέσα από τις εκτιμήσεις που κάνει ο συγγραφέας για την πορεία των γεγονότων, φαίνεται πως για αυτόν οι αντικειμενικές συνθήκες του καπιταλισμού κάνουν σχεδόν αδύνατο το ξεπέρασμα του εθνικισμού από τους εργάτες. Αυτό τον κάνει να υποτιμά τα γεγονότα που ο ίδιος περιγράφει τόσο παραστατικά: ο πόλεμος τελείωσε απότομα, όχι γιατί το ήθελαν οι καπιταλιστές, αλλά γιατί τους υποχρέωσαν οι εργατικές εξεγέρσεις. Αντίθετα ο Φερρό ρίχνει το βάρος της προσοχής του στα αδιέξοδα των καπιταλιστών και στους διπλωματικούς χειρισμούς των κυβερνήσεων.

Ο συγγραφέας δεν κρύβει βέβαια τον θαυμασμό του για τους διεθνιστές και την δράση τους. Ομως ο ίδιος δεν είναι επαναστάτης σοσιαλιστής. Γι' αυτό δεν βλέπει την σημασία που είχε για την ειρήνη και για την επιτυχία της Ρώσικης Επανάστασης αφενός η ύπαρξη των Μπολσεβίκων (ενός μαζικού επαναστατικού κόμματος με βαθιές ρίζες στην εργατική τάξη) και αφετέρου η επιμονή του Λένιν στην ανάγκη της άμεσης εξέγερσης για την ανατροπή των εμπόλεμων κυβερνήσεων. Αντίστοιχα δεν καταλαβαίνει πόσο σοβαρό πρόβλημα ήταν η έλλειψη αντίστοιχων με τους Μπολσεβίκους κομμάτων στις υπόλοιπες χώρες και οι δισταγμοί των επαναστατών σ' αυτές τις χώρες να καλέσουν σε εξέγερση ενώ ακόμα διαρκούσαν οι εχθροπραξίες.

Ωστόσο, μέσα στο βιβλίο ο αναγνώστης θα τα βρει όλα: τους ιμπεριαλιστικούς ανταγωνισμούς, τις διαμάχες στο εσωτερικό των ιμπεριαλιστικών συνασπισμών, την απληστία των καπιταλιστών για κέρδη, τον κυνισμό των κυβερνήσεων, την κτηνωδία των στρατηγών, την εργατική εξέγερση, τα αδιέξοδα των ρεφορμιστών, την πάλη των επαναστατών. Και όλα αυτά δοσμένα με πλούσια στοιχεία και γλαφυρό αφηγηματικό τρόπο.

Παντελής Αυθίνος

Οι γυναίκες στη Ρώσικη Επανάσταση

Η *Εμμανουέλα Τερζοπούλου* εξηγεί πώς η Επανάσταση του '17 άλλαξε δραστικά τη ζωή των γυναικών, ανοίγοντας για πρώτη φορά την προοπτική της πραγματικής απελευθέρωσης.

"Η επανάσταση θα είναι το πανηγύρι του κάθε καταπιεσμένου"

Β.Ι. Λένιν

Αυτή η φράση περιγράφει με τον καλύτερο τρόπο τι σήμαινε η Ρώσικη Επανάσταση για τις γυναίκες: απέναντι στις ηττοπαθείς αντιλήψεις ότι τίποτα δε μπορεί να αλλάξει, αυτή η επανάσταση απέδειξε ότι η γυναικεία απελευθέρωση μπορεί να γίνει πραγματικότητα..

Στη Ρωσία απ' τα μέσα του προηγούμενου αιώνα οι γυναίκες ήταν κομμάτι της εργατικής τάξης. Ετσι, απ' τις αρχές του 20ου αιώνα με κέντρο τις γυναίκες, ξέσπασαν μια σειρά δυνατές απεργίες. Διεκδικούσαν άδειες μητρότητας και θηλασμού, καθώς και το σταμάτημα των σεξουαλικών παρενοχλήσεων στη δουλειά.

Με την έκρηξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, οι γυναίκες μπαίνουν στο κέντρο της αντιπολεμικής δράσης. Οργανώνουν εξεγέρσεις ενάντια στην έλλειψη ψωμιού, αλλά και διαδηλώσεις για το σταμάτημα του πολέμου και για την απελευθέρωση των πολιτικών κρατούμενων.

Η γυναικεία απασχόληση αυξήθηκε κατακόρυφα κατά τη διάρκεια του πολέμου, αφού οι περισσότεροι εργάτες έφυγαν στο μέτωπο. Τις θέσεις τους στα εργοστάσια αναπλήρωσαν οι γυναίκες. Λίγο πριν από το 1917 το ποσοστό των γυναικών στο εργατικό δυναμικό ανεβαίνει στο 50%.

Ομως, παρά την αυξημένη συμμετοχή τους στην παραγωγή, το ποσοστό των συνδικαλισμένων γυναικών ήταν πολύ μικρό. Η Αλεξάντρα Κολοντάι, μια απ' τις ηγετικές φυσιογνωμίες των μπολσεβίκων, έδινε την εξήγηση: *"Αυτό που εμποδίζει τις εργάτριες να συμμετέχουν στο συνδικαλισμό είναι απ' τη μια μεριά το βάρος της δουλειάς του σπιτιού κι απ' την άλλη η ειρωνεία που εισπράττουν όταν επιχειρούν αυτό το βήμα"*. Οι μπολσεβίκοι κατέληξαν ότι αυτή η δυσκολία χρειαζόταν ιδιαίτερη αντιμετώπιση. Οι πρωτοβουλίες τους άρχισαν να στρέφονται ιδιαίτερα προς το γυναικείο κομμάτι της εργατικής τάξης, με στόχο το κέρδισμά τους στη συνδικαλιστική και πολιτική δουλειά.

Το 1913 οργανώνουν το γιορτασμό της Διεθνούς Μέρας των Γυναικών. Παρά την απαγόρευση, η μέρα γιορτάζεται σε 5 πόλεις.

Το 1914 ξεκινούν την έκδοση της εφημερίδας **Εργάτρια (Ραμπόντνιτσα)**. Ο στόχος της **Εργάτριας** ήταν διπλός. Απ'τη μια η πάλη ενάντια στην γυναικεία καταπίεση κι απ' την άλλη η πολιτική εκπαίδευση των γυναικών. Το αποτέλεσμα αυτής της δουλειάς φάνηκε πολύ καθαρά στις παραμονές της Ρώσικης Επανάστασης. Το Φλεβάρη του '17, με αφορμή το γιορτασμό της Διεθνούς Μέρας των Γυναικών, εκατοντάδες εργάτριες της κλωστοϋφαντουργίας διαδηλώνουν στους δρόμους της Πετρούπολης ζητώντας ψωμί και ειρήνη. Είναι το ξέσπασμα της Ρώσικης Επανάστασης!

Οι αλλαγές

Η Ρώσικη Επανάσταση έβαλε τα θεμέλια, τις προϋποθέσεις, για τη γυναικεία απελευθέρωση. Πώς όμως το κατάφερε; Ποια ήταν τα μέτρα που πήρε το πρώτο εργατικό κράτος ενάντια στη γυναικεία καταπίεση;

Καταρχάς υπήρξε μια σειρά από νομοθετικές ρυθμίσεις: Η κατοχύρωση του δικαιώματος των γυναικών να ψηφίζουν και να εκλέγονται σε δημόσια αξιώματα. Ο πολιτικός γάμος. Το δικαίωμα να κρατάνε οι γυναίκες το όνομά τους μετά το γάμο.

Το ίδιο το διαζύγιο έπαψε να είναι μια πολύπλοκη και πολυέξοδη διαδικασία, αφού αρκούσε μια απλή αίτηση ενός απ' τους δυο ενδιαφερόμενους για να εκδοθεί.

Επίσης πάρθηκαν μέτρα για την προστασία της μητρότητας: άδειες μητρότητας και θηλασμού 2 μήνες πριν και δύο μήνες μετά τη γέννα, με πλήρεις αποδοχές. Η εργατική νομοθεσία απαγόρεψε τη νυχτερινή εργασία των γυναικών, καθώς και την απασχόλησή τους σε βαριά και ανθυγιεινά επαγγέλματα.

Για πρώτη φορά παγκόσμια, νομιμοποιήθηκε η δωρεάν έκτρωση με πλήρη κάλυψη στα δημόσια νοσοκομεία.

Αυτά τα μέτρα έβαλαν τις βάσεις για να αρχίσουν να σπάνε οι αντιδραστικές αντιλήψεις, που θεωρούσαν ότι μοναδικός σκοπός των γυναικών είναι ο γάμος και η ανατροφή των παιδιών. Εδωσαν όμως και την αυτοπεποίθηση στις γυναίκες να μπορούν να δίνουν τέλος σε αποτυχημένους γάμους.

Για να είναι όμως ουσιαστικές αυτές οι αλλαγές χρειαζόταν να απαλλαγούν οι γυναίκες από τα βάρη του νοικοκυριού και της οικογένειας με τον τρόπο που ήταν οργανωμένα μέχρι τότε. Μόνον έτσι θα μπορούσαν να συμμετέχουν κι αυτές στα κοινά.

Το κράτος λοιπόν ανέλαβε να οργανώσει αυτές τις λειτουργίες και να τις παρέχει δωρεάν ή σχεδόν δωρεάν σε όλους. Κοινοτικά εστιατόρια και πλυντήρια λειτουργούσαν όλες τις ώρες της μέρας. Παιδικοί και βρεφονηπιακοί σταθμοί, νηπιαγωγεία και σχολεία άνοιξαν σε κάθε γειτονιά ή εργασιακό χώρο, έτσι ώστε οι γυναίκες να μην είναι αναγκασμένες να φορτώνονται οι ίδιες το βάρος της ανατροφής. Το δίκτυο των νοσοκομείων και των σταθμών άμεσης βοήθειας απλώθηκε, έτσι ώστε κάθε ατύχημα ή αρρώστια να μην εξαναγκάζει τις γυναίκες να κλείνονται στο σπίτι.

Ολες αυτές οι υπηρεσίες ήταν από μόνες τους μια τεράστια επανάσταση, γιατί έδωσαν τη δυνατότητα στις γυναίκες να βγουν από την απομόνωση του σπιτιού και να μπουν ενεργά στη στήριξη του νεοσύστατου εργατικού κράτους.

Ολες αυτές οι αλλαγές επηρέασαν και τη συνολικότερη ζωή των γυναικών εργατριών.

Να πώς περιέγραψε ένας μπολσεβίκος, ο Γκριγκόρι Ντάκις, τις συνέπειες της Ρώσικης Επανάστασης στη σεξουαλικότητα:

"Η σοβιετική νομοθεσία απαγόρευε ρητά στο κράτος να επεμβαίνει σε οποιοδήποτε σεξουαλικό ζήτημα, απ'τη στιγμή που δεν αποτελούσε επίθεση. Ολες οι μορφές σεξουαλικής απόλαυσης (η ομοφυλοφιλία, ο σοδομισμός ή οποιαδήποτε άλλη επιλογή) αντιμετωπιζόταν σαν φυσιολογική."

Διαδήλωση γυναικών στη Μόσχα στις 8 Μάρτη του 1917. Η αρχή της Ρώσικης Επανάστασης.

Οι σχέσεις ανάμεσα στα δύο φύλα έπαψαν να είναι σχέσεις οικονομικής εξάρτησης. Η γυναίκα είχε το δικό της όνομα, έπαιρνε η ίδια κουπόνια για τα παιδιά της και μπορούσε πια μόνη της να τα βγάζει πέρα. Ετσι οι σχέσεις των δύο φύλων έγιναν σχέσεις συντροφικότητας, εθελοντικές κι όχι εξαναγκαστικές.

Αποτέλεσμα πάλης

Ολα αυτά δεν έγιναν αυτόματα. Ηταν αποτέλεσμα πάλης για να αλλάξουν οι συνθήκες και η νοοτροπία της εργατικής τάξης.

Το μπολσεβίκικο κόμμα ήταν στο κέντρο αυτής της προσπάθειας. Στο εσωτερικό του κόμματος συστάθηκε ένα ιδιαίτερο γυναικείο τμήμα, το Τσενοντέλ. Μετά τη Ρώσικη Επανάσταση ξεκίνησε μάλιστα και την έκδοση μιας μηνιαίας εφημερίδας, της **Κομμουνίστριας**. Το Τσενοντέλ είχε δυο βασικούς στόχους. Ο πρώτος ήταν η οργάνωση των κοινοτικών μαγειρείων, πλυντηρίων και παιδικών σταθμών, που ήταν η προϋπόθεση για οποιαδήποτε συμμετοχή των γυναικών στα κοινά. Ο δεύτερος ήταν να τονώσει την αυτοπεποίθηση των γυναικών, να τις βοηθήσει να ξεπεράσουν τον παλιό τους ρόλο και να μπουν ορμητικά στο προσκήνιο.

Ωστόσο οι δραστηριότητες του Τσενοντέλ δεν σταματούσαν εκεί. Κατά τη διάρκεια του εμφύλιου ανέλαβε την υποστήριξη του Κόκκινου Στρατού. Οργάνωνε την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών, τις επικοινωνίες, καμπάνιες ενάντια στη λιποταξία, καμπάνιες για την προφύλαξη απ' τις επιδημίες, παροχή βοήθειας στις οικογένειες των στρατιωτών, ακόμα και τη φυσική συμμετοχή των γυναικών σε στρατιωτικά σώματα.

Οργάνωσε με μεγάλη επιτυχία εκστρατεία κατά του αναλφαβητισμού, ιδιαίτερα στις γυναίκες όπου το πρόβλημα ήταν πιο οξυμένο. Τα προγράμματα περιλάμβαναν διδασκαλία γραφής, ανάγνωσης, γενικών γνώσεων, πολιτικής και κουλτούρας.

Ο αγώνας του Τσενοντέλ συσπείρωσε εκατοντάδες χιλιάδες γυναίκες. Τη δεύτερη χρονιά λειτουργίας του είχαν γίνει 853 συνδιασκέψεις. Το 1920 πάνω από 500.000 γυναίκες αντιπρόσωποι συμμετείχαν στις συνδιασκέψεις.

Η ανταπόκριση του κόσμου στις πρωτοβουλίες του Τσενοντέλ ήταν τεράστια. Ανάμεσα στα 1919 και 1920 το 90% του πληθυσμού της Πετρούπολης έτρωγε σε κοινοτικά εστιατόρια και το 40% ζούσε σε κοινοτικά σπίτια.

Η πάλη των εργατριών μέσα απ' το Τσενοντέλ, αρχικά δεν ήταν εύκολο πράγμα. Ιδιαίτερα στα χωριά, οι γυναίκες συχνά αντιμετώπιζαν τη βίαιη αντίδραση των αντρών τους. Τους τρεις πρώτους μή-

νες του 1929 στην Κεντρική Ασία 300 γυναίκες δολοφονήθηκαν απ' τους άντρες ή τους αδελφούς τους για τη συμμετοχή τους στο Τσενοντέλ. Ομως οι αλλαγές που έγιναν άρχισαν σιγά σιγά να παίρνουν το χαλί κάτω από τα πόδια όλων των αντιδραστικών ιδεών.

Μια εργάτρια έλεγε: "*Δεν τον θέλω στο δωμάτιο μου, έχω ένα μόνο δωμάτιο και δεν θέλω να πλένω και να μαγειρεύω γι' αυτόν.*" Αλλά κι αρκετοί εργάτες δήλωναν: "*Οταν γυρίζω σπίτι, δε φοβάμαι τις 'γυναικίες δουλειές'. Πλένω πιάτα και σφουγγαρίζω*".

Ολες αυτές οι κατακτήσεις ανατράπηκαν με τη σταλινική αντεπανάσταση. Ο σταλινισμός σήμαινε ένα τρομακτικής έκτασης πισωγύρισμα για τις γυναίκες και σε υλικό και σε ιδεολογικό επίπεδο. Το πρότυπο του σταλινισμού, η "Νέα Σοβιετική Οικογένεια", δεν ήταν τίποτε άλλο παρά η επιστροφή της παλιάς οικογένειας, με ό,τι αυτή σήμαινε για τις γυναίκες.

Το ίδιο το Τσενοντέλ άρχισε να δέχεται επιθέσεις από τη σταλινική γραφειοκρατία για "μικροαστικές αποκλίσεις". Το 1930 διαλύθηκε.

Η προστατευτική νομοθεσία για τις γυναίκες καταργήθηκε επίσημα. Οι γυναίκες έφτασαν να δουλεύουν μαζικά στις πιο βαριές δουλειές, σε σήραγγες, οικοδομές, φορτοεκφορτώσεις. Για το σταλινισμό αυτό θεωρήθηκε "επίτευγμα ισότητας" αντρών και γυναικών.

Οι ακόλουθες γραμμές είναι γραμμένες από τη Σάρλοτ Χάιντεν, που έβλεπε με καλό μάτι το σταλινικό καθεστώς:

"*Στον Αρχάγγελο χρειαζόταν να κατασκευαστεί μια σιδηροδρομική γραμμή 5 μιλίων κατά μήκος των ναυπηγείων... Παρακολούθησα την εκτέλεση αυτής της δουλειάς που την έκαναν αποκλειστικά γυναίκες. Οι σιδηροδρομικές γραμμές είχανε μπει μέσα σε 48 ώρες. Δούλευαν μέρα-νύχτα, μόλις σκοτείνιαζε συνέχιζαν με ηλεκτρικά φώτα. Ολη την ώρα χιόνιζε και η παγωνιά ήταν αφόρητη, αλλά αυτό δεν τις εμπόδιζε να συνεχίζουν τη δουλειά τους. Ολοι οι ταλλυμάνηδες ήταν επίσης γυναίκες, που δούλευαν 24ωρες βάρδιες, δηλαδή μια μέρα δουλειά μια μέρα ρεπό. Στη διάρκεια της δουλειάς τους σταματούσαν μια-δυο ώρες για να ξεκουραστούν μέσα σε μια ξύλινη παράγκα, που βρισκόταν στην προβλήτα, να φάνε λαχανόσουπα και μαύρο ψωμί, να πιούνε λίγο ρόφημα, που έμοιαζε με τσάι, να λαγοκοιμηθούν και να ξαναγυρίσουν στη δουλειά τους*".

Τώρα βασικός σκοπός της ζωής για τις γυναίκες ανακηρύσσεται η αναπαραγωγή.

"*Μια γυναίκα χωρίς παιδιά αξίζει τον οίκτο μας, αφού δεν γνωρίζει τη χαρά της ζωής*", ήταν τα λόγια ενός στελέχους του σταλινικού καθεστώτος[1]. Αυτή η προσπάθεια στηρίχτηκε και σε τιμητικούς τίτλους που απονέμονταν σε πολύτεκνες γυναίκες. Μία γυναίκα με 10 παιδιά έπαιρνε τον τίτλο της "ηρωίδας μητέρας".

Το 1934 η ομοφυλοφιλία τιμωρούνταν με 8ετή φυλάκιση. Το 1936 απαγορεύεται η έκτρωση, με εξαίρεση πολύ σοβαρούς λόγους υγείας. Ανάμεσα στα 1935 και 1936 το διαζύγιο ξαναγίνεται μια πολύπλοκη και πανάκριβη διαδικασία, ενώ στην εκπαίδευση επιβλήθηκε ξανά ο διαχωρισμός σε σχολεία θηλέων και αρρένων.

"*Είναι σημαντικό στα σχολεία θηλέων να διδάσκονται μαθήματα όπως παιδαγωγική, ραπτική, στοιχεία οικιακής αγωγής, προσωπική υγιεινή, ανατροφή των παιδιών. Στα σχολεία αρρένων χρειάζεται να εκπαιδεύονται στη βιοτεχνία για να γίνουν κομμάτι της παραγωγής*". Αυτά ήταν τα λόγια διευθυντικού στέλεχους της εκπαίδευσης[2]. Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε από το 1930 μέχρι σήμερα.

Μαζί με την εργατική τάξη

Η νίκη της εργατικής τάξης στη Ρωσία σήμανε πρωτόγνωρες αλλαγές στη ζωή των γυναικών. Η ήττα της επανάστασης μέσα από την επικράτηση του σταλινισμού, πισωγύρισε όχι μόνο την εργατική τάξη, αλλά και την ιδιαίτερη θέση των γυναικών.

Αυτό δεν ήταν τυχαίο. Είναι η απόδειξη ότι η θέση της γυναίκας είναι δεμένη με τη θέση της εργατικής τάξης. Οτι απελευθέρωση των γυναικών δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς απελευθέρωση όλης της εργατικής τάξης, χωρίς δηλαδή τον σοσιαλισμό.

Αυτό δεν ήταν αυτονόητο. Υπήρχαν απόψεις που έλεγαν ότι οι γυναίκες μπορούν να απελευθερωθούν μόνο αν παλέψουν όλες μαζί, ανεξάρτητα απο την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκουν.

Χρειάστηκαν κόντρες απ' την πλευρά του Τσενοντέλ για να αποδειχτεί ότι τα πράγματα δεν είναι έτσι. Υπήρχαν κι άλλες γυναικείες οργανώσεις που συσπείρωναν γυναίκες της αστικής τάξης. Στο πρώτο Πανρωσικό Συνέδριο των Γυναικών το 1908, οι γυναίκες του μπολσεβίκικου κόμματος με πρωτοπόρα την Αλεξάντρα Κολοντάι, κόντραραν αυτές τις διαταξικές αντιλήψεις μέχρι του σημείου να αποχωρήσουν από το Συνέδριο.

Η ίδια η Κολοντάι εξηγούσε:

"*Ο κόσμος των γυναικών είναι χωρισμένος, όπως ακριβώς κι ο κόσμος των αντρών, σε δύο στρατόπεδα: τα συμφέροντα και οι προσδοκίες της μιας ομάδας τη φέρνουν κοντά στην αστική τάξη, ενώ η άλλη ομάδα έχει στενούς δεσμούς με το προλεταριάτο και ο αγώνας της για την απελευθέρωση εμπεριέχει την οριστική λύση του γυναικείου προβλήματος. Ετσι, παρ' όλο που και τα δυο στρατόπεδα συντάσσονται πίσω από το σύνθημα της 'απελευθέρωσης των γυναικών', οι στόχοι και τα συμφέροντά τους είναι διαφορετικά*".

Η ορθότητα των απόψεων της Κολοντάι σύντομα αποδείχτηκε. Στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο οι γυναίκες αστές υποστήριξαν τις κυβερνήσεις τους, με αντάλλαγμα την παραχώρηση του δικαιώματος της ψήφου. Τον Οκτώβρη του 1917 οι γυναίκες αστές εναντιώθηκαν στην κατάληψη της εξουσίας απ' την εργατική τάξη.

Γι' αυτό και οι μπολσεβίκοι ήταν ενάντια στις ξεχωριστές γυναικείες οργανώσεις. Το Τσενοντέλ δεν ήταν ξεχωριστή οργάνωση των γυναικών, αλλά τμήμα του μπολσεβίκικου κόμματος, του κόμματος της εργατικής τάξης.

Οι μπολσεβίκοι έδιναν μάχες για να πείσουν τις γυναίκες εργάτριες ότι δεν μπορούν να νικήσουν μόνες τους παρά μόνο παλεύοντας μαζί με όλους τους εργάτες. Το ίδιο, και ακόμη περισσότερο, έδιναν μάχες με τους άντρες εργάτες για να τους πείσουν ότι η θέση των γυναικών δεν είναι κάτι που δεν τους αφορά, αλλά επηρεάζει και τη δική τους θέση.

Δεν προσπαθούσαν να χωρίσουν αλλά να ενώσουν όλους τους καταπιεσμένους στην πάλη τους για ένα κοινό σκοπό: την ανατροπή του καπιταλισμού και το χτίσιμο μιας νέας σοσιαλιστικής κοινωνίας. Μιας κοινωνίας που δεν έχει συμφέρον από τη γυναικεία καταπίεση και που γι' αυτό μπορεί να απελευθερώσει όλους τους καταπιεσμένους.

Η Ρώσικη Επανάσταση απόδειξε ότι αυτός είναι ο μόνος ρεαλιστικός δρόμος για τη γυναικεία απελευθέρωση.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Αναφέρεται στο Director of the Moscow Muncipal Depardment of National Education, A. Olrof

2. Tony Cliff, Class Struggle and Women's Libariation

Ποιος μπορούσε να σταματήσει τον φασίστα Μεταξά;

Κυκλοφόρησε πρόσφατα ο τέταρτος τόμος του βιβλίου **"Κοινωνικοί Αγώνες στην Ελλάδα"** του ***Δημήτρη Λιβιεράτου.*** Πρόκειται για μια έκδοση με ξεχωριστή σημασία. Οχι μόνο γιατί συμπληρώνει τους προηγούμενους τόμους, που καλύπτουν τα βήματα του εργατικού κινήματος στην Ελλάδα από το 1918 ώς το 1936. Αλλά και γιατί αυτός ο τόμος, που ασχολείται με την περίοδο 1932-36, αντιμετωπίζει ζητήματα που ξαναποκτούν ιδιαίτερο ενδιαφέρον σήμερα. Η εμφάνιση των φασιστών στο προσκήνιο -πχ. στην Ιταλία- μας υποχρεώνει να σταθούμε με προσοχή στις εμπειρίες και τα διδάγματα της δεκαετίας του '30. Για την Ελλάδα συγκεκριμένα, τα χρόνια 1932-36 είναι τα χρόνια πριν από την άνοδο του Μεταξά στην εξουσία. Στη συνέντευξη που ακολουθεί ο Δημήτρης Λιβιεράτος απαντάει στα ερωτήματα για τους αγώνες εκείνης της περιόδου και για τις δυνατότητές τους, για το πώς η ήττα του εργατικού κινήματος δεν ήταν αναπόφευκτη...

Υπήρχαν ισχυρές φασιστικές οργανώσεις στις αρχές της δεκαετίας του '30;

Θα προσπαθήσω να απαντήσω αναφέροντας τη συνολική κατάσταση εκείνης της εποχής. Από το 1931 το εργατικό κίνημα, μετά τη μεγάλη καταπίεση του 1923, αρχίζει να συνέρχεται. Το αστικό κράτος, είτε βενιζελικό, είτε τσαλδαρικό είχε την ίδια αντίληψη για τις εργατικές, αγροτικές και οποιεσδήποτε άλλες κινητοποιήσεις: αστυνομική καταστολή. Και όπου δεν μπορούσε η αστυνομία κατεβάζανε το στρατό. Δεν υπήρξε σοβαρή κινητοποίηση των εργαζόμενων, πόλεων και χωριών, που να μην είχε νεκρούς και τραυματίες. Πολύ περισσότερο συλλήψεις, δίκες εξορίες, φυλακίσεις. Κοντά όμως στη χωροφυλακή, την αστυνομία, και τον στρατό χρησιμοποιούνται και παρακρατικοί, όπου αυτό ήταν δυνατό. Η φασιστική οργάνωση "3 έψιλον" εμφανίζεται από το 1929 στις μακεδονικές πόλεις. Περιθωριακά, αλήτικα, στοιχεία του υποκόσμου χρησιμοποιούνται κατά των εργατών, επιτίθενται σε γραφεία συνδικαλιστών και πολιτικών οργανώσεων, στις συγκεντρώσεις. Αλλά και κατά των Εβραίων, ιδιαίτερα στη Θεσσαλονίκη, όπου κατοικούσαν περίπου 60.000. Ωστόσο, αυτές οι ομάδες των φασιστοειδών ποτέ δεν μαζικοποιήθηκαν, παρόλο που έγιναν σοβαρές προσπάθειες και διατέθησαν χρηματικά μέσα. Η εργατική τάξη από την πρώτη στιγμή κατάλαβε τον ρόλο των παρακρατικών φασιστικών ομάδων και τις αντιμετώπισε δυναμικά. Η εργατική τάξη προστάτευσε τις οργανώσεις, τις εκδηλώσεις και τις απεργίες της, καθώς και τους Εβραίους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο εμπρησμός του συνοικισμού Κάμπελ το 1931 από τέτοιες φασιστικές ομάδες: επειδή η αστυνομία κωλυσιεργεί και δεν προστατεύει τον πληθυσμό, το Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης αναλαμβάνει την περιφρούρηση με εργατικές ομάδες και οι τραμπούκοι εξαφανίζονται. Επίσης όταν αποφάσισαν τα "3 έψιλον" να κάνουν την εμφάνισή τους στην Αθήνα για να ενισχύσουν τις εδώ αδύναμες ομάδες τους, οι εργατικές και πολιτικές οργανώσεις της αριστεράς τούς αντιμετωπίζουν από τη στιγμή που η αμαξοστοιχία τους πλησιάζει στην Αθήνα. Υστερα από 2-3 μέρες οι συγκρούσεις με τους περίπου 300 φασίστες, και παρά την υποστήριξη που τους έδινε η αστυνομία, τους αναγκάζουν να φύγουν πανικόβλητοι πάλι για την Β.Ελλάδα.

Ο φασισμός δεν μπόρεσε να πιάσει ρί-

Θεσσαλονίκη, 1936

ζες σε εργατικά στρώματα. Ακόμα ούτε σε άνεργους και εξαθλιωμένους στις παραγκουπόλεις πρόσφυγες. Αλλά ούτε και στους αγρότες. Από νωρίς κατάλαβαν την παγίδα. Δεν ξεγελάστηκαν από την μεγάλη προπαγάνδα που υπήρχε τότε για εξύμνηση των φασιστικών καθεστώτων Ιταλίας και Γερμανίας. Παρόλο που ένα μέρος του Τύπου και της ηγεσίας της αστικής τάξης έλεγε τα καλύτερα λόγια για τα φασιστικά καθεστώτα. Πολιτικοί της φιλελεύθερης παράταξης μιλούσαν με θαυμασμό για τα επιτεύγματα του φασισμού. Πολύ περισσότερο στα δεξιά κόμματα. Στο Λαϊκό Κόμμα υπήρχε ισχυρή φιλοφασιστική να φιλοναζιστική πτέρυγα: ο Δήμαρχος Αθήνας Κώστας Κοτζιάς για παράδειγμα, και άλλοι πολιτευτές.

Αλλά και τα μικρά κόμματα της δεξιάς, όπως του Μεταξά και του Κονδύλη εξεδήλωναν πιο φανερά φασιστικές τάσεις. Το κύριο επιχείρημά τους ήταν ότι εκεί είχε επικρατήσει τάξη, πειθαρχία, υπακοή. Ο κόσμος αισθανόταν ασφαλής. Η εργασία κανονική, χωρίς απεργίες, διαδηλώσεις, στάσεις. Εκρυβαν επιμελώς τα εγκλήματα του φασισμού και του ναζισμού.

Οι αριστερές πολιτικές οργανώσεις, αλλά και τα συνδικάτα είχαν σαφή θέση. Θα αναφέρω μάλιστα ότι και μεγάλο μέρος των διανοούμενων, να μην πω όλοι, εκδηλώθηκαν κατά του φασισμού. Προσπαθούσαν μάλιστα να υποστηρίξουν τους πολιτικούς πρόσφυγες απ' αυτά τα καθεστώτα που είχαν έρθει να ζητήσουν άσυλο και οι ελληνικές αρχές δεν τους δίνανε.

Πού στηρίχτηκε ο Μεταξάς για να στήσει τη δικτατορία;

Μπορεί οι φασίστες να μην έπιασαν ρίζα στην εργατική τάξη, ούτε και τη μικροαστική, αλλά δεν συνέβαινε το ίδιο με τον κρατικό μηχανισμό. Στην αστυνομία, τη χωροφυλακή, τον στρατό, τη διοίκηση προωθούνταν τα πιο αντιδραστικά στοιχεία. Τα πιο αντεργατικά και αντιλαϊκά γενικά. Συνδέονταν μεταξύ τους και συνωμοτούσαν. Αναφέρουμε χαρακτηριστικά ότι την απόπειρα δολοφονίας κατά του αρχηγού των Φιλελευθέρων Ελευθερίου Βενιζέλου, την 6η Ιουνίου 1933, οργάνωσε κατ' εντολή της κυβέρνησης Τσαλδάρη ο διευθυντής της αστυνομίας Πολυχρονόπουλος μαζί με τον καταζητούμενο, αλλά ελεύθερα κυκλοφορούντα, λήσταρχο Καραθανάση. Σκεφτείτε λοιπόν αν αυτά ήταν δυνατόν να γίνουν κατά του Βενιζέλου, τι γινόταν κατά των εργατικών και πολιτικών στελεχών της αριστεράς.

Η διάβρωση του μηχανισμού επιταχύνθηκε μετά το 1933 με την άνοδο στην κυβέρνηση του Λαϊκού Κόμματος. Τότε άρχισε η εκκαθάριση από κάθε δημοκρατικό άτομο. Χιλιάδες αξιωματικοί, δημόσιοι και δημοτικοί υπάλληλοι, καθώς και υπάλληλοι οργανισμών απολύθηκαν και καταδιώχθηκαν. Στη θέση τους τοποθετήθηκαν πιστοί στις δεξιές παρατάξεις, έτοιμοι για κάθε χτύπημα κατά του λαού γενικά.

Επιταχύνουν τη διαδικασία για την επαναφορά του βασιλέα Γεωργίου. Αυτή η πορεία ολοκληρώθηκε με το νόθο δημοψήφισμα της 3ης Νοεμβρίου 1935. Ξεπέρασαν και τον εαυτό τους, αφού κατάφεραν να εμφανίσουν 97,8% υπέρ της βασιλείας και μόνο 2,12% υπερ της δημοκρατίας. Το πόσο ψεύτικο ήταν αυτό το δημοψήφισμα φάνηκε όταν ενάμιση μήνα αργότερα έγιναν βουλευτικές εκλογές και οι Φιλελεύθεροι εξέλεξαν 141 βουλευτές, οι αντιβενιζελικοί (η δεξιά) 143 και το Παλλαϊκό Μέτωπο (ΚΚΕ) 15 βουλευτές.

Πώς αντέδρασε το ΚΚΕ; Πώς αντιμετώπισε την απεργία του Μάη του '36;

Τότε φάνηκε η νέα πολιτική του ΚΚΕ. Αφηνε πλέον την πολιτική του Ενιαίου Μετώπου και την αντικαθιστούσε πρακτικά με αυτή του Λαϊκού Μετώπου. Το οποίο σήμαινε παράδοση της πρωτοβουλίας στο κόμμα των Φιλελεύθερων με το Σύμφωνο Σοφούλη-Σκλάβαινα τον Φεβρουάριο του 1936. Η πολιτική του είχε αλλάξει με την 6η Ολομέλεια του 1934, στην οποία ενεκρίθη η εισήγηση Ζαχαριάδη για ένα ενδιάμεσο στάδιο, μεταξύ καπιταλισμού και σοσιαλισμού, στο οποίο θα ολοκληρωνόταν ο αστικοδημοκρατικός μετασχηματισμός, σε συνεργασία με ένα μέρος της αστικής τάξης. Ετσι αντί Ενιαίο Μέτωπο με βάση τους εργαζόμενους και τις αριστερές ομάδες προσπαθούν να συγκροτήσουν Μέτωπο με το κόμμα των Φιλελεύθερων. Αυτής της πολιτικής έκφραση ήταν το Σύμφωνο Σοφούλη-Σκλάβαινα. Οι συνέπειες φάνηκαν καθαρά στα γεγονότα του Μαΐου 1936. Ολόκληρη η Θεσσαλονίκη ξεσηκώθηκε κατά της κυβέρνησης Μεταξά [ο Μεταξάς ήταν ήδη πρωθυπουργός πριν στήσει τη δικτατορία]. Η εξουσία βρισκόταν ουσιαστικά στα χέρια της Κεντρικής Απεργιακής Επιτροπής με τη συναίνεση όλης της εργατικής τάξης, αλλά ακόμα και της μικροαστικής τάξης. Το κίνημα εκτεινόταν και σε άλλες περιοχές της Βόρειας Ελλάδας. Ενα μέρος του στρατού τάχτηκε με τους απεργούς. Αντί να αξιοποιήσουν αυτόν τον μεγάλο αγώνα για την ανατροπή της φιλοφασιστικής κυβέρνησης Μεταξά, οδηγήθηκαν στον συμβιβασμό και παρέδωσαν

την ηγεσία του κινήματος στους βουλευτές των Φιλελεύθερων να διαπραγματευθούν με την κυβέρνηση Μεταξά. Τριάντα εννέα χρόνια μετά, ο μοναδικός βουλευτής του ΚΚΕ που εκείνες τις στιγμές βρισκόταν στην Θεσσαλονίκη, ο Μιχάλης Σινάκος έγραψε στην **Κομμουνιστική Επιθεώρηση** του Μάη 1975: "*Τα ηρωικά εκείνα γεγονότα, κατά τη γνώμη μου, δεν ήταν υποχρεωτικό να λήξουν όπως έληξαν. Μ' ένα καλύτερο χειρισμό τους και επιτόπου και πανελλαδικά, και παίρνοντας υπόψη την κατάσταση σ' όλη τη χώρα και τις διαθέσεις και τη μαχητικότητα του λαού και ιδίως της εργατικής τάξης, που οικοδομούσε και ολοκλήρωνε τότε την ενότητά της από τα κάτω και από τα πάνω, και πάλευε επικεφαλής όλου του εργαζόμενου λαού για την αποτροπή του φασιστικού κινδύνου, τα γεγονότα της Θεσσαλονίκης μπορούσαν να αποτελέσουν την αφετηρία για την πλατύτερη ανάπτυξη της αντιφασιστικής πάλης στην Ελλάδα και τη ματαίωση της προετοιμαζόμενης μεταξικής δικτατορίας.*

Η καθοδήγηση όμως του κόμματος δεν χρησιμοποίησε έγκαιρα τα παλλαϊκά γεγονότα της Θεσσαλονίκης, που έτειναν να αγκαλιάσουν όλη τη Βόρειο Ελλάδα, για να προσπαθήσει να ρίξει με μια παλλαϊκή δράση την κυβέρνηση Μεταξά με σύνθημα τη διενέργεια κοινοβουλευτικών εκλογών. Η καθοδήγηση του Κόμματος δεν κατανόησε σε βάθος τα γεγονότα της Θεσσαλονίκης. Η κομματική καθοδήγηση παρακολούθησε τα γεγονότα της Θεσσαλονίκης από την Αθήνα, ενώ θα έπρεπε ολόκληρο το κλιμάκιό της και με τον ίδιο τον γραμματέα της, να βρίσκεται στη Θεσσαλονίκη. Και η κοινοβουλευτική ομάδα του Παλλαϊκού Μετώπου, με το δικό της κλιμάκιο και όχι με ένα βουλευτή της, να βρίσκονται κοντά στα γεγονότα και στην πρώτη γραμμή των γεγονότων...".

Και πολλά άλλα λέει, αλλά δεν έχουμε το χώρο να τα αναφέρουμε. Το γεγονός όμως είναι ότι χάθηκε μια ευκαιρία για την ανάσχεση της πορείας προς τη δικτατορία με την ενεργό δράση της εργατικής τάξης.

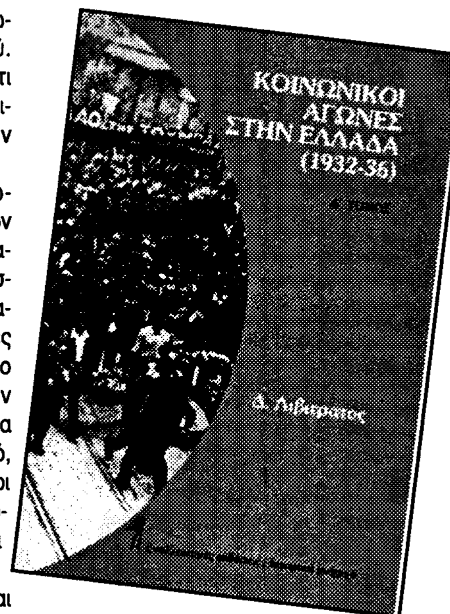
Και όμως υπήρχαν ακόμα περιθώρια. Η εργατική τάξη επικεφαλής όλου του εργαζόμενου λαού δεν είχε ακόμα αφοπλιστεί. Δίνουμε το εκπληκτικό παράδειγμα των γεγονότων στο Σουφλί τον Ιούλιο του 1936. Μια απομακρυσμένη μικρή πόλη με λίγο προλεταριάτο. Και όμως ξεσηκώνεται **όλη η πόλη** με επικεφαλής τους εργάτες του εργοστασίου Τσιβρέ. Μια μέρα και μια νύκτα, κάτω από ραγδαία βροχή, όλοι οι κάτοικοι βρίσκονται στους δρόμους και τις πλατείες. Δεν οπισθοχωρούν και στην εμφάνιση του στρατού. Αντίθετα τον επηρεάζουν και δηλώνει ότι δεν θα χτυπήσει. Και καταφέρνουν να νικήσουν και να απελευθερώσουν την φυλακισμένη επιτροπή τους.

Ακόμα ένα τελευταίο για να τελειώνουμε. Η κινητοποίηση και απόφαση των Σωματείων Αθήνας Πειραιά για Πανεργατική Απεργία την 5 Αυγούστου. Εχει σύσσωμη αποδοχή, ενότητα όλων των παρατάξεων, και όμως η ηγεσία δίνει 15 μέρες καιρό στη κυβέρνηση να προετοιμάσει το πραξικόπημα της 4ης Αυγούστου. Δεν χρησιμοποιεί την άμεση απεργία για να παραλύσει τον αντιδραστικό μηχανισμό, πράγμα που γινόταν πολλές φορές μέχρι τότε. Περιμένουν αδικαιολόγητα επιμένοντας σε μια προετοιμασία που δεν έχει λόγο. Τα συνδικάτα ήταν πάντα έτοιμα και το είχαν αποδείξει πολλές φορές και σε χειρότερες συνθήκες, όταν ήταν διασπασμένα.

Με δυο λόγια θέλω να πω ότι μπορούσε να αποτραπεί η δικτατορία. Υπήρχαν οι δυνατότητες και οι δυνάμεις. Αλλά η ηγεσία δίστασε. Και τα αναφέρουμε αυτά γιατί μπορούν να συμβούν οποιαδήποτε στιγμή πάλι. Και σήμερα δεν υπάρχει εμπιστοσύνη στους εργαζόμενους, στον λαό γενικά. Υπάρχει η συζήτηση των παρασκηνίων για "λογικές" και "συναινετικές" λύσεις. Ο πάντοτε έρπων δισταγμός του συμβιβασμού.

Η δικτατορία του Μεταξά μπόρεσε να φτιάξει φασιστικές οργανώσεις;

Και βέβαια προσπάθησε. Κατ' αρχήν με μια άκρατη εθνικιστική προπαγάνδα. Το έθνος κινδύνευε και σώθηκε από "τον πρώτο Εργάτη", "τον πρώτο Αγρότη", "τον πρώτο Επαγγελματία" τον πρώτο απ' όλους Μεταξά. Με πρότυπο την προπαγάνδα του Γκαίμπελς προσπάθησαν να πείσουν τον ελληνικό λαό ότι έπρεπε να γίνει αυτό που έγινε και έτσι "σώθηκε το έθνος". Μπορούμε να πούμε ότι ελάχιστους έπεισε. Οι περισσότεροι τον αντιμετώπισαν σαν τον "πρώτο Νεκροθάφτη" όπως από στόμα σε στόμα έλεγαν τότε. Η προπαγάνδα ήταν κατά της Αθηναϊκής Δημοκρατίας και ανεφέρετο πάντα ως παράδειγμα η πειθαρχημένη Σπάρτη. Ο ελληνικός πολιτισμός χωρίστηκε σε τρεις χοντρικές περιόδους από τη φασιστική προπαγάνδα: την αρχαία ελληνική, την βυζαντινή και την 4η Αυγούστου. Ολα αυτά σε φτωχοξύλινες μπογιατισμένες αψίδες στην οδό Σταδίου. Το καθεστώς ίδρυσε "Τάγματα Εργασίας" στα οποία μάζεψε διάφορα λούμπεν στοιχεία, τους έδωσε στολές, καταλύματα στρατώνες, τροφοδοσία, με παρελάσεις, φτυάρια και αξίνες για δουλειά που ποτέ δεν έκαναν, στο πρότυπο των Ες-Ες.

Ιδρυσε επίσης την Εθνική Οργάνωση Νεολαίας που μοίραζε εισιτήρια κινηματογράφου, εκδρομών, στολές κλπ. για να προσελκύσει την νεολαία. Δεν το μπόρεσε και γρήγορα αναγκάστηκε να κάνει υποχρεωτική τη συμμετοχή, ειδάλλως σε διώχνανε από το σχολείο. Στρατιές χαφιέδων προσλήφθηκαν να παρακολουθούν τον κόσμο. Και φυσικά πληθωρισμός: τύπωμα χαρτονομίσματος για τα έξοδα. Εμεινε περίφημο το ποίημα του αείμνηστου ηθοποιού Πέτρου Κυριακού ο οποίος τόλμησε και είπε από σκηνής: "*Μετάξι-Μετάξι το ψωμί πάει δεκάξι*". Εννοείται ότι δεν πρόλαβε να βγει από το θέατρο και οδηγήθηκε στα κρατητήρια, διά τα περαιτέρω και γνωστά: πάγο και ρετσινόλαδο. Δεκάδες χιλιάδες εργάτες, αγρότες, διανοούμενοι, στελέχη συνδικάτων και κομμάτων πέρασαν από τα κρατητήρια της ασφάλειας. Χιλιάδες παρέμειναν στις φυλακές και τις εξορίες και παραδόθηκαν στις δυνάμεις κατοχής όταν οι τελευταίες μπήκαν στην Ελλάδα το 1941. Αναφέρω ακόμα την εξέγερση των Χανίων του 1938 που θα μπορούσε να είχε καλύτερη κατάληξη αν είχε πιο αποφασιστική ηγεσία.

Με δυο λόγια συμπεραίνω ότι παρ' όλες τις προσπάθειες που έκανε το φασιστοειδές καθεστώς δεν μπόρεσε να πιάσει ρίζες. Οι εργάτες, οι αγρότες, αλλά και γενικά η συντριπτική πλειοψηφία του ελληνικού λαού το αντιμετώπισε εχθρικά.

Τι έλειπε από τη γερμανική επανάσταση του 1923

Λέον Τρότσκι: Τα Μαθήματα του Οχτώβρη, Εκδόσεις Αλλαγή, 450 δρχ.

Τα **Μαθήματα του Οχτώβρη** του ***Λέον Τρότσκι*** είναι η πρώτη σοβαρή πολιτική ανάλυση της τακτικής των μπολσεβίκων στους μήνες που οδήγησαν στην επανάσταση του Οχτώβρη του 1917. Αυτό που το κάνει ακόμα πιο μοναδικό είναι ότι ο συγγραφέας του ήταν πρόεδρος της Στρατιωτικής Επαναστατικής Επιτροπής, του σώματος που οργάνωσε και οδήγησε στη νίκη την εξέγερση των εργατών στη Ρωσία.

Τα Μαθήματα του Οχτώβρη όμως δεν είναι απλά η μνήμη της Ρώσικης Επανάστασης. Το κείμενο γράφτηκε τον Σεπτέμβρη του 1924, όταν ήδη η ηγετική ομάδα στη Ρωσία (Ζινόβιεφ, Κάμενεφ, Στάλιν) θεμελίωνε την αρχή του "αλάθητου" για το Μπολσεβίκικο Κόμμα ώστε να μπορεί να το κρατήσει κάτω από τον έλεγχό της.

Η αντι-τροτσκιστική προπαγάνδα άρχιζε να γίνεται θεσμός διαστρέβλωσης κάθε αντιμαχόμενης πλευράς. Το κόμμα και το κράτος σταδιακά άρχιζαν να γίνονται ένα. Απείχε πολύ βέβαια από τη σταλινική τυραννία του μέλλοντος, όμως, σταδιακά μεταμορφωνόταν.

Οι "παλιοί μπολσεβίκοι" -όπως τους αποκαλούσε ο Λένιν- πρόβαλλαν τους εαυτούς τους σαν τους στυλοβάτες της μπολσεβίκικης ορθοδοξίας, πιστοί "ιεραπόστολοι" του "αλάνθαστου" Λένιν (ανίκανου πια να αντιδράσει από δυο εγκεφαλικά, που τον άφησαν παράλυτο μέχρι τον θάνατό του). Η θρησκευτική λατρεία του "λενινισμού" ήταν ο πρόλογος για την επικράτηση του Στάλιν στο κόμμα.

Στα Μαθήματα του Οχτώβρη ο Τρότσκι χτυπάει αυτούς τους μύθους. Σχετικά με τον μύθο του αλάθητου των μπολσεβίκων, χρησιμοποιεί το επιχείρημα της σύγκρουσης του Λένιν με την ηγεσία του κόμματος αμέσως μετά την επανάσταση του Φλεβάρη του 1917: μετά τον Φλεβάρη και την ανατροπή του Τσάρου η εφημερίδα Πράβδα, κάτω από τις οδηγίες των Κάμενεφ και Στάλιν είχε την γραμμή της κριτικής υποστήριξης στην Προσωρινή Κυβέρνηση.

Ο Λένιν επιστρέφοντας τον Απρίλη, με την εμπειρία τις ένοπλης διαδήλωσης όπου πρωτακούστηκε το σύνθημα "Κάτω η Προσωρινή Κυβέρνηση", υποστηρίζει, σε αντίθεση με τους υπόλοιπους, τον σοσιαλιστικό χαρακτήρα της Ρώσικης Επανάστασης. Συγκρούεται έτσι με την παραδοσιακή και "αλάθητη" άποψη των μπολσεβίκων ότι η επερχόμενη επανάσταση στη Ρωσία θα ήταν αστικοδημοκρατική.

Τα Μαθήματα του Οχτώβρη ωστόσο δεν γράφτηκαν μόνο για τη Ρωσία. Γράφτηκαν και για τα υπόλοιπα κομμουνιστικά κόμματα και πρώτα και κύρια για το γερμανικό. Η επανάσταση στη Γερμανία ήταν ζωτικής σημασίας για την επιβίωση του ίδιου του νεαρού εργατικού κράτους στην Ρωσία και αυτό το αναγνώριζε ξεκάθαρα από την πρώτη στιγμή ο ίδιος ο Λένιν. Η μεγάλη ευκαιρία όντως παρουσιάστηκε στη γερμανική εργατική τάξη το 1923. Ωστόσο αυτή η επανάσταση ηττήθηκε. Ο Τρότσκι αντιλαμβάνεται την ανάγκη να εξηγηθεί η αποτυχία του "Γερμανικού Οχτώβρη". Υποστηρίζει με επιχειρήματα ότι η αυθόρμητη εργατική εξέγερση, παρά την τεράστια δυναμική της, ηττήθηκε επειδή η ηγεσία του ΚΚ Γερμανίας ήταν αναποφάσιστη. Κάτω από το φως των νόμων και των μεθόδων του Ρώσικου Οκτώβρη εξηγεί τι θα μπορούσε να γίνει στη Γερμανία και δεν έγινε.

Πράγματι η ήττα της γερμανικής επανάστασης είχε μεγάλη ιστορική σημασία. Στην ίδια τη Γερμανία λίγα χρόνια αργότερα ο Χίτλερ βρέθηκε στην εξουσία, ενώ για τη Ρωσία σήμαινε την απομόνωση του εργατικού κράτους πράγμα που άνοιξε το δρόμο στη σταλινική αντεπανάσταση.

Στα Μαθήματα του Οκτώβρη ο Τρότσκι ασχολείται και με θέματα που εξακολουθούν να είναι ζωντανά σήμερα. Ολη η επιχειρηματολογία του βιβλίου είναι βασισμένη στην αναγκαιότητα του επαναστατικού σοσιαλιστικού κόμματος: *"Τα γεγονότα απόδειξαν ότι χωρίς ένα κόμμα ικανό να καθοδηγήσει την προλεταριακή επανάσταση, η ίδια η επανάσταση γίνεται αδύνατη".* Ο Τρότσκι δεν εννοεί ότι δεν μπορούν αυθόρμητα να ξεσπούν επαναστάσεις -εξάλλου αυτό έχει αποδειχτεί από τότε πολλές φορές, στο Μάη του '68, στην Πορτογαλία το '74 κλπ. αλλά ότι για να μπορέσει η εργατική τάξη να κατακτήσει και να κρατήσει την εξουσία, το επαναστατικό κόμμα είναι απαραίτητο.

Στο βιβλίο ασχολείται περισσσότερο, όχι με το πώς θα χτιστεί ένα τέτοιο κόμμα, αλλά με το πώς θα αντιδρά στις κρίσιμες στιγμές της επαναστατικής κατάστασης. Τονίζει ότι *"η πιο απότομη απ' όλες τις στροφές, είναι η στροφή από την προπαγανδιστική δουλειά και την αγκιτάτσια, στην άμεση πάλη για την εξουσία... Καθετί το αναποφάσιστο που υπάρχει στο κόμμα, ψάχνει τις χθεσινές θεωρητικές φόρμουλες για να δικαιολογήσει την αντίθεσή του".* Χωρίς την προετοιμασία, τη συγκεκριμένη ανάλυση της κατάστασης και την αποφασιστικότητα που έδειξε ο Λένιν τις παραμονές της επανάστασης, αυτή δεν θα είχε γίνει.

Το βιβλίο αυτό είναι ό,τι πολυτιμότερο γράφτηκε στις συνθήκες του 1924. Η αντίδραση όμως της ηγετικής ομάδας του κόμματος ήταν σκληρή και ύπουλη. Στις αρχές του 1925 δημοσιεύεται ένας μεγάλος τόμος με τίτλο "Για το Λενινισμό". Διαστρεβλώνει τις απόψεις που διατυπώνει ο Τρότσκι στα Μαθήματα του Οχτώβρη και ταυτόχρονα περιέχει πολεμικές των Κάμενεφ, Στάλιν, Αντρέφ και έντεκα άλλων ενάντια στις πολιτικές θέσεις του Τρότσκι από το 1903. Μεταφράστηκε αμέσως σε όλες τις γλώσσες της Κομμουνιστικής Διεθνούς, ενώ ταυτόχρονα μπλοκαρίστηκε κάθε κείμενο του Τρότσκι στο τυπογραφείο. Κι όλα αυτά στο όνομα του "Λενινισμού".

Το μικρό αυτό βιβλίο γκρεμίζει με μια σειρά επιχειρήματα τα μεγάλα ψέματα που γράφτηκαν μέχρι σήμερα για την πορεία των μπολσεβίκων προς την Επανάσταση. Σηκώνει την επαναστατική πολιτική κυριολεκτικά στα πόδια της.

Κώστας Σαρρής

Η αληθινή ιστορία του 1821

Γιάνη Κορδάτου: Η κοινωνική σημασία της ελληνικής επαναστάσεως του 1821
Εκδόσεις Επικαιρότητα, 2600 δρχ.

Η έκδοση αυτού του βιβλίου έπεσε σαν κεραυνός στην ελληνική κοινωνία του 1924. Εκατοντάδες μαθητές αποβλήθηκαν ή τιμωρήθηκαν γιατί το διάβασαν, στο Μαράσλειο παύθηκαν προοδευτικοί καθηγητές. Ο ημερήσιος και περιοδικός Τύπος όπως και το Πανεπιστήμιο και τα Διδασκαλεία, γέμισαν από φανατικούς διώκτες αλλά και υποστηρικτές του. Η Ιερά Σύνοδος ήθελε να το αφορίσει και τα θρησκευτικά περιοδικά αφρίζαν επί μήνες "διά τας ανατρεπτικάς αρχάς και ιδέας του κ. Κορδάτου".

Πραγματικά, οι απόψεις του Κορδάτου -που είναι ήδη σοσιαλιστής απο το 1917- ανατρέπουν πλήρως αυτό που η αστική τάξη εμφάνιζε -και εμφανίζει-σαν "ιστορία του τρισχιλιόχρονου ελληνικού έθνους":

Τα έθνη είναι δημιουργήματα του καπιταλισμού, υποστήριζε ο Κορδάτος. Πριν δεν υπήρχε "εθνική συνείδηση". Στα Βαλκάνια, η μόνη συνείδηση που υπήρχε για αιώνες, ήταν η θρησκευτική (ορθόδοξη, μουσουλμανική, καθολική). Μέχρι το 16ο αιώνα, η ονομασία "Ελληνας" ήταν υποτιμητική και σήμαινε τον μη-χριστιανό. Με τη δημιουργία της ελληνικής αστικής τάξης τον 18ο αιώνα, καλλιεργείται για πρώτη φορά η ιδέα του ελληνικού έθνους και η προσδοκία για ένα ελληνικό κράτος που θα οργάνωνε την οικονομία, το εμπόριο, τη ναυτιλία. Η ανάπτυξη αυτής της τάξης, που έβρισκε εμπόδια από το φεουδαρχικό καθεστώς του Σουλτάνου, για να ολοκληρωθεί έπρεπε να αποκτήσει τη δική της πολιτική εξουσία, το δικό της κράτος.

Ο Διαφωτισμός και η Γαλλική Επανάσταση του 1789, αναστάτωσαν την Ευρώπη με τις ιδέες για ελευθερία, ισότητα, δημοκρατία. Ο αντίκτυπος αυτών των ιδεών και γεγονότων ήρθε και στην Ελλάδα. Η αστική τάξη -έμποροι, βιοτέχνες, εφοπλιστές, διανοούμενοι, τραπεζίτες κλπ.- ιδρύει σχολεία και προωθεί τη μόρφωση και τις νέες ιδέες σε κόντρα με το Πατριαρχείο και τους ολιγαρχικούς.

Ο Ρήγας Φεραίος, επηρεασμένος από

τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης, οραματίζεται και προσπαθεί να κάνει πράξη, την απελευθέρωση όχι μόνο από τον Σουλτάνο, αλλά και από τους χριστιανούς συμμάχους του και καταπιεστές του λαού. Ιδρύει την "Εταιρία των Φίλων" και ετοιμάζει παμβαλκανική εξέγερση για μια Δημοκρατική Βαλκανική Ομοσπονδία. Γι' αυτό το λόγο όμως προδίδεται από το Πατριαρχείο και τους Φαναριώτες και εκτελείται.

Ο Κορδάτος είναι αποκαλυπτικός σε σχέση με τον ρόλο του ανώτερου κλήρου, από την πρώτη μέρα της άλωσης της Κωνσταντινούπολης μέχρι και την επανάσταση του 1821: Το Πατριαρχείο και οι Φαναριώτες είχαν κάθε λόγο να προτιμούν το "τούρκικο σαρίκι στην Πόλη". Ο Σουλτάνος τους είχε δώσει προνόμια καθώς και δικαστικές και διοικητικές εξουσίες πάνω στους χριστιανούς ραγιάδες, που ποτέ πριν δεν είχαν στο Βυζάντιο. Ετσι έγιναν από τα πιο πιστά στηρίγματά του -πιο πολύ και από πολλούς Τούρκους αγάδες.

Γι' αυτό η επίσημη ιστορία, που εμφανίζει το 1821 σαν ξεσηκωμό "σύσσωμου του Εθνους" ενωμένου ενάντια στον Τούρκο κατακτητή, απέχει πολύ από την πραγματικότητα: Ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε' -ο υποτιθέμενος εθνομάρτυρας- αφόρισε την επανάσταση από την πρώτη μέρα που ξέσπασε. Οι Ελληνες αρχόντοι, τσιφλικάδες, κοτζαμπάσηδες και Φαναριώτες αντέδρασαν λυσσαλέα και πολλές φορές καλούσαν τον τούρκικο στρατό σε βοήθειά τους.

Οπου ξέσπασε και κρατήθηκε η επανάσταση, ήταν γιατί κινητοποιήθηκε ο καταπιεσμένος λαός των πόλεων, της υπαίθρου και των ναυτικών κέντρων ενάντια και στους ντόπιους "σκυλάρχοντες", όπως τους αποκαλούσαν, και στα στρατεύματα του Σουλτάνου. Αυτοί, με τις καταπληκτικές εξεγέρσεις τους που περιγράφονται θαυμάσια από τον Κορδάτο ήταν που έκαναν την επανάσταση.

Το 1821 ήταν μια κοινωνική επανάσταση. Ηταν η αστική επανάσταση στην Ελλάδα που είχε να αντιμετωπίσει ταυτόχρονα τον Σουλτάνο, το Πατριαρχείο και τους Φαναριώτες. Την πραγματική ιστορία αυτού του ξεσηκωμού προσπαθούν να συγκαλύψουν και να συσκοτίσουν επί δεκαετίες οι αστοί. Ο Κορδάτος όμως είναι εκεί και φροντίζει να φωτίσει αυτά τα σκοτάδια με άπλετο φως.

Κατερίνα Παρδάλη

Μ. Ανατολή: Φόρος τιμής στο κίνημα που χάθηκε

Στρατή Τσίρκα: Ακυβέρνητες Πολιτείες (3 τόμοι)
Εκδόσεις Κέδρος, 6.000 δρχ.

Η τριλογία **Ακυβέρνητες Πολιτείες** του ***Στρατή Τσίρκα*** είναι ίσως το μοναδικό έργο που παρουσιάζει με τόσο δυνατό τρόπο το κίνημα στη Μ. Ανατολή στη διάρκεια του πολέμου. Ο Τσίρκας προερχόταν από την ελληνική παροικία της Αιγύπτου και πέρα από κριτικός τέχνης και λογοτέχνης ο ίδιος, ήταν και στέλεχος του -παράνομου τότε- Κομμουνιστικού Κόμματος.

Η τριλογία είναι ένα από τα καλύτερα δημιουργήματα της ελληνικής λογοτεχνίας. Στα τρία βιβλία που την αποτελούν **(Η Λέσχη, Αριάγνη και Νυχτερίδα)** ξετυλίγεται ένα μοναδικό πανόραμα. Η ζωή και οι σκέψεις ανθρώπων από τις πιο διαφορετικές χώρες και κοινωνικές τάξεις δένονται με το γενικότερο πολιτικό κλίμα, την κοινωνική πόλωση, τις ραγδαίες ιδεολογικές μετατοπίσεις, τη δράση του κινήματος που αναπτύσσεται με γοργούς ρυθμούς στο στρατό αλλά και γενικότερα στην κοινωνία της Μ. Ανατολής, ανάμεσα στο 1941 και το 1944.

Στο πρώτο βιβλίο, τη Λέσχη, η δράση επικεντρώνεται στην Ιερουσαλήμ που στη διάρκεια του πολέμου ήταν το πολιτικό και διοικητικό κέντρο των Εγγλέζων και

των άλλων συμμάχων τους. Μέσα από τις περιπέτειες των χαρακτήρων του βιβλίου, δίνεται με πολύ πετυχημένο τρόπο, το κλίμα ίντριγκας, καλυμμένων ανταγωνισμών προς όλες τις κατευθύνσεις. Τυχοδιώκτες πολιτικάντηδες, η αγγλική πολιτική, πράκτορες των πιο διαφορετικών υπηρεσιών. Ολοι τους προσπαθούν να κερδίσουν τις "Ακυβέρνητες Πολιτείες", να βγουν κερδισμένοι από την τρικυμία του πολέμου.

Στα άλλα δυο βιβλία το σκηνικό αλλάζει. Βρισκόμαστε στην Αλεξάνδρεια και μετά στο Κάιρο, έδρες της ελληνικής αστικής κυβέρνησης, αλλά και τα κέντρα όπου αναπτύχθηκε και μαζικοποιήθηκε το κίνημα των φαντάρων. Είναι ίσως η πιο ζωντανή αλλά και πλήρης περιγραφή αυτού του κινήματος. Ο τρόπος δράσης του αλλά και της οργάνωσής του, ο καθημερινός ηρωισμός των απλών φαντάρων-μελών των οργανώσεων ζωγραφίζονται στις πραγματικές τους διαστάσεις. Ολόκληρη η πορεία, οι πολιτικές μάχες αυτού του κινήματος, περιγράφονται όχι μόνο από την πλευρά κάποιων ηγετών, αλλά και μέσα από τις σκέψεις τις αποφάσεις και τη δράση των απλών ανθρώπων. Ταυτόχρονα όμως θίγεται και η πολιτική του σταλινικού ΚΚΕ, η γραφειοκρατική λειτουργία του, η συμβιβαστική και αδιέξοδη πολιτική του.

Κεντρικός ήρωας του έργου -με τον οποίο ταυτίζεται ο συγγραφέας- είναι ο Μάνος Καλλογιάννης, κομμουνιστής που αφού πολέμησε στην Ισπανικό Εμφύλιο και την Αλβανία βρέθηκε στη Μ. Ανατολή, σαν αξιωματικός του στρατού. Ερχεται σε συνεχή σύγκρουση με το γραφειοκρατικό εσωκομματικό καθεστώς, που προσωποποιείται στο "Ανθρωπάκι" και στις "κομμένες κεφαλές" όπως χαρακτηρίζει ο Μάνος κάποια ηγετικά στελέχη του κόμματος.

Οταν δημοσιεύτηκαν οι "Ακυβέρνητες Πολιτείες" στην αρχή της δεκαετίας του '60 θεωρήθηκαν από το ΚΚΕ περίπου "αιρετικό" κείμενο. Οχι μόνο γιατί προσέβαλε τα "ανθρωπάκια" της τότε ηγεσίας του Κόμματος, αλλά και γιατί ο Τσίρκας αποπειράται να δώσει τη δικιά του ερμηνεία για τις αιτίες που οδήγησαν στην ήττα το μεγαλειώδες κίνημα της αντίστασης. Τα συμπεράσματά του μπορεί να μη φτάνουν στη ρίζα. Στα πολιτικά διλήμματα που βασανίζουν συνέχεια τον ήρωά του, μαντεύουμε τα διλήμματα που αντιμετώπιζε ο ίδιος ο Τσίρκας. Η κριτική του στο σταλινισμό είναι σκληρή, αλλά χωρίς να μπορεί να προτείνει μια διαφορετική εναλλακτική λύση.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ωστόσο για το τι έχει να κερδίσει ο αναγνώστης διαβάζοντας τις Ακυβέρνητες Πολιτείες. Το βιβλίο του Τσίρκα παραμένει ένας ύμνος για το κίνημα, τις αγωνίες και τις ελπίδες χιλιάδων αγωνιστών που έδωσαν και τη ζωή τους για μια ελεύθερη και σοσιαλιστική κοινωνία.

Λέανδρος Μπόλαρης

Η Σιδερένια Φτέρνα

Τζακ Λόντον: Η σιδερένια φτέρνα
Εκδόσεις Νέα Σύνορα, 1300 δρχ.

Ο Τζακ Λόντον είναι απ' τους πιο πολυδιαβασμένους συγγραφείς στον κόσμο, ιδιαίτερα πριν απ' τον πόλεμο. Τα βιβλία του έχουν υπάρξει πηγή έμπνευσης για πάρα πολλούς αγωνιστές της αριστεράς. Ο ίδιος πέρασε τα παιδικά του χρόνια πάμπτωχος, κάνοντας διάφορες δουλειές. Συνδέθηκε πολύ νωρίς με το σοσιαλιστικό κίνημα της εποχής του, παίρνοντας ενεργά μέρος στην πολιτική πάλη.

Το έργο που δείχνει τις σοσιαλιστικές του συμπάθειες είναι κυρίως **Η Σιδερένια Φτέρνα.**

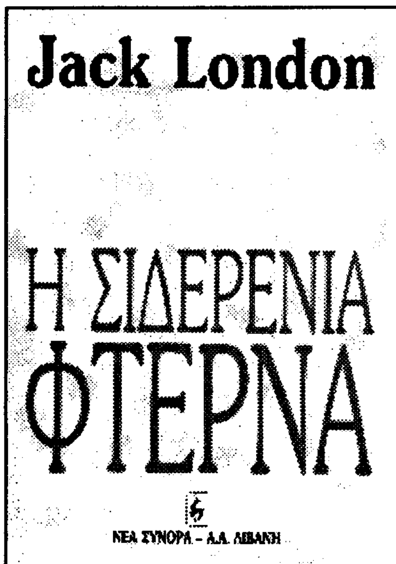
Το βιβλίο γράφτηκε το 1907. Σ' αυτό ο Λόντον μπόρεσε να δεί αυτό που πολύ λίγοι μαρξιστές της εποχής είχαν καταλάβει: ότι η αστική τάξη δεν θα δίσταζε να πνίξει τους εργάτες στο αίμα για να διατηρήσει την εξουσία της, ότι η ειρηνική μεταρρύθμιση του καπιταλισμού είναι αυταπάτη. Οταν το ναζιστικό κτήνος ανέβηκε στην εξουσία στην Ιταλία και στη Γερμανία, πολλοί χαρακτήρισαν το βιβλίο προφητικό.

Ομως ο Λόντον απλά έβλεπε με καθαρό μάτι γεγονότα όπως η σφαγή των εργατών του Σικάγου την Πρωτομαγιά του 1886, καθώς και άλλα παρόμοια που ακολούθησαν. Η καταστολή της ρώσικης επανάστασης του 1905 επηρέασε επίσης τον Λόντον. Η Σιδερένια Φτέρνα είναι το καθεστώς τρόμου που επέβαλε η άρχουσα τάξη, η "Ολιγαρχία", αμέσως μετά την προσπάθεια των σοσιαλιστών να πάρουν την εξουσία με εκλογές στις αρχές του αιώνα. Ηταν ένα καθεστώς που προετοιμάστηκε μεθοδικά όλα τα προηγούμενα χρόνια, παρ' όλο το δημοκρατικό προσωπείο του καπιταλισμού.

Απέναντι στην κατηγορία ότι το σύστημα είναι άδικο και παράλογο ένας εκπρόσωπος της Ολιγαρχίας απαντάει με το επιχείρημα της δύναμης:

"...Δεν θα σπαταλήσουμε τα λόγια μας για σας. Οταν απλώσετε τα καυχησιάρικα και ρωμαλέα χέρια σας στα παλάτια μας και στις πολυτελείς ανέσεις, θα σας δείξουμε τι θα πει ισχύς. Η απάντησή μας θα δοθεί με το ουρλιαχτό της σφαίρας και του σράπνελ και με το κροτάλισμα των πολυβόλων".

Αυτό δεν σημαίνει ότι η Σιδερένια Φτέρνα είναι ανίκητη. Ομως η νίκη μπορεί να έρθει μόνο με επανάσταση, έστω κι αν δεν πετύχει με την πρώτη. Ο ήρωας του βιβλίου, ο σοσιαλιστής ηγέτης Εβεχαρντ λέει:

"Χαμένοι ετούτη τη φορά. Μα όχι για πάντα! Διδαχτήκαμε πολλά. Αύριο ο σκοπός θα ξεπροβάλει πάλι, ενισχυμένος από την ωριμότητα και την πειθαρχία". Το τελικό αποτέλεσμα είναι η νίκη του σοσιαλισμού σε όλο τον πλανήτη.

Ο Τζακ Λόντον δείχνει στο βιβλίο του απόλυτη εμπιστοσύνη στο σοσιαλιστικό μέλλον της ανθρωπότητας. Ομως, ταυτόχρονα, ο Λόντον ήταν γεμάτος αντιφάσεις. Την ίδια στιγμή που γοητευόταν απ' το σοσιαλισμό, παρέμενε ελιτίστας και θαυμαστής του Νίτσε. Στη Σιδερένια Φτέρνα η επανάσταση παρουσιάζεται κυρίως σαν έργο των μεγάλων ηγετών και όχι των μαζών. Τα μέσα πάλης δεν είναι τόσο η μαζική δράση των εργατών αλλά η ατομική τρομοκρατία των επαναστατών. Ο Λόντον μπορούσε να δείχνει ένα απέραντο πάθος για την ανθρώπινη ελευθερία και αξιοπρέπεια και ταυτόχρονα να έχει ρατσιστικές αντιλήψεις για τους μαύρους και τις γυναίκες. Οι πολιτικές θέσεις που έπαιρνε κατά καιρούς ήταν γεμάτες από στριφογυρίσματα.

Απ' την άλλη δεν κατάφερε ποτέ να πειθαρχήσει το πάθος του και να το διοχετεύσει σ' ένα σταθερό σκοπό. Το 1907 θα βάλει τέλος στην πολυτάραχη ζωή του, παίρνοντας υπερβολική δόση μορφίνης. Ηταν μόλις 40 χρονών, αλκοολικός, διάσημος και πάμπλουτος.

Ομως όλα αυτά δεν αλλοιώνουν την μοναδική αξία της Σιδερένιας Φτέρνας που παραμένει ένα βιβλίο μοναδικής έμπνευσης, για όσους θέλουν να παλέψουν για την αλλαγή του κόσμου. Παρουσιάζει το αποκρουστικό πρόσωπο του καπιταλισμού χωρίς φτιασιδώματα. Οχι με σκοπό να φοβίσει αλλά να προειδοποιήσει: για να νικήσουμε δεν αρκεί να έχουμε το δίκιο με το μέρος μας, πρέπει να είμαστε οργανωμένοι.

Μήτσος Γκορίτσας

Από τον εμφύλιο στη χούντα

Χρ. Βερναρδάκης - Γ.Μαυρής
Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα

Εκδόσεις Εξάντας, 3.500 δρχ

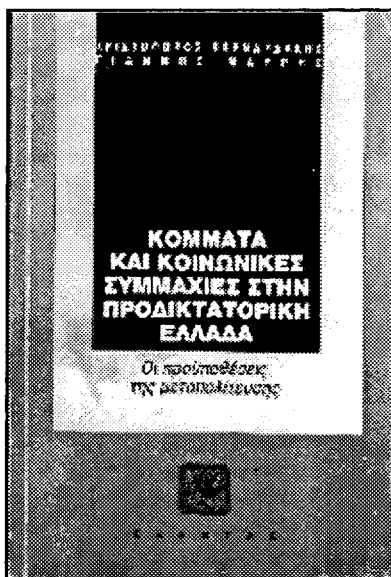
Η μελέτη αυτή -της περιόδου από το ΕΑΜ και τον εμφύλιο μέχρι τη δικτατορία της 21ης Απρλίου 1967- τοποθετείται από την αρχή στον αντίποδα των θεωριών της εξάρτησης, οπτική γωνία που σπανίζει στους περισσότερους αναλυτές και ιστορικούς της αριστεράς. Για τους συγγραφείς η κινητήρια δύναμη της ελληνικής ιστορίας είναι η πάλη των τάξεων και όχι οι ίντριγκες των ξένων κέντρων.

Η αναφορά στην περίοδο του ΕΑΜ δίνει πολύ καλά, με στοιχεία και περιγραφές, την εικόνα της Ελλάδας μετά την απελευθέρωση: η αστική τάξη βρέθηκε στην κυριολεξία χωρίς κρατικό μηχανισμό, χωρίς στρατό και αστυνομία, χωρίς εξουσία, αφού η πραγματική δύναμη ήταν το ΕΑΜ. Ηταν μια περίοδος "λαϊκής εξουσίας" την οποία οι Ελληνες αστοί, με τη βοήθεια των ιμπεριαλιστών και χάρη στην καταστροφική γραμμή του ΚΚΕ, ξεριζώνουν στο τέλος του εμφύλιου.

Εντυπωσιακά είναι τα στοιχεία στο κεφάλαιο "Εξαθλίωση της ελληνικής κοινωνίας μετά τον πόλεμο", που θυμίζουν πολύ καθαρά πού στηρίχτηκε το "θαύμα" της ανάπτυξης του '60. Στην περίοδο '51-'58 ο αριθμός των επίσημα καταγραμμένων απόρων ήταν μεταξύ 2.000.000 και 3.700.000, δηλαδή το 25-40% του πληθυσμού. Ο χρόνος εργασίας ήταν 9ωρο ή 12ωρο, το κράτος πρόνοιας ανύπαρκτο.

Ομως, η αναγέννηση του κινήματος ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '50 και η εμφάνιση στο προσκήνιο των εργατικών αγώνων ξαναγεννά την αριστερά. Η ΕΔΑ, ενώ το 1960 έχει 15.000 μέλη, το 1965 ανεβαίνει στις 92.000.

Στα Ιουλιανά του '65, στον "Ελληνικό Μάη", αφιερώνεται δίκαια ένα μεγάλο μέρος του βιβλίου. Γιατί παραμένει μια ιστορία απωθημένη και εντελώς παραχαραγμένη από όλους. Ακόμη και από την Ελληνική Δημοκρατική Αριστερά (ΕΔΑ) -το νόμιμο μεγάλο κόμμα της αριστεράς μέσα στο οποίο λειτουργούσε και το τότε παράνομο ΚΚΕ- που προσκολλημένη στη λογική του "ρεαλισμού" και του "σεβασμού των θεσμών" (δηλαδή της μοναρχίας) χάνει μέσα από τα χέρια της αυτό το συγλονιστικό κίνημα. Ενα κίνημα που, σύμφωνα με τα ίδια λόγια των συγγραφέων, ήταν: "*...70 μέρες που η Ελλάδα θα συγκλονιστεί από διαδηλώσεις, απεργίες, που πραγματοποιεί η εργατική τάξη και γενικότερα οι μισθωτοί εργαζόμενοι, η νεολαία, οι αγρότες, τα μικροαστικά στρώματα, οι δικηγόροι, οι διανοούμενοι. Για πρώτη φορά μετά την εαμική εποχή, η χώρα ξαναζούσε ένα τόσο μαζικό και πολύμορφο ενωτικό μέτωπο βάσης.*"

Η μελέτη των πολιτικών κομμάτων και του ρόλου τους, εξελίσσεται σε σκληρή κριτική για την ανικανότητα της αριστεράς να οδηγήσει στη νίκη τα κινήματα στα οποία βρέθηκε να είναι ηγετική δύναμη μέχρι τη δικτατορία του 1967. Το ότι η ΕΔΑ άφησε να πάει χαμένη η ευκαιρία των Ιουλιανών δεν φάνηκε εκείνες τις μέρες μονάχα αλλά και στη συνέχεια.

Αμέσως μετά τα Ιουλιανά, η ΕΔΑ προτείνει "5 σημεία δημοκρατικής διεξόδου" απευθυνόμενη ακόμη και στους μοναρχικούς. Το τέταρτο σημείο έλεγε χαρακτηριστικά ότι έπρεπε "*να συμφωνηθεί και να διακηρυχθεί από τα πολιτικά κόμματα ότι δεν θέτουν πολιτειακό*", την ώρα ακριβώς που στους δρόμους αυθόρμητα κυριαρχούσε το σύνθημα του δημοψηφίσματος.

Ωστόσο, η προσπάθεια κριτικής στην ΕΔΑ μένει σε πολύ επιφανειακό επίπεδο, αφού ο Μαυρής και ο Βερναρδάκης εστιάζουν το πρόβλημα στις παρεμβάσεις του ΚΚΕ μέσα στην ΕΔΑ. Αυτή η "ανανεωτική" άποψη είναι το ίδιο λανθασμένη με την άποψη που προβάλλει το ΚΚΕ (ότι δηλαδή για όλα έφταιγε η ηγεσία της ΕΔΑ που δεν άφηνε να κυριαρχήσει η "σωστή" γραμμή του ΚΚΕ). Τέτοιες απόψεις αποκρύβουν το γεγονός ότι τα κρίσιμα ζητήματα της περιόδου, όπως η αντιμετώπιση της Ενωσης Κέντρου, τα Ιουλιανά καθώς και η ανάλυση για την ανυπαρξία απειλής στρατιωτικού πραξικοπήματος, έβρισκαν σύμφωνες και τη σταλινική και την "ανανεωτική" πτέρυγα της ηγεσίας.

Γι' αυτό είναι επίσης σχηματική η ανάλυση του "φαινόμενου του Κέντρου". Οι συγγραφείς θεωρούν λίγο-πολύ αντικειμενικό το γεγονός ότι "*η Ενωση Κέντρου θα κατορθώσει να εμφανιστεί στα μάτια των ηττημένων Εαμογενών μαζών περισσότερο φερέγγυος διαχειριστής της προοπτικής απ' ό,τι η ιστορικά υπονομευμένη αριστερά*", ενώ καθοριστικός παράγοντας είναι και πάλι η πολιτική αυτής της αριστεράς και το ψάξιμο συμμαχιών με την "εθνική αστική τάξη" που "εκπροσωπεί η Ενωση Κέντρου".

Το βιβλίο είναι χρήσιμο όχι τόσο για τη θεωρία όσο για την εικόνα που δίνει. Μια εικόνα από την οποία βγαίνει καθαρά το συμπέρασμα ότι "*το αίτημα μιας νέας αριστερής πολιτικής έχει τεθεί στην ημερήσια διάταξη, μετά τα Ιουλιανά*".

Και όχι μόνο μετά τα Ιουλιανά θα συμπληρώναμε, αλλά και σε όλη την περίοδο της μεταπολίτευσης -στην κρίση του '89 για παράδειγμα- αυτό που συνεχώς βγαίνει σαν συμπέρασμα, σαν ανάγκη είναι το χτίσιμο μιας επαναστατικής αριστεράς ικανής να οδηγεί τέτοια μεγαλειώδη κινήματα στη νίκη και όχι να τα παραδίδει δεμένα χειροπόδαρα στις ανάγκες των αστών.

Ζέττα Μελαμπιανάκη